

VILNIAUS UNIVERSITETO TEISĖS FAKULTETO
KRIMINALISTIKOS IR BAUDŽIAMOJO PROCESO KATEDRA

Robertos Kulikauskaitės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

„GYNĖJAS ĮRODINĖJIMO PROCESĖ“

Vadovas: lekt. dr. Remigijus Merkevičius

Recenzentas: asist. Vidas Kilinskas

Vilnius 2007

TURINYS

Įvadas.....	3
1. Gynėjo prasmė ir paskirtis baudžiamajame procese.....	6
2. Gynėjo teisės ir procesinės galimybės įrodinėjant ikiteisminio tyrimo metu.....	17
2.1. Gynėjo pasirengimas įrodinėti ikiteisminio tyrimo metu.....	20
2.1.1. Gynėjo teisė matytis su sulaikytu arba suimtu ginamuoju be pašaliečių...20	
2.1.2. Gynėjo teisė susipažinti su procesiniais dokumentais.....	23
2.2. Gynėjo dalyvavimas įrodinėjant ikiteisminio tyrimo metu.....	29
2.2.1. Gynėjo dalyvavimas baudžiamojo persekiojimo ar teisingumo institucijų pareigūnų atliekamuose tyrimo veiksmuose.....	29
2.2.2. Savarankiškas duomenų, reikalingų gynybai, rinkimas.....	36
2.3. Gynėjo teisių užtikrinimas teikiant prašymus, skundžiant ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ir ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinius sprendimus bei reiškiant nušalinimus.....	39
3. Gynėjo teisės ir procesinės galimybės įrodinėjant nagrinėjant bylą teisme.....	46
3.1. Gynėjo pasiruošimas teisminei bylos nagrinėjimui.....	48
3.2. Gynėjas įrodymų tyrimo etape.....	51
3.3. Gynėjo baigiamoji kalba.....	53
3.4. Teisė paduoti apeliacinį ir kasacinį skundus.....	55
Išvados.....	60
Literatūros sąrašas.....	62
Santrauka	69
Summary.....	70

IVADAS

Temos aktualumas. Lietuvoje įvykusi teisinė reforma, kurios metu buvo priimtas naujas Baudžiamojo proceso kodeksas¹ (toliau tekste – LR BPK), iš esmės besiskiriantis nuo iki tol galiojusio 1961 m. BPK² (toliau – senasis BPK), sąlygojo kai kurių teisinių institutų tyrimo, analizės reikalingumą. Vienas iš tokių teisinių institutų – gynėjo teisių ir pareigų, kurių buvimą baudžiamajame procese lemia tarptautiniuose teisės aktuose, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje³ (toliau – Konstitucija) bei kituose teisės aktuose įtvirtinta asmens teisės į gynybą garantija. LR BPK 44 straipsnio 8 dalyje įtvirtinta, kad kiekvienas nusikalstamos veikos padarymu įtariamas ar kaltinamas asmuo gali gintis pats arba per pasirinktą gynėją. Tačiau kodėl baudžiamajame procese gynėjas yra toks svarbus? Gynėjas visose baudžiamojo proceso stadijose turi imtis visų įstatyme numatytų priemonių, siekiant įrodyti ginamąjį teisinančias ar jo atsakomybę lengvinančias aplinkybes. Įrodinėjimo procese gynėjas, siekdamas surinkti ar pateikti ginamąjį teisinančius ar jo atsakomybę lengvinančius reikšmingus duomenis, įtakoti byloje esančių duomenų tyrimą ir vertinimą, yra įpareigotas naudotis visomis jam įstatymo leidėjo suteiktomis procesinėmis teisėmis: matytis su suimtu ginamuoju be pašaliečių, susipažinti su bylos medžiaga, dalyvauti tyrimo veiksmuose, teikti prašymus, apskūsti, pareikšti nušalinimus etc. Sistemaiškai vertinant teisės aktus, teisės doktriną, matome, kad asmeniui, ginantis nuo pareikšto įtarimo ar kaltinimo, reikalingas baudžiamojo proceso teisės normų žinojimas bei mokėjimas jas tinkamai aiškinti ir taikyti, o asmenys, patraukti baudžiamajon atsakomybėn, paprastai tokių žinių ir sugebėjimų neturi. Manytina, kad kvalifikuotai kaltinimo šaliai reikalinga sudaryti adekvačią atsvarą. Būtent gynėjo teisių ir pareigų instituto, padedančio įrodinėjimo procese ginamajam atsverti kaltinančias aplinkybes, buvimas yra viena iš būtinų sąlygų baudžiamojo proceso tikslams pasiekti (LR BPK 1 str.). Kiek ir kokių teisių turi gynėjas baudžiamajame procese, įrodinėjant ginamąjį teisinančias aplinkybes, veikdamas ikiteisminiame tyrime ir teisminiame bylos nagrinėjime yra teisės mokslininkų, teisininkų bei mokslinio tyrimo objektu ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse. Tai, kad tyrinėjimų gynėjo teisių ir pareigų visumos įrodinėjimo procese, vykstančio visose baudžiamojo proceso stadijose, nėra daug, rodo šio darbo aktualumą teoriniame lygmenyje. Pastebėtina, kad šia tema yra išleista sąlyginai nedaug teisinės literatūros, ne visais probleminiais aspektais yra suformuota teismų

¹ Su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, Nr. 37-1341, 2002

² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas parengtas pagal 2001 m. sausio 1 d. galiojusius norminius aktus su visais vėlesniais jų pakeitimais ir papildymais. Vilnius: Pačiolis, 2001.

³ Valstybės žinios, Nr. 33-1014, 1992.

praktika. Nuo 2003 m. įsigaliojus naujam LR BPK, reikia skirti papildomų pastangų ir didesnio dėmesio gynėjo teisių ir pareigų įrodinėjimo procese analizei, kadangi naujajame LR BPK numatytos kiek kitokios taisyklės, nei iki 2003 m. galiojusiame BPK.

Darbo objektas. Šio magistro darbo objektas – kiek įmanoma išsamesnė, visapusiškesnė gynėjo teisių ir pareigų instituto įrodinėjimo procese analizė. Šiame darbe bus aptariama gynėjo tikslingumo, prasmės aspektas, jo galimybės viso baudžiamojo proceso metu: ikiteisminiame tyrime, teisminiame bylos nagrinėjime pirmoje instancijoje bei galimybė skusti teismo nuosprendį apeliacine ir kasacine tvarka, tiriamos atskirų gynėjo teisių realizavimo galimybės, analizuojamos gynėjo statusą reglamentuojančios teisės normos ir vertinamas jų realizavimas praktikoje. Kadangi magistro darbo temos turinys reikalauja aptarti gynėjo teisių ir pareigų visumą visame baudžiamajame procese, veiksmų, kuriuose gynėjas dalyvauja, įvairovė ir gausa lemia tai, kad šiame darbe daugiausia dėmesio skiriama tiems aspektams, kurie teorijoje ir praktikoje kelia daugiausia klausimų. Dėl temos aktualumo ir platumo darbe liko neaptartas gynėjo dalyvavimas tiriant ir nagrinėjant atskirų kategorijų bylas (LR BPK IX dalis).

Darbo tikslai. Kompleksiškai išanalizuoti su pasirinkta magistro darbo tema susijusią teisinę, mokslinę literatūrą, teisės aktus, teismų praktiką, aptarti gynėjo teises ir pareigas įrodinėjimo procese, visose baudžiamojo proceso stadijose: ikiteisminiame tyrime, teisminiame bylos nagrinėjime, bei gynėjo teisę paduoti apeliacinius ir kasacinius skundus, detaliau paanalizuoti teorijoje ir praktikoje gynėjo galimybes viso įrodinėjimo proceso metu.

Tyrimo metodai. Naudojant lyginamąjį metodą lyginamos pasirinktinai kontinentinės Europos teisinės tradicijos šeimai priskiriamų Vokietijos Federacinės Respublikos (toliau tekste – Vokietija), Rusijos Federacijos (toliau – Rusija), turinčių gausesnės teisinės literatūros klodus bei kitų Europos šalių baudžiamojo proceso kodeksuose įtvirtintos gynėjo teises ir pareigas įrodinėjimo procese reglamentuojančios normos, šio instituto teisinis reglamentavimas taip pat minėtų valstybių darbui aktuali teismų praktika. Istoriniu, loginiu, sisteminiu ir teleologiniu metodais analizuojama instituto reglamentavimo patirtis Lietuvoje, naudojant lingvistinį, loginį, sisteminių metodus aiškinama dabartinė teisinė situacija, analizuojama surinkta literatūra, teismų praktika, asmeninė patirtis, įgyta dalyvaujant Vilniaus apygardos ir Lietuvos apeliaciniame teismuose stebint baudžiamųjų bylų teismo posėdžius ir susipažįstant su Vilniaus apygardos prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo skyriaus baudžiamosiomis bylomis (pavyzdžiui, baudžiamoji byla dėl tyčinio R. S. nužudymo, Nr. 63-2-03-00; dėl plėšimo stambiu mastu, Nr. 12-1-1629-98 etc.), apibendrinami tyrimų

rezultatai, esamos literatūros trūkumai, atkreipiamas dėmesys į galimai prieštaringai vertinamą teismų praktiką.

Darbo originalumas. Pažymėtina, kad tiek Lietuvoje teisinės, mokslinės literatūros nėra daug, nors konstitucinė asmens teisė turėti advokatą yra viena teisės į teisingą teismą užtikrinimo priemonių ir šios teisės neužtikrinimas gali turėti esminės įtakos teisingam teismo sprendimui priimti. Teisinėje ir mokslinėje literatūroje neretai analizuojamas kokios vienos konkrečios gynėjo teisės aspektas, kiti pavieniai smulkesni klausimai, o dažnai – tiesiog bendrais bruožais aptariamas teisės į gynybą principo turinys. Šis darbas originalus tuo, kad per pastaruosius dvejus metus šia tema nebuvo rašytas magistro darbas, todėl šiuo bandoma susisteminti, apibendrinti apie gynėjo teisių ir pareigų įrodinėjimo procese literatūroje aptartą medžiagą ir teismų praktiką, aptarti, kokie šios temos aspektai atskleisti ar atskleisti nepakankamai.

Svarbiausi šaltiniai. Magistro darbe naudojama Lietuvos ir užsienio autorių mokslinė literatūra (daugiausiai – rusų autorių, pavyzdžiui, Б. А. Филимонов, Е. Ю. Львовой darbai, nes Rusijos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje sąlyginai nemažai yra aptarta magistro darbo temos klausimu), Lietuvos teisininkų (R. Merkevičiaus, V. Kilinsko, A. Dziegoraičio, K. Stungio, I. Kagano ir kt.) darbai, lyginami Lietuvos ir kitų Europos valstybių teisės aktai, kita norminė bei mokslinė literatūra, apibendrinama esama teisminė praktika bei atliktų mokslinių tyrimų rezultatai. Taip pat naudotasi Litlex, teismų praktikos, Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų paieškos sistemomis, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos advokatūros, Lietuvos Respublikos prokuratūros, Žmogaus teisių stebėjimo instituto ir kituose interneto puslapiuose pateikta informacija.

1. GYNĖJO PRASMĖ IR PASKIRTIS BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) 1999 m. gegužės 11 d. nutarime⁴ pabrėžė, jog „garantuojant asmens teisių apsaugą, būtina paisyti pamatinių teisinės valstybės principų, kurie reikalauja, kad jurisdikcinės ir kitos teisės taikymo institucijos būtų nešališkos ir nepriklausomos, siektų nustatyti objektyvią tiesą ir sprendimą priimtų tik teisės pagrindu. Tai įmanoma, tik jei procesas yra viešas, šalys turi lygias teises, o teisiniai ginčai, ypač dėl asmens teisių, sprendžiami užtikrinant šiam asmeniui teisę ir galimybę jas ginti. Teisinėje valstybėje asmens teisė ginti savo teises yra nekvestionuojama“.

Darytina išvada, kad teisė į gynybą laikytina asmens prigimtine teise (lot. - *jus hominum*). Konstitucinis Teismas 1995 m. sausio 24 d. išvadoje⁵ nurodė, kad joks teisės aktas negali nustatyti baigtinio žmogaus teisių ir laisvių sąrašo. „Žmogaus teisės lemia valstybės ir asmens santykių pobūdį, valstybės įstaigų ir pareigūnų veikla vertinama pagal tai, ar ji padeda įkūnyti Konstitucijoje įtvirtintas vertybes. Neatsitiktinai Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta: „Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms.“ Taip Konstitucijos normose yra įtvirtintos teisinės prielaidos neleisti pernelyg didelio valstybės dominavimo asmens atžvilgiu bei reikalauti, kad valdžios įstaigos saugotų ir gintų pagrindines teises, pačios jų nepažeistų ir neleistų kitiems pažeisti.“⁶

Teisės į gynybą svarbą patvirtina ir tai, kaip plačiai ji atskleidžiama ir su atitinkamų garantijų sistema įtvirtinama pamatiniuose žmogaus teisių ir laisvių gynybai skirtuose tarptautiniuose dokumentuose. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos⁷ 11 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad asmeniui, kurio baudžiamoji byla nagrinėjama teisme, turi būti sudarytos būtinos gynybos garantijos. Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte⁸ nurodyta, kad kiekvienas asmuo, kaltinamas nusikaltimo padarymu, turi teisę visiškos lygybės sąlygomis į tokias garantijas: turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti savo gynybai ir susisiekti su savo pasirinktu gynėju; stoti prieš teismą ir gintis pats arba per pasirinktą gynėją, o jei jis neturi gynėjo, jam turi būti išaiškinta tokia teisė; visuomet, kai teisingumo interesai to reikalauja, turėti paskirtą jam gynėją nemokamai, jei

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 3/99-5/99, kat. 6.9 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 42-1345.

⁵ 1995 m. sausio 24 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 1995, Nr. 9-199.

⁶ Jovaišas K. (et al.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras/ 1 dalis. Vilnius: Teisės institutas, 2000 m. P. 119.

⁷ Valstybės žinios. 2006, Nr. 68-2497.

⁸ Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.

jis neturi pakankamai lėšų tam gynėjui atsilyginti; apklausti kaltinimo liudytojus arba turėti teisę, kad tie liudytojai būtų apklausti, taip pat gynybos liudytojai būtų iškviešti ir apklausti tokiomis pat sąlygomis, kokios taikomos kaltinimo liudytojams (14 str. 3 d. b, d ir e punktai). Analogiško turinio ir paskirties nuostatos išdėstytos ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁹ (toliau – Konvencija) 6 straipsnio 3 dalies b, c ir d punktuose. Antai Europos žmogaus teisių teismas¹⁰ yra pabrėžęs, kad nors Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punktas suteikia kiekvienam kaltinamam nusikaltimo padarymu asmeniui teisę „gintis pačiam arba padedant gynėjui“, ši nuostata konkrečiai nenurodo naudojimosi šia teise būdo. Taigi priemonių, užtikrinančių, kad ši teisė garantuojama valstybių narių teismų sistemose, pasirinkimas paliekamas valstybėms narėms. Teismo užduotis yra nustatyti, ar jų pasirinktas metodas atitinka teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimus. Dėl to prisimintina, kad Konvencija yra sukurta siekiant garantuoti ne teorines ar iliuzines teises, bet teises, kurios yra realios ir veiksmingos, ir kad gynėjo paskyrimas savaime neužtikrina pagalbos, kurią jis gali suteikti kaltinamajam, veiksmingumo. Šių nuostatų labai svarbūs keli aspektai, kurių tinkamas aiškinimas ir taikymas turėtų didelę svarbą įgyvendinant teisę į gynybą. Atkreiptinas dėmesys į tokius dalykus: a) visiškos lygybės sąlygos procese; b) turėti galimybę susisiekti su gynėju; c) turėti pakankamai laiko ir galimybių pasirengti gynybai. Tarptautiniai teisės aktai (pavyzdžiui, Tarybos direktyva 2003/8/EB 2003 m. sausio 27 d. numatanti teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo tarptautiniuose ginčiuose pagerinimą nustatant minimalias bendras teisinės pagalbos tokiems ginčams taisykles¹¹) įpareigoja valstybes šias gynybai būtinas sąlygas įtvirtinti nacionaliniuose įstatymuose, todėl valstybė privalo imtis visų teisinių priemonių ir šią pareigą vykdyti.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta, jog asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikalstamą veiką, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat teisė turėti advokatą.

Minėta konstitucinė teisė turėti advokatą baudžiamojoje byloje detalizuojama baudžiamojo proceso įstatymo normose, reglamentuojančiose įtariamojo, ikiteisminio tyrimo dalyvio, teises (LR BPK 21 str. 4 d.) bei kaltinamojo, nagrinėjimo teisme dalyvio, teises baudžiamajame procese (LR BPK 22 str. 3 d.).

Būtina pažymėti, kad advokatas yra platesnė sąvoka nei gynėjas, tačiau šiame darbe sąvoka „advokatas“ vartojama turint omenyje advokatą, vykdančią gynėjo funkcijas

⁹ Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.

¹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų santraukos // Teismų praktika, Nr. 23, 2005.

¹¹ OL 2003 L 26.

baudžiamajame procese bei advokato padėjėją, nebent iš konteksto būtų matyti kitaip. Senajame BPK gynėju galėjo būti tik advokatas (senojo BPK 53 str.), kaip, pavyzdžiui, dabar yra įtvirtinta ir Rusijos BPK. Galiojančiame LR BPK gynėjo sąvoka išplečiama ir gynėju gali būti ne tik advokatas, bet ir įstatymo numatytais atvejais advokato padėjėjas, kuris baudžiamajame procese gali būti tik advokato pavedimu ir jei tam neprieštarauja ginamasis. Baudžiamojo proceso įstatymas draudžia advokato padėjėjui būti gynėju nagrinėjant teisme bylą dėl sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo, t. y. kai inkriminuojamo nusikaltimo bausmė viršija šešerius metus laisvės atėmimo (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso¹² (toliau – LR BK) 11 str. 5, 6 d.; LR BPK 47 str. 2 d.). 1998 m. Lietuvos Respublikos Advokatūros įstatymo redakcijoje¹³ 27 straipsnyje buvo griežtai nurodyta, kad advokato padėjėjas neturi teisės ginti baudžiamosiose bylose įtariamuosius, kaltinamuosius ir nuteistuosius. Pažymėtina, kad 2003 m. liepos 10 d. Lietuvos advokatų taryba priėmė sprendimą¹⁴, kuriame uždraudė advokatų padėjėjams būti gynėjais. Aktuali redakcija numato liberalesnį sprendimą - 2006 m. sausio 19 d. advokatų tarybos sprendime dėl advokatų padėjėjų teisės ginti baudžiamajame procese¹⁵, rekomenduojama advokatams – advokatų padėjėjų praktikos vadovams – neleisti (nepavesti) advokatų padėjėjams būti gynėjais baudžiamajame procese vienerius metus nuo advokato padėjėjo praktikos pradžios, išskyrus atvejus, kai tame pačiame baudžiamajame procese gynėju yra pats praktikos vadovas, tai grindžiant tuo, jog teisinės pagalbos veiksmingumas ir kvalifikuotumas priklauso nuo gynėjo atsakomybės, kvalifikacijos, galimybės ikiteisminiame tyrime pradėtą gynybą tęsti teisme ir kitų aplinkybių. Toks Advokatų tarybos siūlymas yra tik rekomendacinio pobūdžio, nors praktikoje advokatai Advokatų tarybos siūlymais vadovaujasi, kur, pavyzdžiui, Vokietijoje numatyta advokato galimybė pavesti gynybą praktikantui, jei pastarasis išlaikęs pirmąjį egzaminą, teisinį darbą dirbą ne mažiau kaip vienerius metus ir tris mėnesius, įtvirtinta baudžiamojo proceso įstatyme (Vokietijos BPK 139 str.).

Konstitucijoje ir LR BPK konkrečiai įvardinta teisė turėti advokatą baudžiamojoje byloje realizuojama baudžiamojo proceso įstatymo 10 straipsnyje, kur numatyta, kad įtariamasis, kaltinamasis ir nuteistasis turi teisę į gynybą, kuri užtikrinama nuo sulaikymo arba pirmosios apklausos.

Pastebėtina, kad nuteistojo sąvoka LR BPK į savarankišką straipsnį neišskirta, skirtingai nei įtariamojo ir kaltinamojo, o 22 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, jog asmuo įgyja

---

¹² Su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.

¹³ Valstybės žinios. 1998, Nr. 64.

¹⁴ Lietuvos advokatūros svetainė. <http://www.advoco.lt/?item=latsprend> [2007-02-14].

¹⁵ Lietuvos advokatūros svetainė. <http://www.advoco.lt/?item=latsprend> [2007-02-14].

nuteistojo statusą po to, kai jam priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Nors Konstitucijoje nuteistojo kategorija nėra minima, tačiau jokia būdu negalima teigti, kad Konstitucija šios teisės nuteistajam negarantuoja. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 1999 m. vasario 5 d. nutarime¹⁶ išaiškino, jog LR BPK normų sistema turi būti pagrįsta Konstitucijoje įtvirtintais demokratiniais principais (lygybė įstatymui ir teismui, nekaltumo prezumpcija, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teismo ir teisėjų bešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų baudžiamojo proceso subjektų funkcijų atskyrimo, teisės į gynybą garantavimo ir kt.). Pažymėtina, kad keičiant kodifikuotos sistemos elementus daroma įtaka visos sistemos funkcionavimui. Tačiau ir šiais atvejais būtina užtikrinti sistemos darną bei nuoseklumą. Todėl teisiškai vertinant LR BPK atskirų straipsnių normas būtina atsižvelgti į jų santykį ne tik su Konstitucija, bet ir su LR BPK įtvirtinta baudžiamojo proceso sistema.

Minėta asmens teisė „gintis pačiam arba padedant gynėjui“ reiškia, kad yra dvi teisės į gynybą realizavimo formos, kurios dar vadinamos teisės į gynybą principo sudėtinėmis dalimis.¹⁷ Todėl įtariamasis (kaltinamasis, nuteistasis), naudodamasis bet kuria iš jam suteiktų teisių (pavyzdžiui, teikdamas dokumentus, pateikdamas prašymus, pareikšdamas nušalinimus ir pan.), įtvirtintų atitinkamai LR BPK 21, 22 ir kituose baudžiamojo proceso įstatymo straipsniuose, paprastai ir ginasi.

Antroji teisės į gynybą forma – teisė gintis per gynėją – advokatą, dar skirstoma į dvi:

- ✓ kiekvienas asmuo gali gintis pats per savo paties pasirinktą ir pakviestą gynėją;
- ✓ jei asmuo neturi pakankamai lėšų apmokėti gynėjui, jis turi teisę naudotis jam skiriamo ir valstybės lėšomis apmokamo gynėjo paslaugomis.

Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamą praktiką pagrindinė gynėjo funkcija yra padėti įtariamajam (kaltinamajam ar nuteistajam) gintis nuo iškilusio įtarimo (pareikšto kaltinimo, nuteisimo), atstovauti jo teisėms ir teisėtiems interesams ikiteisminio tyrimo metu ir bylos nagrinėjimo teisme metu bei teikti jam visokeriopą teisinę ar kitą reikiamą pagalbą (LR BPK 17, 48 str.).¹⁸

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 5/98 // Valstybės žinios. 1999, Nr. 15-402.

¹⁷ Goda G. (et. al.), *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, P. 64.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 16 d. nutartis, bylos Nr. 2K-31/2007, kategorija 1.1.4.7.; 1.1.8.1.; 1.1.8.3.; 1.1.8.8.; 2.1.4.3.2.1.; 2.1.4.3.2.5.; 2.1.4.4.2.2.; 2.1.6.1.; 2.2.5.9.; 2.3.5.3.1.; 2.3.5.4. (S).

Tuo tikslu visų pirma valstybė privalo rūpintis, kad šalyje būtų institucija, galinti teikti žmonėms kvalifikuotą teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose. Advokatūros buvimas nepriklausoma šalies teisinės sistemos dalimi leidžia savo profesines funkcijas vykdyti nepriklausomai. Be to, valstybė atsakinga ir už tai, kad ši teisinė sistema būtų prieinama visiems, kuriems ji reikalinga. Todėl šalyje turi būti pakankamai praktikuojančių advokatų, taip pat ne mažiau svarbu ir tai, kad gynėjo – advokato paslaugomis asmenys galėtų pasinaudoti nepriklausomai nuo savo finansinių galimybių.

Advokatūra, kaip asmens teisių gynybos ir atstovavimo institutas, tam tikras advokatų visumos modelis, būdinga visoms demokratinėms ir teisinėms valstybėms. Šio modelio susiformavimo pradžia laikytina senovės Roma, romėnų teisės recepcijos metu pagrindiniai principai, perimti įvairių pasaulio valstybių, Lietuvoje rado atgarsį XVI – XVII a., besiformuojančiai advokatūrai nueinant ilgą evoliucijos kelią iki 2004 m. kovo 12 d. Lietuvos Respublikos Advokatūros įstatymo¹⁹ (toliau – Advokatūros įstatymas).²⁰

Lietuvos TSRS baudžiamojo proceso vadovėlyje²¹ pasakyta, kad gynėjas ir kaltintojas turi savarankiškus ir priešingus procesinius interesus (kaltinimas ir gynyba). Todėl, kad kiekvienas proceso dalyvis turėtų vienodas galimybes ginti savo interesus, išdėstyti savo nuomonę ir argumentus, tai yra tam, kad būtų objektyviai ir išsamiai išaiškintos bylos aplinkybės ir nustatyta tiesa, jie turi turėti lygias teises. Nė vienas jų negali užimti kokios nors privilegijuotos padėties, lyginant su kitais teismo nagrinėjimo dalyviais. Atrodytų, kad nors ir gynybos ir kaltinimo šalys turi skirtingus interesus, jų tikslas vienas – objektyviai ir išsamiai išaiškinti bylos aplinkybes ir nustatyti tiesą byloje. Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad baudžiamojo proceso teisės doktrinoje teigiama, jog gynėjas, taip pat kaip ir kiti privatūs baudžiamojo proceso dalyviai, nėra laikytinas įrodinėjimo pareigos subjektu. Nepaisant to, kad įstatymas įpareigoja gynėją neskleisti žinių, kurias jis sužino vykdydamas gynėjo pareigas, gynėjas neturėtų būti priskiriamas prie įrodinėjimo pareigą turinčių proceso dalyvių. Vos tik gynėjas apsiima ginti įtariamojo interesus, jis netenka suinteresuotumo (net jei tokį turėjo anksčiau) ieškoti tiesos.

Tiesa baudžiamajame procese yra savotiškas realių faktų, aplinkybių, sudarančių konkrečios tiriamos ar nagrinėjamos baudžiamosios bylos esmę, pažinimo produktas²². Tai, kad tiesos nustatymas LR BPK nėra tiesiogiai deklaruojamas kaip vienas iš tiesioginių baudžiamojo proceso tikslų, anaipol nereiškia ir neturėtų reikšti iš esmės

¹⁹ Valstybės žinios. 2004, Nr. 50-1632.

²⁰ *Balnienė E.* Lietuvos advokatūros teisinės padėties raida // *Teisė*, Nr. 56, 2005. P. 17.

²¹ *Danisevičius P., Kazlauskas M. Palskys E.* Lietuvos TSRS baudžiamasis procesas. Vilnius: Mintis, 1978. P. 87.

²² *Мурадобян З. М.* Истина как проблема судебного права. Москва: Юристъ, 2004. P. 94.

naujos paradigmos įtvirtinimo, t.y. naujo filosofinio požiūrio į tiesą ir jos vietą. Iš esmės nėra svarbu, ar įstatymo leidėjas tiesiogiai deklaruoja tiesos nustatymo principą LR BPK, ar ne, šis principas, kaip vienas iš pagrindinių baudžiamojo proceso principų, vien dėl šios priežasties nepradeda veikti ar nustoja egzistavęs.²³ Atkreiptinas dėmesys, jog ne kiekvienoje baudžiamojoje byloje gali būti nustatyta ir yra nustatoma tiesa. Nei ikiteisminio tyrimo pareigūno, nei prokuroro ar teismo kompetencija dar negarantuoja, jog konkrečioje baudžiamojoje byloje tiesa bus nustatyta. Paprastai yra laikoma, kad tiesa yra nustatyta, kai tyrėjo, prokuroro ar teismo iškeltos versijos, idėjos, daromos išvados, įrodinėtinos aplinkybės, nustatinėtini faktai ir realaus įvykio aplinkybių visuma sutampa.²⁴

Gynėjui tiesos paieškos ribas nustato jo ginamasis, t.y. gynėją saisto ginamojo asmens norai, pozicija, nors ir Advokatūros įstatymas įtvirtina advokato veiklos laisvės ir nepriklausomumo principą. Ši sąlyga lemia tai, kad gynėjas konkrečioje baudžiamojoje byloje tiesos ieško tik tiek, kiek tai būtina siekiant nustatyti aplinkybes, teisinančias ar lengvinančias jo ginamojo asmens padėtį, bei tiek, kiek to pageidauja pats ginamasis. Atsižvelgiant į tai, jog baudžiamojo proceso įstatymas neįpareigoja gynėjo padėti nustatyti tiesą byloje, todėl gynėjas negali imtis gynybos veiksmų, taikyti būdų ir priemonių, priimti sprendimų, pateikti įrodymų, galinčių pabloginti ginamojo padėtį. Priešingai – gynėjas privalo panaudoti visas įstatyme nurodytas gynybos priemones ir būdus išaiškinti aplinkybes, teisinančioms ginamąjį ir lengvinančioms jo atsakomybę, teikti žmogui reikiamą teisinę pagalbą.²⁵

Todėl ir reikalaujama, kad asmens kaltumą įrodytų jį kaltinančios valstybinės institucijos vadovaujančios, atliekančios ikiteisminį tyrimą. Būtent prokuroras ir ikiteisminio tyrimo įstaigos kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos požymių, privalo pagal savo kompetenciją imtis visų įstatyme numatytų priemonių, kad per trumpiausią laiką būtų atliktas tyrimas ir atskleista nusikalstama veika (LR BPK 2 str.). Vadinasi asmens kaltumą privalo įrodyti kaltinimo šalis, o kaltinamasis neturi įrodyti savo nekaltumo. „Tačiau pasinaudodamas teise į gynybą jis gali pateikti įrodymų ar argumentų, paneigiančių pareikštą kaltinimą. Kitais atvejais gynybos priemonės gali būti panaudojamos atsakomybę lengvinančioms aplinkybėms atskleisti. Todėl gynyba yra kryptinga baudžiamojo persekiojimo atsvara, kuria siekiama apsaugoti teisėtus įtariamojo

---

²³ *Panomariovas A., Ramanauškas R.* Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė // Jurisprudencija Nr. 75 (67), 2005. P. 51.

²⁴ *Cit. op.* 22. P. 111.

²⁵ *Kūgis R.* Teisinės pagalbos teikimo reforma Lietuvoje // Lietuvos advokatūra. Lietuvos advokatų tarybos žurnalas Nr. 4 (6), 2002, gruodis. P. 14.

ar kaltinamojo interesus.“²⁶ Manytina, jog teisės doktrinoje formuluojama taisyklė, jog gynėjas nėra įrodinėjimo subjektas, nėra absoliuti. Gynėjas turi pareigą imtis priemonių aplinkybėms, teisinančioms ginamąjį ar lengvinančioms pastarojo atsakomybę, nustatyti. Todėl gynėjas turi laikytis jo profesinei veiklai keliamo reikalavimo - nedaryti nieko tokio, kas galėtų pabloginti jo ginamojo padėtį. Jeigu ginamasis neprisipažįsta padaręs nusikalstamos veikos, to negali pripažinti ir gynėjas, nes priešingu atveju gynėjui tektų pasidaryti kaltintoju. Žinoma, gynėjas neprivalo kartoti niekuo nepagrįstų ginamojo samprotavimų, pripažinti abejotinas aplinkybes etc.

Gynėjas yra savarankiškas įrodinėjimo subjektas, jis remdamasis vidiniu įsitikinimu pasirenka savo procesinę poziciją, gynybos priemones ir būdus. Tačiau savo poziciją gynėjas privalo suderinti su kaltinamuoju²⁷. Gynėjas turi vadovautis jo veiklai keliamais principais, tame tarpe ir būti lojaliam klientui bei vengti interesų konflikto (Advokatūros įstatymo 5 str. 5 d.). Taip pat turi vadovautis nuostata, kad iš ginamojo gaunamos arba jam perduodamos informacijos turinys negali prieštarauti reikalavimui, kad gynybos priemonės ir būdai būtų teisėti. Tačiau teisinė praktika liudija, kad kai kurie gynėjai laikosi principo - „laimėti bylą“. Tokia pozicija neretai prieštarauja baudžiamąjo proceso įstatymo deklaruojamam gynėjo veiklos teisėtumui. Konkrečiau kalbant, gynėjo noras bet kokiomis priemonėmis „laimėti bylą“ kertasi su baudžiamąjo proceso principu, kad būtų visapusiškai ir objektyviai iširtos bylos aplinkybės, tiek kaltinamąjį kaltinančios, tiek jį teisinančios, taip pat jo atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės. Kitaip tariant, įstatymas reikalauja, kad teisėsaugos organai nustatytų byloje tiesą, o gynėjas ne visada tuo suinteresuotas.“²⁸ Akivaizdu, jog intereso atskleisti tiesą byloje nebuvimą gynėjo veikloje lemia jo paskirtis baudžiamajame procese - paneigti informaciją, kuri gali sukelti jo ginamajam neigiamų teisinių padarinių ir teismas atitinkamai priimtų nepalankų sprendimą, remdamasis kaltinimo šalies pateiktais kaltinančiais įrodymais. Todėl gynėjo paskirtis baudžiamajame procese suponuoja jam pareigą būti aktyviu proceso dalyviu.

Tuo tikslu advokatas turi būti nepriklausomas savo kliento patarėjas ir atstovas teisės klausimais. Advokatūros įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad advokato teisę teikti teisinės paslaugas gali riboti tik įstatymai. Todėl advokatas, garantuodamas asmens

---

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Nr. 17/94.

²⁷ Rinkevičius J. Procesiniai įrodinėjimo baudžiamąjoje byloje pagrindai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990. P. 67.

²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ 17/94.

konstitucinę teisę į gynybą, savo profesinę veiklą vykdo laisvai ir nepriklausomai, tačiau skrupulingai ir principingai laikydamasis teisėtumo ir profesinės etikos kodekso²⁹ normų. Todėl nei advokatų taryba, nei teismas ar prokuratūra neturi teisės nurodyti ar kitaip lemti advokato pozicijos, kurią jis pasirenka gindamas žmogų baudžiamojoje byloje.³⁰ Atlikdamas profesines pareigas, advokatas turi būti visiškai nepriklausomas nuo bet kokios įtakos, ypač tos, kuri gali kilti dėl asmeninių interesų ar išorinio poveikio (Lietuvos advokatų profesinės etikos kodekso (toliau – Etikos kodeksas) 4.1. p.).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. gruodžio 5 d. nutartyje³¹ išaiškino, jog gynėjas yra savarankiškas proceso dalyvis, pats pasirenkantis įtariamojo (kaltinamojo, nuteistojo) teisinės gynybos priemones, būdus, taktiką. Gynėjas nėra suvaržytas ginamojo pasirinkta ar reikalaujama gynybos pozicija, jam neprivalomi ginamojo nurodymai dėl gynybos organizavimo ar vykdymo. Tačiau ar tikrai visada advokatas, gindamas žmogų per visą baudžiamąjį procesą, savarankiškai pasirenka gynybos poziciją ir jo pasirinkimo neįtakoja ginamojo pozicija?

Manytina, jog gynėjas nėra visiškai laisvas, pasirinkdamas gynybos poziciją baudžiamojoje byloje, nes LR BPK 17 straipsnio 1 dalyje bei 48 straipsnio 2 dalies 1 punkte įtvirtintos normos suponuoja gynėjui pareigą pateikti visa, kas naudinga ir tikslinga kliento gynybai. Vadinasi gynėjas savo pastangas turi nukreipti tik ginamajam naudinga linkme. Todėl gynėjo savarankiškumas tiesiogiai priklauso nuo minėtos gynėjo pareigos įgyvendinimo. Atsižvelgiant į tai, jog gynėjas yra įtariamojo (kaltinamojo, nuteistojo) teisių ir teisėtų interesų atstovas bei reiškėjas, jo atstovaujama gynybos pozicija neretai gali apspręsti faktinį ir teisinį įtariamojo (kaltinamojo, nuteistojo) likimą. Darytina išvada, jog atliekant esminės reikšmės gynybai turinčius veiksmus, priimant sprendimus bei darant pareiškimus, būtina išklaudyti ir įvertinti ginamojo nuomonę dėl gynėjo pasirinktos gynybos pozicijos, reikalingas gynėjo ir ginamojo pozicijų suderinamumas.³²

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog gynėjas baudžiamojoje byloje yra savarankiškas tiek, kiek jo pozicija suderinama su jo ginamojo. Advokatas, prieš formuodamas savo, kaip gynėjo poziciją, turi atsižvelgti, kokios laikosi ginamasis. Tokią pareigą gynėjui numato ir Etikos kodekso 6.9. punkte įtvirtinta nuostata, jog

²⁹ Valstybės žinios. 2005, Nr. 130.

³⁰ *Dziegoraitis A.* Konstitucinė teisė į gynybą ir advokatūra teisinėje valstybėje // *Justitia* Nr. 6, 2001. P. 3.

³¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 5 d. nutartis, bylos Nr. 2K-418/2005, kat. 1.1.8.13.; 2.1.2.10.; 2.1.2.12.; 2.1.2.13.; 2.1.2.8.; 2.1.4.4.2.4.; 2.1.4.4.2.6.; 2.1.4.5.1.; 2.1.4.5.2.; 2.1.4.11.2.; 2.1.4.12.; 2.1.6.1.; 2.1.6.2.; 2.2.5.4.; 2.2.7.3.; 2.3.3.5.; 2.3.5.2.; 3.2. (S).

³² *Goda G. (et al)* Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 109-110.

gynėjas negali be kliento žinios pasirinkti bet kokios gynybos pozicijos, nors advokatas baudžiamosiose bylose yra savarankiškas proceso dalyvis. Jis turi tartis su klientu ir atsižvelgti į jo samprotavimus ir argumentus.

Be abejonės, įtariamasis, o bylos nagrinėjimo teismo posėdyje metu - kaltinamasis turi teisę savarankiškai išreikšti savo poziciją apie įtarimo ar atitinkamai kaltinimo esmę.

Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje numatomos keturios alternatyvios ginamojo pasireiškiančios pozicijos: 1. nepripažinti kaltės; 2. pripažinti kaltę iš dalies; 3. pripažinti kaltę; 4. laikytis tylėjimo pozicijos.

Atsižvelgiant į ginamojo poziciją, advokato pozicija turi būti suformuluota atitinkamomis kategorijomis: 1. nekaltas; 2. dalinai kaltas; 3. kaltas; 4. laikytis tylėjimo pozicijos.³³

Nors viena iš galimų advokato pozicijų procese baudžiamojo proceso teisės doktrinoje formuluojama kaip tylėjimo pozicija, manytina, jog tokios pozicijos gynėjas paprasčiausiai negali užimti dėl jo paskirties baudžiamajame procese. Todėl jei ginamasis laikosi tylėjimo pozicijos, t.y. nepasisako dėl jam pateikto įtarimo (kaltinimo), klaidina ikiteisminio tyrimo pareigūnus jiems atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus, atsisako duoti parodymus, manytina, kad gynėjas turi užimti kliento nekaltumo poziciją. Tai kyla iš nekaltumo prezumpcijos. Asmuo nekaltas, kol jo kaltumas neįrodytas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, pagrindžiančiu jo kaltę. Advokatas yra garantas šio konstitucinio principo realizavimui ir todėl turi ieškoti patvirtinimo kliento nekaltumo, neatsižvelgiant į ginamojo užimamą tylėjimo poziciją.

Etikos kodekso 2.3.4 punkte įtvirtintas draudimas advokatui pripažinti ginamojo kaltę, kai šis ją neigia.³⁴ Tai reiškia, kad klientui neigiant savo kaltę, jokia būdu gynėjas negali užimti tokios pozicijos, pagal kurią jis pripažintų ginamojo kaltumą, nors tai būtų ir dalinis jo kaltės pripažinimas. Rusijos advokatų gretose vyrauja supratimas kaip „alternatyvi pozicija“. Šios pozicijos laikomasi tada, kai gynėjas, nepaisant to, kad klientas kaltės nepripažįsta, įvertinęs kaltinimo šalies turimus įrodymus, priima sprendimą ginčytis geriau dėl ginamajam inkriminuojamos nusikalstamos veikos kvalifikavimo, siekiant švelnesnės bausmės, nei tvirtinti nekaltumą. Bet kuriuo atveju gynėjas neturi sudaryti prielaidų kliento kaltumui įrodyti.

Bendra taisyklė būtų tokia, jog apsiėmusiam ginti įtariamąjį (kaltinamąjį, nuteistąjį) gynėjui draudžiama užimti procesinę poziciją bei faktiškai atlikti veiksmus,

³³ E. Ю. Львовой Защита по уголовному делу: Пособие для адвокатов. Москва: Юристъ, 1998. P. 34.

³⁴ Paskelbtas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 1R-345 (Valstybės žinios, 2005, Nr. 130-4681).

prieštaraujančius ginamojo gynybos interesams. Net tuomet, kai gynėjas pats asmeniškai įsitikina, kad ginamasis padarė jam inkriminuojamą nusikalstamą veiką, jeigu ginamasis neprisipažįsta nusikaltęs (neigia savo kaltę), to negali pripažinti ir gynėjas.³⁵ Etikos kodekso 6.11. punkto norma numato, kad klientui prisipažinus kaltu, advokatas, išstudijavęs visus byloje esančius įrodymus ir padaręs išvadą, kad kliento kaltė neįrodyta arba kelia abejonių, turi laikytis savarankiškos, nuo kliento nepriklausomos, pozicijos. Manytina, kad net ir klientui pilnai ar iš dalies pripažįstant savo kaltę, gynėjas gali laikytis kliento nekaltumo pozicijos, nes galimas atvejis, jog klientas prisipažįsta esantis kaltu dėl įsitikinimo (įsikalbėjimo) arba dėl žinių stokos, pavyzdžiui žmogus save pripažįsta kaltu dėl kito žmogaus nužudymo, tačiau jo veika turi būtinosios ginties elementų arba pastarasis pripažino faktus, kurie nėra inkriminuojamos nusikalstamos veikos sudėties būtinaisiais požymiais.³⁶

Manytina, kad tuo atveju, jei visi byloje esantys duomenys, turintys reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, dėl ginamojo kaltės ar dalinio nekaltumo gynėjo patikrinti ir ginamasis pilnai pripažino kaltę bei nėra abejonių dėl jam inkriminuojamos veikos padarymo, gynėjo užduotis - palengvinti ginamojo atsakomybę. Vadinasi būtina gynėjui ieškoti aplinkybių, kurios lengvintų pastarojo padėtį, taip pat privalu išsiaiškinti motyvus ir „imtis“ psichologinės gynybos,³⁷ remiantis ginamojo asmens charakteristika, jo šeiminei padėtis etc.

Tačiau kaip pasielgti gynėjui, jei nepavyksta suderinti gynybos pozicijos, lemiančios gynybos efektyvumą?

Minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 5 d. nutartyje, teismas pasisakė, jog: „gynėjas, įvertinęs žinomą įrodomąją medžiagą, nusikalstamos veikos bei ginamojo kaltės įrodomumo laipsnį, bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje gali pildyti ar (ir) keisti pasirinktus gynybos būdus, priemones, taktiką ir toks gynėjo elgesys negali būti vertinamas kaip pažeidžiantis ginamojo interesus. Tuo atveju, jei įtariamajam (kaltinamajam, nuteistajam) ir jo gynėjui nepavyksta rasti abipusiai priimtinos gynybos pozicijos, įtariamasis (kaltinamasis, nuteistasis) turi teisę atsisakyti gynėjo, kuriuo nepasitiki (BPK 52 str. 1 d.).“³⁸

LR BPK 48 straipsnio 2 dalies 5 punkte įtvirtinta, jog gynėjas neturi teisės atsisakyti ginti įtariamojo (kaltinamojo, nuteistojo), kurį jau apsiėmė ginti, išskyrus kai

³⁵ *Cit. op.* 32, P. 110.

³⁶ *Cit. op.* 33, P. 35.

³⁷ *Cit. op.* 33, P. 37.

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 5 d. nutartis, bylos Nr. 2K-418/2005, kat. 1.1.8.13.; 2.1.2.10.; 2.1.2.12.; 2.1.2.13.; 2.1.2.8.; 2.1.4.4.2.4.; 2.1.4.4.2.6.; 2.1.4.5.1.; 2.1.4.5.2.; 2.1.4.11.2.; 2.1.4.12.; 2.1.6.1.; 2.1.6.2.; 2.2.5.4.; 2.2.7.3.; 2.3.3.5.; 2.3.5.2.; 3.2. (S).

paaiškėja LR BPK 61 straipsnio pirmoje dalyje nurodytos aplinkybės. Nuosekliu sisteminiu - loginiu metodu aiškinant minėtas baudžiamojo proceso teisės normas, gynėjas turi teisę atsisakyti ginti apsiimtą klientą tik, jei toje pačioje byloje teikia arba anksčiau teikė teisinę pagalbą asmeniui, kurio interesai prieštarauja teisinės pagalbos prašančio asmens interesams, arba jeigu anksčiau dalyvavo kaip teisėjas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, ekspertas, specialistas, vertėjas ar liudytojas, taip pat jeigu tiriant arba nagrinėjant bylą dalyvauja pareigūnas, su kuriuo tas advokatas turi giminystės ryšių.

Esant bent vienam iš aukščiau pateiktų pagrindų, gynėjas privalo nusišalinti, kas reikštų gynėjo pasitraukimą³⁹ nuo baudžiamosios bylos. Atkreiptinas dėmesys, jog įstatymų leidėjas pagrindų, įtvirtintų Advokatūros įstatymo 25 punkto 1 dalyje, draudžiančių atstovauti kliento teises ir teisėtus interesus, tokių kaip draudimas būti gynėju byloje, iškeltoje jo tėvams (įtėviams), sutuoktiniui (partneriui), vaikams (įvaikiams), broliams ir seserims, baudžiamojo proceso įstatyme nenumato. Manytina, kad esant ir Advokatūros įstatyme įtvirtintam pagrindui, advokatas netūrėtų imtis atstovauti ar sutikti būti gynėju baudžiamojoje byloje. Darytina išvada, jog normų, leidžiančių gynėjui atsisakyti ginti klientą, motyvuojant tuo, jog nerasta bendra gynybos pozicija, įstatyme įtvirtinta nėra, todėl darytina išvada, kad įstatymas nesuteikia advokatui savanoriško ginamojo atsisakymo nuo jam teiktinos teisinės pagalbos.

Etikos kodeksas aiškiai nurodo advokatui prioritetą – klientą, – kurio atžvilgiu advokatas turi laikytis teisinių ir moralinių įpareigojimų (Etikos kodekso 1.2. p.). Manytina, jog gynėjo išipareigojimai suponuoja pareigą paaiškinti ginamajam priežastis, dėl kurių negali tinkamai pasirūpinti pastarojo gynyba, jo teisių ir teisėtų interesų apsauga. Ir teise atsisakyti gynėjo, minėtu pagrindu, galėtų pasinaudoti ginamasis, bet ne atvirkščiai. Siekiant to išvengti, gynėjas turi realizuoti visas įstatymo leidėjo jam suteiktas teises įrodinėjant ginamojo nekaltumą bei lengvinant jo atsakomybę.

---

³⁹ Lietuvių kalbos žodyno svetainė. <http://www.lkz.lt/dzl.php?13> [2007-02-15].

„Šiuolaikinis teisinis reglamentavimas vis dar kalba apie paprastą (pasyvų) gynėjo dalyvavimą šioje baudžiamojo proceso stadijoje ir tuo pačiu sudarydamas didelį gynėjo teisių, būdingų jam teisinėje valstybėje, deficitą.“⁴⁰

2. GYNĖJO TEISĖS IR PROCESINĖS GALIMYBĖS ĮRODINĖJANT IKITEISMINIO TYRIMO METU

Ikiteisminis tyrimas – baudžiamojo proceso stadija, trunkanti nuo sprendimo pradėti ikiteisminį tyrimą iki bylos su kaltinamuoju aktu perdavimo teismui. Kaip nurodyta Ikiteisminio tyrimo pradžios registravimo tvarkoje, budėtojas, ikiteisminio tyrimo įstaigos, išvardintos LR BPK 165 straipsnyje, darbuotojas, kuriam įstaigos vadovo įsakymu ar darbuotojo pareiginėje instrukcijoje (pareigybių apraše) suteikti įgaliojimai priimti asmenis, atvykusius pranešti apie nusikalstamą veiką, pradėti ikiteisminį tyrimą, taip pat atlikti kitus ikiteisminio tyrimo pradžios registravimo tvarkoje numatytus veiksmus, gavęs informaciją apie nusikalstamą veiką, registruoja ją ikiteisminio tyrimo įstaigoje nustatyta tvarka bei organizuoja neatidėliotiną patikrinimą. Užregistruotas rašytinis skundas, pareiškimas ar pranešimas apie padarytą nusikalstamą veiką perduodamas prokurorui, kuris tuoj pat pradeda ikiteisminį tyrimą, t.y. ant skundo, pareiškimo, pranešimo apie nusikalstamą veiką užrašo rezoliuciją pradėti ikiteisminį tyrimą.⁴¹ Nuo šio momento reiškia, kad pradėta pirmoji baudžiamojo proceso dalis – ikiteisminis tyrimas, taip pat reiškia ir baudžiamojo proceso pradžią. Ikiteisminis tyrimas pagal LR BPK grindžiamas tokio tipo procesui būdingais prokuroro vadovavimo šiai proceso stadijai, dalinio ikiteisminio tyrimo duomenų slaptumo ir kitais principais. Kaip pavyzdys gali būti prokuroro teisė pačiam atlikti visą ikiteisminį tyrimą ar atskirus tyrimo veiksmus bei kontroliuoti, kaip vyksta ikiteisminis tyrimas (LR BPK170 str. 1 ir 2 d.), neleisti gynėjui susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis ar jų dalimi, jei toks susipažinimas, prokuroro manymu, galėtų pakenkti ikiteisminio tyrimo sėkmei (LR BPK 181 str. 1 d.), kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją, kuris turi pareigą nagrinėti prokuroro prašymus etc.

Atliekant ikiteisminį tyrimą gynėjas ir ginamasis yra mažiau galimybių turinti proceso šalis, o pats ikiteisminis tyrimas labiau skirtas kaltinančiai įrodomajai informacijai rinkti ir fiksuoti. Taip teigti leidžia ir baudžiamojo proceso LR BPK 7 straipsnyje įtvirtintas rungimosi principas, pilna apimtimi veikiantis baudžiamosios bylos

⁴⁰ *Cit. op.* 33. Cituota Beulke W. P. 74.

⁴¹ Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. I-58 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 39-1807).

teisminiame nagrinėjime. Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas 2004 m. balandžio 24 d. nutartyje⁴² pasisakė, jog tiek Lietuvos Respublikos 1961 m. baudžiamojo proceso kodeksas BPK 265 straipsnyje, tiek 2002 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas 7 straipsnyje įtvirtino kaltinimo ir gynybos šalių lygias teises teikti įrodymus, dalyvauti juos tiriant, pateikti prašymus, ginčyti kitos šalies argumentus ir pareikšti savo nuomonę visais klausimais, kylančiais nagrinėjant bylą ir turinčiais reikšmės jos teisingam išsprendimui.

Pažymėtina, kad Rusijoje rungimosi ir šalių lygybės principai įtvirtinti ne tik baudžiamojo proceso įstatyme, bet ir Konstitucijos 123 straipsnyje.⁴³ Komentuojant šį straipsnį nurodoma, kad rungimosi principas charakterizuoja tokią teismo proceso struktūrą, kurioje kaltinimo, gynybos bei civilinio ieškinio palaikymo ir prieštaravimo jame funkcijos atidalintos tarpusavyje, atskirtos nuo teisminės veiklos ir atliekamos šalių, kurios naudojasi savo interesų gynimui lygiomis procesinėmis teisėmis, o teismas užima vadovavimo vietą procese, išlaikant objektyvumą bei nešališkumą, sudaro reikiamas sąlygas visapusiškam, pilnam ir objektyviam bylos aplinkybių ištyrimui, ir išnagrinėja bylą.⁴⁴

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo trijų teisėjų kolegija 2002 m. spalio 8 d. nutartyje pasisakė, kad rungimosi principas baudžiamajame procese pasireiškia tuo, kad kaltinimą palaikantis prokuroras, nukentėjęsysis, teisiamasis ir jo gynėjas turi lygias teises teikti teismui įrodymus, dalyvauti įrodymų tyrime ir pareikšti prašymus.⁴⁵ Vadinasi rungimosi principas yra daugiausia teismo proceso stadijoje veikiantis principas, reiškiantis, kad byla turi būti sprendžiama ginčo keliu. Skirtingus interesus byloje turintys proceso dalyviai (šalys) turi teisę siūlyti teismui bylos sprendimą ir kritikuoti priešingos šalies teikiamus siūlymus. Šalims procese turi būti sudaromos vienodos galimybės teikti įrodymus, išsakyti argumentus, ginčyti priešingos šalies įrodymus bei argumentus, pasisakyti visais svarstomais klausimais etc. Tad komentuojamo LR BPK 7 straipsnio 1 dalis deklaruoja rungimosi principo taikymą teismo proceso stadijoje, o 2 dalis atskleidžia šio principo turinį.⁴⁶

---

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. balandžio 24 d. nutartis S. Š. ir R. J. baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-275/2004, kat. S-2.2.1.

⁴³ *Jarašiūnas E., Mesonis G.* Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 321.

⁴⁴ *Лупинская П. А.* Уголовно процессуальное право Российской Федерации. Москва: Юрист, 1998.

⁴⁵ *Randakevičienė I.* Kasacinio teismo jurisprudencija. Baudžiamojo proceso teisė 1995-2005. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 29, cituota iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2002 m. spalio 8 d. nutarties, priimtos A. P. baudžiamojoje byloje, bylos Nr. 2K-659/2002, kat. 2.2.1; 2.2.2; 2.2.3; 2.2.4.

⁴⁶ *Cit. op.* 32. P. 27.

Rungimosi principo pagrindiniai elementai yra tokie, kaip: 1. kaltinimo ir gynybos funkcijų atskyrimas (palaikymas valstybinio kaltinimo ir atsakymas į jį) nuo teismo funkcijų ir jų atirbojimas tarpusavyje; 2. šalių procesinių teisių lygiateisiškumas, užtikrinant jų procesinių funkcijų realizavimą; 3. teismo vadovaujanti padėtis procese ir suteikimas teisės tik teismui priimti sprendimą dėl baudžiamosios bylos.⁴⁷

Paskirstymas kaltinimo ir gynybos į savarankiškas funkcijas, jų atirbojimas viena nuo kitos ir atskyrimas nuo teisminės valdžios sudaro tą pagrindą, ant kurio ir veikia rungimosi principas. Sujungimas minėtų funkcijų į vieną, t.y. suteikiant visas funkcijas vienam iš proceso subjektų yra nesuderinama su įstatymo logika. Esant tokiam procesui, būtų atimta iš šalių galimybė įgyvendinti savo teises, o teismas neišvengiamai taptų patronu vienos iš šalių, ir greičiausiai kaltinimo šalies.⁴⁸

Matyti, kad rungimosi principo svarba ir jo veikimas procese sutelktas nagrinėjant bylą teisme. Įstatymų leidėjas nenumato visiško rungimosi principo įgyvendinimo tarp kaltinimo ir gynybos atliekant ikiteisminį nusikalstamos veikos tyrimą, nes baudžiamojo proceso įstatymas suteikia platesnes ir dominuojančias teises kaltinimo šaliai. Pavyzdžiais galėtų būti: prokuroro teisė neleisti gynėjui susipažinti su visais ikiteisminio tyrimo duomenimis ar jų dalimi (LR BPK 181 str. 1 dalis), taikyti procesines prievartos priemonės (LR BPK 178 str. 1 dalis) etc. Atrodytų, kad ribojant rungimosi principą ikiteisminiame tyrime, būtų galima teigti, kad dėl šios priežasties nevisiškai realizuojamas kitas kertinis baudžiamojo proceso principas – teisės į gynybą, arba aktyvios įtariamojo (kaltinamojo) gynybos principas.⁴⁹ Kaip tvirtinama Rusijos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje: „Teisės, kurios priklauso gynėjui, vykdančiam savo pareigas, yra sudėtinė teisės į gynybą dalis. Jas pažeidžiant visada yra pažeidžiamos ir ginamojo teisės.“⁵⁰ Atsižvelgiant į tai, jog gynėjas visada veikia ginamojo interesais ir yra viena iš alternatyvų asmeniui, patrauktam baudžiamajon atsakomybėn, realizuoti savo teisę į gynybą, galima teigti, jog ribotas gynėjo veikimas reiškia ir jo ginamojo siauresnes galimybes. Akivaizdu, kad ribojimą ir atitinkamai mažesnių procesinių gynėjo ir įtariamojo galimybių ikiteisminio tyrimo metu buvimą nei turi kaltinimo šalis lemia tai, jog kaltinimo šalis – ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras bei ikiteisminio tyrimo teisėjas - vykdo valstybės jai skirtą pareigą - išaiškinti nusikalstamas veikas. Ši pareiga gali būti įvykdyta tik turint tam tinkamas priemones. Tik prokuroras, kaip valstybės ir

---

⁴⁷ *Cit. op.* 44. P. 150.

⁴⁸ *Cit. op.* 44. P. 150.

⁴⁹ *Kuklianskis S.* Ikiteisminio tyrimo teoriniai pagrindai // *Jurisprudencija* Nr. 75 (67), 2005. P.11.

⁵⁰ *Cit. op.* 44. P. 150.

visuomenės interesų gynėjas, gali turėti reikiamus valdingus įgalinimus, kurie negali būti suteikti gynėjui.

Tad kokia apimtimi įgyvendinamas rungtyniškumo principas ikiteisminiame tyrime, duomenų, patvirtinančių arba paneigiančių aplinkybes, turinčias reikšmės bylai išspręsti teisingai, rinkimo stadijoje, kurios metu sukaupti duomenys vertinami teismo ir priimamas kaltinamojo teisinę padėtį lemiantis sprendimas? Asmens konstitucinė teisė gintis padedamam gynėjo gali būti efektyvi tik tuomet, kai gynėjui sudaromos realios galimybės pasirengti ir įgyvendinti gynybą.⁵¹

2.1. GYNĖJO PASIRENGIMAS ĮRODINĖTI IKITEISMINIO TYRIMO METU

2.1.1. Gynėjo teisė matytis su sulaikytu arba suimtu ginamuoju be pašaliečių

Teisė susirašinėti ir matytis su sulaikytu ar suimtu ginamuoju, leidžianti gauti reikalingą informaciją ir sukurti būsimą gynybos strategiją, yra pirminė ir besąlygiška gynėjo teisė.⁵²

Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies b punkte bei LR BPK 44 straipsnio 7 punkte įtvirtinta kiekvieno nusikalstama veika įtariamo ar kaltinamo asmens teisė turėti pakankamai laiko bei galimybių pasirengti gynybai, todėl ir izoliuotam asmeniui turi būti sudaromos galimybės į realią kvalifikuoto advokato pagalbą.

Gynėjui suteikta teisė be pašalinių matytis su kaltinamuoju ir įtariamuoju užtikrina galimybę laiku suderinti su ginamuoju ne tik bendrą poziciją, bet ir taktiką, kuri bus realizuojama įvairiose proceso etapuose. Šios teisės garantija yra tokių susitikimų galimybės, nepaisant jų skaičiaus ir trukmės, įtvirtinimas.⁵³

Anksčiau galiojusiam BPK 58 straipsnio 2 dalies 3 punkte buvo numatyta gynėjo teisė po pirmosios apklausos matytis su sulaikytu arba suimtu ginamuoju be pašaliečių. Tačiau minėtoje straipsnio normoje nustatytas pasimatymų konfidencialumo ribojimas tais atvejais, kai galima įtarti, kad įtariamojo ar kaltinamojo pasimatymai su gynėju turės neigiamos įtakos visapusiškam ir objektyviam bylos aplinkybių tyrimui. Tuo tarpu Advokatūros įstatymo 24 straipsniu buvo nustatyta, jog draudžiama kliudyti advokatui be pašalinių susitikti su klientu. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas

---

⁵¹ *Cit. op.* 25. P. 15.

⁵² Филимонов Б. А. Защитник в Германском уголовном процессе. Москва: Юристъ, 1997. P. 65.

⁵³ Алексеев В. Б. (et al) Уголовно-процессуальный кодекс. Комментарий. Москва: Спарк 1997 P. 97.

1994 m. lapkričio 18 d. nutarime⁵⁴ išaiškino, jog pagal baudžiamojo proceso įstatymo 1 straipsnį baudžiamųjų bylų proceso tvarką nustato LR BPK, kuris privalomas visiems proceso subjektams, tarp jų ir advokatams. Todėl kalbant apie baudžiamojo proceso klausimus, remtis Advokatūros įstatymu yra paprasčiausiai nekorektiška. Taip pat būtina atsižvelgti į aplinkybę, kad Advokatūros įstatymas buvo priimtas 1992 m. rugsėjo 16 d., o tuometinis naujos redakcijos BPK 58 straipsnis priimtas 1991 m. gruodžio 10 d. Taigi Advokatūros įstatymas priimtas po to, kai jau gana ilgai praktikoje galiojo naujas baudžiamojo proceso įstatymo 58 straipsnis. Tačiau įstatymų leidėjas normų konkurencijos nenustatė, o Advokatūros įstatymo 24 straipsnį traktavo kaip draudimą neleistinu būdu kliudyti advokatui susitikti su klientu. Be to, Advokatūros įstatyme kalbama apie klientus apskritai, tuo tarpu baudžiamojo proceso įstatyme kalbama apie įtariamąjį ir kaltinamąjį, t.y. apie baudžiamojo proceso dalyvius. Todėl baudžiamojo proceso įstatyme nustatytą gynėjo pasimatymo su ginamuoju sąlygų jokių būdu negalima laikyti kliudymu. Tai yra įstatyminė procedūra.

Tačiau teismas savo išaiškinime atkreipė dėmesį ir į kitą gynėjo teisės matytis su ginamuoju problemą. Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje garantuojama teisė turėti advokatą. Baudžiamojo proceso įstatyme numatyta, kad gynėjui leidžiama dalyvauti byloje nuo įtariamąjo ar kaltinamojo sulaikymo arba pirmosios apklausos momento. Ginčijama nuostata suteikia teisę gynėjui po pirmos apklausos matytis su sulaikytu arba suimtu ginamuoju be pašaliečių, tačiau nurodomi atvejai, kai gynėjo pokabiuose su ginamuoju leidžiama dalyvauti kvotėjui ar tardytojui bei kontroliuoti susirašinėjimą su įtariamuoju ar kaltinamuoju per pirmąsias penkiolika sulaikymo ar kardomojo kalinimo dienų.⁵⁵ Nuosekli loginė – sisteminė ir lyginamoji Konstitucijos ir baudžiamojo proceso įstatymo normų analizė leidžia daryti išvadą, kad pastarojo įstatymo specialioje normoje, detalizuojančioje konstitucinę nuostatą, gynėjo teisė matytis su ginamuoju yra siauresnė. Tuo požiūriu BPK 58 straipsnio 2 dalies 3 punkto normos formuluotė nebuvo pakankamai tiksliai, ir tai laikytina įstatymo spraga, kurią pašalinti yra įstatymų leidėjo prerogatyva.

Aukščiau Lietuvos Konstitucinio Teismo aptartą spragą įstatymų leidėjas užpildė priimdamas naują LR BPK, įsigaliojusį 2003 m. gegužės 1 dieną, kurio 48 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyta teisė nevaržomai matytis su sulaikytu arba suimtu

---

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 17/94 // Valstybės žinios. 1994, 91-1789.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 17/94 // Valstybės žinios. 1994, 91-1789.

įtariamuoju be pašaliečių. Pastebėtina, kad analogiškai numatyta ir Rusijos baudžiamojo proceso įstatyme. Rusijos BPK komentaro autorių nuomone, gynėjui suteikta teisė be pašalinių matytis su kaltinamuoju ir įtariamuoju užtikrina galimybę laiku suderinti su ginamuoju ne tik bendrą poziciją, bet ir taktiką, kuri bus realizuojama įvairiose proceso stadijose. Šios teisės garantija yra ne tik tokių susitikimų galimybės, nepaisant jų skaičiaus ir trukmės įtvirtinimas, bet ir realaus įgyvendinimo sąlygų sudarymas.⁵⁶ Ši teisė reiškia, kad gynėjas visais atvejais turi teisę konfidencialiai bendrauti su ginamuoju, kuriam dėl sulaikymo LR BPK 140 straipsnyje nustatyta tvarka ar kardomosios priemonės – suėmimo pritaikymo yra suvaržyta laisvė.

LR BPK 48 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatyta teisė matytis su sulaikytu arba suimtu įtariamuoju be pašaliečių yra faktiškai realizuojama reglamentuojant tai specialiaame teisės akte – Kardomojo kalnimo įstatymo⁵⁷ 14 straipsnyje, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro įsakymu patvirtintuose policijos komisariatų areštinių veiklos nuostatose⁵⁸, kurių 31.4 punkte įtvirtinta, jog areštinėje laikomi asmenys turi teisę nuo to momento, kai gynėjui įstatymų nustatyta tvarka leidžiama dalyvauti byloje, pasimatyti su juo be pašaliečių, neribojant pasimatymų skaičiaus ir trukmės.

Laikantis teisės normų reikalavimų, įstaigoje, kurioje ginamasis yra laikomas, pareigūnai turi teisę matyti kaip vyksta gynėjo ir ginamojo pokalbis, tačiau toks stebėjimas yra galimas tik neturint galimybės girdėti pokalbio. Poįstatyminiame teisės akte, nustatančio sulaikytų, įtariamų padarius nusikalstamą veiką, bei kuriems paskirta kardomoji priemonė – suėmimas asmenų teisės bei pareigos bei jų realizavimo tvarka, taip pat 35.3 numatyta teisė per advokatą perduoti laiškus, kas reikštų advokato pagalbą ne tik teikiant teisinę pagalbą, bet ir pagalbą, padedant advokatui, bendrauti su išoriniu pasauliu.

1964 m. Vokietijos baudžiamojo proceso reformos metu buvo iš esmės išplėtos gynėjo teisės susirašinėti ir matytis su kaltinamuoju, ypač sulaikytu ar suimtu ginamuoju. Būtent tada buvo suformuota dabartinė Vokietijos Federacijos BPK 148 straipsnio redakcija, numatanti, jog suimtam ar sulaikytam asmeniui leidžiamas rašytinis ir žodinis bendravimas su gynėju. Vėliau dėl terorizmo grėsmės buvo priimtas 1976 m. BPK pakeitimas, iš esmės apribojantis gynėjo teisę susirašinėti ir matytis su asmenimis, kaltinamais su terorizmu susijusiais nusikaltimais. Vokietijos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje taip pat išsakyta nuomonė, kad Vokietijos pavyzdys nėra išskirtinis - analogiškus įstatymus yra priėmusios ir kitos Europos valstybės.

---

⁵⁶ *Cit. op.* 53. P. 97.

⁵⁷ Valstybės žinios Nr. 12-313, 1996.

⁵⁸ Su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios. 2000, Nr. 21.

Pažymėtina, jog kitose Europos valstybėse gynėjo teisė matytis su ginamuoju gali būti ribojama. Pavyzdžiui, Belgijos Karalystėje teisėjo sprendimu pritaikius procesines prievartos priemones – sulaikymą ar suėmimą – ginamasis gali būti visiškai izoliuotas pirmąsias tris paras. Jungtinėje Karalystėje kalėjimo administracija gali uždrausti gynėjo ir kaltinamojo pasimatymus dėl objektyvių aplinkybių, susijusių su kalėjimo veikla. Olandijos Karalystėje gynėjui gali būti uždrausta neilgiau kaip šešių dienų laikotarpyje matytis su asmenimis, kaltinamais tam tikrų nusikalstamų veikų padarymu. Be to, susirašinėjimas tarp advokato ir kaltinamojo gali būti kontroliuojamas ar nutraukiamas, o jų pokalbiai – pasiklausomi. Ikitiesminio tyrimo teisėjas taip pat turi teisę apibrėžtam terminui visiškai uždrausti bendrauti gynėjui su ginamuoju. Danijos, Olandijos ir Švedijos Karalysčių baudžiamosiose procesuose išskirtiniais atvejais yra numatyta teisė apriboti bendravimą tarp gynėjo ir ginamojo.⁵⁹

Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas gynėjo teisei matytis su sulaikytu arba suimtu ginamuoju apribojimų nenustato ir, praktikų teigimu, pasimatymų laisvės nevaržo ginamojo suėmimą ar sulaikymą vykdančios institucijos darbuotojai. Vokietijos praktikoje, kaip tvirtina H. H. Kühne, neretai kalėjimo administracijos atstovas apieško gynėją apčiupinėdamas jo rūbus, naudodamas metalo detektorius, taip pat rentgeno prietaisu patikrina gynėjo kartu su savimi turimus daiktus, nes pagal minėto įstatymo 26 str. neleidžiama susipažinti su gynėjo rašytiniais dokumentais ir apžiūrėti gynėjo turimus daiktus. Tokio gynėjo patikrinimo pagrįstumą, siekiant surasti ginklus, laužimo įrankius, pripažino Vokietijos Konstitucinis ir Aukščiausiasis Teismas. Manytina, kad gynėjo, įgyvendinančio teisę į netrukdomą susitikimą su kaltinamuoju, prilyginimas įprastam kalėjimo lankytojui, galimybė atlikti kratą ne teismo leidimu, bet kalėjimo administracijos nuožiūra, yra „žeminanti ir nepadori procedūra“ rodanti aiškia įstatymų leidėjo nepagarbą visam advokatūros korpusui.⁶⁰ Manytina, jog tokia praktika pažeidžia advokato ir ginamojo konfidencialaus bendravimo reikalavimą.

2.1.2. Gynėjo teisė susipažinti su procesiniais dokumentais

LR BPK 48 straipsnio 1 dalies 7 punkte įtvirtinta bendra norma, numatanti gynėjo galimybę ikitiesminio tyrimo metu susipažinti su proceso veiksmų dokumentais. LR BPK 177 straipsnio 1 dalis įtvirtina minėtos taisyklės specialią normą, numatančią, jog ikitiesminio tyrimo duomenys neskelbtini. Kitu sakiniu įstatymo leidėjas numato šios

---

⁵⁹ *Cit. op.* 52. P. 33.

⁶⁰ *Cit. op.* 52. P. 65.

normos išimtį – duomenys iki bylos nagrinėjimo teisme gali būti paskelbti tik prokuroro leidimu ir tik tiek, kiek pripažįstama leistina. LR BPK 181 straipsnyje kalbama apie proceso dalyvių, tame tarpe ir gynėjo, teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, bet čia pasakyta, jog prokuroras turi teisę neleisti susipažinti su visais ikiteisminio tyrimo duomenimis ar jų dalimi, jei toks susipažinimas, prokuroro manymu, gali pakenkti ikiteisminio tyrimo sėkmei.

Pagrindai, galintys pakenkti tyrimo sėkmei, pateikti Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijose dėl proceso dalyvių susipažinimo su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu⁶¹ tokie, kaip prieštaravimai tarp proceso dalyvių parodymų (neprisipažįstantys padarę nusikalstamą veiką įtariamieji gali suderinti savo parodymus; pagal liudytojų nukentėjusiųjų parodymus savo parodymus gali pakeisti įtariamieji; susipažinimas su bylos medžiaga gali daryti įtaką proceso dalyvių, kurie apklaustini kaip liudytojai, parodymams; numatoma, kad proceso dalyviai gali būti suvesti į akistatą); dar neįvertinti ikiteisminio tyrimo duomenys; neapžiūrėti ir neištirti daiktai; yra pagrindas manyti, kad daiktai, dokumentai gali būti sugadinti ar yra grėsmė juos prarasti; prašoma laikmenų kopijų.

Yra nuomonių, jog tyrimo sėkmė yra gana paslaptingas apibrėžimas ir prokuroras gali šia „sėkme“ naudotis tiek, kiek jam reikalinga ir naudinga.⁶² Prokuroras, nutarime dėl atsisakymo leisti susipažinti su visais ikiteisminio tyrimo duomenimis ar jų dalimi, nurodęs, jog daiktai ar dokumentai gali būti sugadinti ar dar neįvertinti ikiteisminio tyrimo duomenys, bus tinkamai argumentavęs atsisakymą, juk ikiteisminio tyrimo metu duomenys įvertinami juos, papildant ar paneigiant, viso ikiteisminio tyrimo eigoje. Priešingu atveju, reikėtų kalbėti apie ikiteisminio tyrimo pabaigą kaltinamojo akto surašymu, kuris reiškia ir prokuroro įsitikinimą, jog ikiteisminio tyrimo metu surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamojo kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, bei prokuroro visų ikiteisminio tyrimo metu surinktų duomenų vertinimo pabaigą (LR BPK 218 str. 1 d.). Pastebėtina, jog prokurorai plačiai naudojami LR BPK 181 straipsnio 1 dalyje jiems suteikta teise, trukdydami gynėjams vykdyti gynybos funkcijas ikiteisminiame tyrime.⁶³

Pastebėtina, jog Vokietijos BPK įtvirtinta norma, kuri, kaip ir Lietuvos baudžiamojo proceso įstatyme, gali apriboti gynėjo galimybes pasinaudoti teise susipažinti su byla, t. y. jeigu tardymas dar nebaigtas, gynėjui gali būti atsisakyta leisti

---

⁶¹ Patvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. I-58 (Valstybės žinios, 2003, Nr. 39-1807).

⁶² *Kaganas I.* Apie gynėjo padėtį baudžiamajame procese // Lietuvos advokatūra, Nr. 1 (11), 2004. P. 16.

⁶³ Cit. op. 62. P. 16.

susipažinti su bylos medžiaga ar atskirais aktais, o taip pat apžiūrėti daiktinius įrodymus, kadangi susipažinimas gali kelti grėsmę tyrimo tikslams (Vokietijos BPK 147 str. 2 d.). Išimtis daroma tik kaltinamojo apklausos protokolų taip pat protokolų tų teismo tyrimo veiksmų, kuriais išspręstas gynėjo dalyvavimas ir eksperto išvada, atžvilgiu (Vokietijos BPK 147 str. 3 d.).⁶⁴

Galimam atsisakymui leisti gynėjui susipažinti su byla principinę reikšmę įgyja sąvoka „grėsmė tyrimo tikslams“. Tokia grėsmė praktikoje pasireiškia tik tuo, kad gynėjo supažinimas su byla gali įtakoti sėkmingą tyrimo veiksmų, susijusių su netikėtumo faktoriumi (krata, poėmis su tikslu surasti ir paimti daiktinius įrodymus, įtariamojo areštas), ištyrimą. Kitaip sakant, visos aplinkybės yra susijusios su nepasitikėjimu advokatu ir įtarimu, jog jis gali „nutekinti“ tyrimo informaciją.⁶⁵

Manytina, jog gynėju reikia pasitikėti ir laikyti jį sąžiningu proceso dalyviu bei preziumuoti, jog jokie teisėti jo veiksmai ikiteisminio tyrimo sėkmei pakenkti negali. Be to, LR BPK 177 straipsnio normos nustato prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisę įspėti proceso dalyvius, taip pat ir gynėją, neskelbti susižinotus ikiteisminio tyrimo duomenis. Taigi įstatymų leidėjas numato procesinę priemonę, kurios pagalba gali būti leidžiama gynėjui susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga tuo pačiu nepakenkiant tyrimo sėkmei. Todėl prokurorai turėtų kaip įmanoma dažniau taikyti šią normą, kas, kaip minėta aukščiau, ne visais atvejais yra daroma.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, jog niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali suteikti gynėjui bei kitiems proceso dalyviams teisės susipažinti su tam tikrais ikiteisminio tyrimo duomenimis, nes tik prokuroras yra ikiteisminio tyrimo „šeimininkas“. Tačiau ikiteisminio tyrimo metu teismo posėdyje sprendžiant įtariamojo suėmimo pagrįstumo klausimą, turi būti leista gynėjui susipažinti su teismui pateiktais ikiteisminio tyrimo duomenimis.

Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. kovo 30 d. sprendime⁶⁶ *Lamy prieš Belgiją* konstatuotas Konvencijos 5 straipsnio 4 dalies (kiekvienas, kuriam atimta laisvė dėl sulaikymo ar suėmimo, turi turėti teisę kreipti į teismą skųsdamasis, kad neteisingai sulaikytas, kuris nedelsdamas turi priimti sprendimą, ir jeigu asmuo sulaikytas neteisėtai, nuspręsti jį paleisti) pažeidimas dėl to, kad įtariamojo gynėjui nebuvo suteikta teisė susipažinti su suėmimo bylos medžiaga ir šis negalėjo argumentuotai paneigti

---

⁶⁴ *Cit. op.* 52. P. 68.

⁶⁵ *Cit. op.* 52. P. 68.

⁶⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo svetainė. Sprendimas *Lamy prieš Belgiją*. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=99&sessionId=11987950&skin=hudoc-en&attachment=true> [2007-03-11].

prokuratūros motyvų, pateisinančių Jose Lamy suėmimą, taigi byloje nebuvo užtikrintas rungimosi ir šalių lygiateisiškumo principas.

Atkreiptinas dėmesys, jog suėmimo klausimas sprendžiamas ikiteisminio tyrimo metu teismo posėdyje, todėl šiuo atveju kyla klausimas dėl LR BPK 7 straipsnio (bylų nagrinėjimas laikantis rungimosi principo) ir LR BPK 181 straipsnio (gynėjo teisė susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis) santykio. Pastebėtina, jog Europos Žmogaus Teisių Teismas, sprendžiant įtariamojo suėmimo klausimą, prioritetą teikė būtent rungimosi principui.

Suma summarum, gynėjo teisė susipažinti su ikiteisminio tyrimo duomenimis, kuriais grindžiamas reikalavimas paskirti kardomąją priemonę, išplaukia iš bylų nagrinėjimo teisme, laikantis rungimosi bei šalių lygiateisiškumo principų. Pažeidus šiuos principus, pažeidžiama teisė į gynybą ir yra pagrindas teigti, jog tinkamo teisinio proceso skiriant kardomąją priemonę apskritai nebūta.⁶⁷

Kaip pasisakė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senatas (toliau – Senatas) 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimo 4 punkte su teismui pateikta kardomosios priemonės skyrimo ar pratęsimo medžiaga turi teisę susipažinti gynėjas.⁶⁸ Ši Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo nuostata plačiau aptarta tuo pačiu nutarimu patvirtintoje teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą apibendrinimo apžvalgoje.⁶⁹ Minėtoje apžvalgoje nemažai dėmesio skiriama tinkamo teisinio proceso principo realizavimui taikant kardomasias priemones. Senatas apžvalgoje pasisakė, jog „[...] Europos Žmogaus Teisių Teismas savo sprendimuose yra pažymėjęs, kad laisvės atėmimas turi didžiulį poveikį pagrindinėms žmogaus teisėms, todėl pagal Konvencijos 5 straipsnio 4 dalį procesas, kiek tai įmanoma vykstančio ikiteisminio tyrimo sąlygomis, turi atitikti pagrindinius teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimus“⁷⁰. Akcentuojami viešumo, teisės į gynybą principai, ypač pabrėžta teismo pareiga užtikrinti rungimosi principo įgyvendinimą, sprendžiant suėmimo skyrimo klausimą. Nurodyta, kad „Tokiais atvejais vykstantis posėdis įpareigoja laikytis ne tik suėmimo skyrimą bei pratęsimą reglamentuojančių, bet ir bendrųjų bylų nagrinėjimo teisme nuostatų bei pagrindinių proceso taisyklių.“⁷¹ Šis principas įtvirtina taisyklę, kad

⁶⁷ *Rimšelis E.* Ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimas teismui skiriant kardomasias priemones // Jurisprudencija Nr. 75 (67), 2005. P. 71.

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 50 dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą // Teismų praktika, Nr. 22, 2005.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 50 patvirtinta teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą apibendrinimo apžvalga // Teismų praktika, Nr. 22, 2005.

⁷⁰ *Cit. op.* 69.

⁷¹ *Cit. op.* 69.

su ikiteisminio tyrimo duomenimis, kuriuos prokuroras pateikia teisėjui, turi teisę susipažinti įtariamasis ar jo gynėjas. Įtariamasis ar jo gynėjas, nesusipažinę su ikiteisminio tyrimo duomenimis, kuriais grindžiamas įtarimas, negali ginčyti jų patikimumo. Tokią poziciją Europos Žmogaus Teisių Teismas išreiškė ir bylos *Schöps prieš Vokietiją*⁷² sprendime.

Pastebėtina, jog Rusijos baudžiamojo proceso įstatymas, kaip ir LR BPK, tiesiogiai neįtvirtina nuostatos, kurioje būtų pasakyta, kad įtariamasis ir jo gynėjas turi teisę susipažinti su teismui pateikta kardamosios priemonės skyrimo medžiaga, todėl Rusijos Federacijos Aukščiausiasis Teismas išaiškino teismams, kad šiuo atveju jie turi vadovautis Rusijos Konstitucijos⁷³ 45 straipsniu, kuris numato teisę kiekvienam ginti savo teises bei laisves visais būdais, neuždraustais įstatymo. Manytina, kad šiuo atveju teismas neturi teisės atsisakyti įgyvendinti minėtą įtariamojo ir jo gynėjo teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga teiktina teismui, sprendžiant asmens laisvės suvaržymo klausimą, t.y. dėl suėmimo ar suėmimo termino pratęsimo.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, jog LR BPK 48 straipsnio 1 dalies 7 punkto nukreipiamoji norma, įtvirtinanti gynėjo teisę susipažinti ikiteisminio tyrimo metu su proceso veiksmų dokumentais LR BPK nustatytais atvejais ir tvarka, nėra pilnai įgyvendinta kitose LR BPK normose ta apimtimi, kiek nesukonkretina minėtos gynėjo teisės susipažinti su ikiteisminio tyrimo teismui pateikta medžiaga sprendžiant suėmimo klausimą.

Paminėtina ir kita organizacinio – techninio pobūdžio problema, trukdanti gynėjui tinkamai įgyvendinti susipažinimo su ikiteisminio tyrimo medžiaga teisę. Pasitaiko atveju, kai gynėjui nėra galimybės susipažinti su medžiaga vien tik dėl to, kad visa medžiaga ar jos dalis yra išsiųsta iš vienos įstaigos (pareigūno) kitai įstaigai (pareigūnui), o pastaroji dar nėra jos gavusi. Analogišką problemą keliama ir Vokietijos baudžiamojo proceso doktrinoje. Praktikoje gynėjui gali būti atsisakyta leisti susipažinti su byla paprasčiausiai dėl to, kad baudžiamoji byla yra siunčiama iš policijos (ikiteisminio tyrimo įstaigos) į prokuratūrą, iš prokuratūros į teismą ar atvirkščiai. Neretai tai yra apgaulė. Tačiau tikrai būna atveju, kai nėra galimybės gynėjui pateikti bylos dėl blogo baudžiamojo persekiojimo kanceliarijos darbuotojų darbo organizavimo. Paprastas baudžiamosios bylos persiuntimas pavirsta „tikru nesusipratimu“ ir nėra nieko

---

⁷² Žr. daugiau: Europos Žmogaus Teisių Teismo svetainė. Sprendimas *Schöps prieš Vokietiją*. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=11990611&skin=hudoc-en&action=request> [07-03-11].

⁷³ Rusijos Federacijos Konstitucijos svetainė. <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-4.htm>

nuostabaus, kad savaites ar mėnesius guli šimtai baudžiamųjų bylų iki jos vėl bus siunčiamos adresatui.⁷⁴

Taip pat minėtina, jog praktikoje paprastai ikiteisminio tyrimo medžiaga neturi nei procesinio, nei techninio bylos pavidalo. Ikiteisminio tyrimo medžiaga segama į vieną bylą, segant į segtuvus ar aplankus. Bylai esant didelės apimties tokių segtuvų gali būti ne vienas, o pastarieji dar vadinami tomiais. Ikiteisminio tyrimo metu bylos lapai nėra numeruoti ar susiuvami. Todėl nesant procedūros ir taisyklių vedant ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui bylas, praktiškai neįmanoma pasakyti, ar prokuroras, leisdamas susipažinti su visa bylos medžiaga ar su jos dalimi, neabejotinai visą ir pateikė. Gynėjas neturi galimybės patikrinti ar jam buvo pateikta visa ar dalis medžiagos, su kuria jis turi teisę susipažinti. Minėtose Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų dėl proceso dalyvių susipažinimo su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu 23 punkte išskiriama, jog bylos medžiaga surišta ir sunumeruota lapais pateikiama susipažinti tik baigus ikiteisminį tyrimą, t.y. rašant kaltinamąjį aktą. Kaltinamojo akto surašymas reiškia, jog ikiteisminis tyrimas baigtas ir byla perduotina teismui teisminiam nagrinėjimui. Taigi šiai dienai nėra tinkamų ikiteisminio tyrimo medžiagos kaupimo taisyklių, kurios garantuotų, jog gynėjo teisė susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga nebus pažeidžiama. Todėl minėtose rekomendacijose būtų galima numatyti pateikimo susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga tvarką. Pateiktus dokumentus būtų galima išvardinti prokuroro lydraštyje, kuris turėtų būti perduodamas gynėjui ir nurodyti tikslų lapų skaičių arba nurodyti susipažinimui teiktinų dokumentų sąrašą, pažymint bendrą lapų skaičių.

LR BPK komentaro autorių nuomone, baudžiamojo proceso įstatymo 177 straipsnio 1 dalies normoje reglamentuojamas „ikiteisminio tyrimo duomenų neskelbtinumo“ principas nėra ir negali būti aiškinamas kaip pagrindas, leidžiantis mažinti ar varžyti gynėjo teises savarankiškai rinkti gynybai reikalingus duomenis. Manytina, jog minėtos teisės realizavimą, būtiną gynybai, apsunkina ir tai, jog gynėjas dažnai nežino, kokie duomenys, kaltinantys ginamąjį, surinkti ikiteisminio tyrimo institucijoje. Galimybė tinkamai susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga yra vienas iš įrodinėjimo proceso elementų, sudarančių galimybę gynėjui vertinti turimą kaltinimo šalies surinktą medžiagą, kvalifikuotai įvertinti ginamojo padėtį bei numatyti naujų bylų reikšmingų ir ginamąjį teisinančių ar jo atsakomybę lengvinančių duomenų ieškojimo būtinybę.

---

⁷⁴ *Cit. op. 52. P. 67.*

2.2. GYNĒJO DALYVAVIMAS ĮRODINĖJANT IKITEISMINIO TYRIMO METU

2.2.1. Gynėjo dalyvavimas baudžiamojo persekiojimo ar teisingumo institucijų pareigūnų atliekamuose tyrimo veiksmuose

LR BPK 48 straipsnio 1 dalies atitinkamuose punktuose įtvirtinta gynėjo teisė dalyvauti veiksmuose, kurie atliekami su įtariamoju, taip pat tuose veiksmuose, kurie atliekami įtariamojo arba jo gynėjo prašymu, o ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo leidimu - visuose kituose įrodymų rinkimo veiksmuose.

Nuo to momento, kai gynėjas apsiima ginti įtariamąjį, būtina aptarti su klientu klausimą, kokiose ikiteisminio tyrimo veiksmuose gynėjas dalyvaus. Būtinumą tokio dalyvavimo tam tikruose ikiteisminio tyrimo veiksmuose dažniausiai apsprendžia pats advokatas⁷⁵, nes paprastai įtariamasis būna ir objektyviai, ir subjektyviai nepajėgus tinkamai suvokti, interpretuoti tiek faktines, tiek teises bylos aplinkybes taip, kaip to reikalauja šiandieninis baudžiamasis procesas.⁷⁶ Tad veiksmų, kuriuose gynėjas dalyvaus, ratas kiekvieną kartą gali būti skirtingas, todėl aptartini keli praktikoje ir teorijoje diskutuoti gynėjo dalyvavimo ikiteisminio tyrimo veiksmuose aspektai.

Galimi atvejai, kai gynėjo darbas ikiteisminiame tyrime gali prasidėti gerokai anksčiau negu jis taps baudžiamojo proceso dalyviu. Dalyvaujančiu procese gynėjas laikomas tuomet, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui (teisėjui) įteikiamas advokato orderis arba sprendimas dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos suteikimo, patvirtinantis advokato įgalinimus dalyvauti procese konkretaus įtariamojo (kaltinamojo, nuteistojo) gynėju (Advokatūros įstatymo 49 str. 1 d.).⁷⁷ Tokie gynėjo įgaliojimus patvirtinantys dokumentai tampa baudžiamosios bylos dalimi ir turi būti laikomi kartu su visa bylos medžiaga.

Gali būti tokių atvejų, kai pagalbos į advokatą kreipiasi žmogus, kurį kviečia paliudyti apie jam žinomas aplinkybes jau pradėtame ikiteisminiame tyrime. Neretai advokatui, pokalbyje su tokiu klientu, darosi aišku, kad galimai po ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro, o baudžiamojo proceso įstatyme numatyta tvarka ir ikiteisminio tyrimo teisėjo, atliktos „liudytojo“ apklausos, kito susitikimo metu tas žmogus jau bus

---

⁷⁵ *Cit op.* 33. P. 9.

⁷⁶ *Cit. op.* 32. P. 111.

⁷⁷ *Cit. op.* 32. P. 113-114.

apklausiamas kaip įtariamasis.⁷⁸ Tai tokia situacija, kai asmuo kviečiamas į apklausą papasakoti visa, kas jam žinoma apie aplinkybes, turinčias reikšmės bylai išspręsti, nors *de facto* jis jau yra įtariamasis nusikalstamos veikos padarymu. Neretai ir spaudoje pasigirsta pareigūnus sakant, jog apklausėme asmenį, dabar galima patraukti įtariamuoju.

Taigi tiriamajame veiksmo surinkta medžiaga gali būti panaudota prieš patį asmenį, po to, kai pareigūnai formaliu aktu – pranešimu apie įtarimą pripažins jį įtariamuoju baudžiamojoje byloje. Praktikoje advokatai dažnai imasi, rodos, šiuo atveju vienintelės veiksmingos kliento interesą apsaugančios priemonės – aptaria su klientu, kokios pozicijos apklausoje laikytis ir palydi klientą pas apklausą atliekantį pareigūną, laukdami už durų iki apklausa bus baigta. Pasak praktikų, šiuo atveju sumažinama bet kokių neteisėtų priemonių panaudojimo tikimybė apklausoje, siekiant valstybės pareigūnams sužinoti visas apklausiamajam žinomas aplinkybes.

Manytina, kad tokie advokatų veiksmai nėra išeitis. Įstatymų leidėjas privalo numatyti specialų reglamentavimą, kuriuo asmuo, kviečiamas į apklausą kaip liudytojas, nors pareigūnai turi duomenų, jog tas asmuo žino kokių nors turinčių reikšmės bylai išspręsti aplinkybių ir kurios gali būti pagrindu įteikti jam pranešimą apie įtarimą, numatant atitinkamas tokio asmens teises, kaip pavyzdžiui, užtikrinti gynėjo dalyvavimą.

Įtariamojo apklausa – tai ikiteisminio tyrimo veiksmas, kurio metu ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas tiesiogiai gauna iš įtariamojo informaciją apie nusikalstamai veikai tirti reikšmingas bylos aplinkybes ir ją fiksuoja laikydamiesi baudžiamojo proceso įstatyme numatytą reikalavimą.⁷⁹ Tai reiškia, jog įtariamojo apklausa fiksuojama protokole, kurį pasirašo atlikęs tyrimo veiksmą asmuo, protokolą surašęs asmuo ir visi kiti asmenys, dalyvavę atliekant apklausą, pavyzdžiui, gynėjas, psichologas, vertėjas etc. (LR BPK 179 str.). Gynėjas, nesutinkantis su protokolo turiniu ar manantis, jog protokolas surašytas nesilaikant LR BPK nustatytų taisyklių, prie parašo gali parašyti komentarą, o ar protokolas bus laikomas įrodymu konkrečioje byloje sprendžia tik teismas. Todėl net ir pareigūnui vedant pokalbį su įtariamuoju iki atvyks pastarojo gynėjas, manytina, laikoma įtariamojo apklausa tiek, kiek tai užfiksuota protokole.

Praktika, kai asmuo kviečiamas į apklausą, apie kurį ikiteisminio tyrimo pareigūnas turi duomenų, kad jis žino kokių reikšmės bylai išspręsti turinčių aplinkybių, kurios vėliau gali būti panaudotos kaip pagrindas įteikti jam pranešimą apie įtarimą, nėra teisinga. Tokios apklausos tikslas vienas – surinkti „liudytojo“ parodymus tam, kad gauti

---

⁷⁸ *Cit op* 33. P. 20.

⁷⁹ *Kilinskis V.* Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausa // Teisė Nr. 57, 2005. P. 66.

duomenys būtų panaudojami prieš patį asmenį. Toks asmuo, baudžiamojo proceso teisės doktrinoje įvardinamas kaip „netiesioginis“ įtariamasis. Toks asmuo yra kviečiamas apklausai liudytojo procesiniu statusu, o dėl to šis asmuo negali pasinaudoti įtariamajam numatytomis pagrindinėmis teisėmis: nuo pirmos apklausos turėti gynėją, atsisakyti duoti parodymus ar duoti melagingus parodymus.⁸⁰

Atkreiptinas dėmesys, jog LR BPK 80 straipsnio 1 punkte numatyta liudytojo teisė neduoti parodymų apie savo paties padarytą nusikalstamą veiką. Sunku nepastebėti, jog liudytojo apklausos protokole yra tik duodama nuoroda į LR BPK 80 straipsnį, tačiau nėra išaiškintas straipsnio turinys. Yra pasirinkta priešinga pozicija – išdėstytos tokios nuostatos, kaip „duoti parodymus“, pats surašyti parodymus“, „be teisėto pagrindo atsisako ar vengia duoti parodymus“ etc., suponuoją absoliučią pareigą duoti parodymus apie jam žinomas bylai išspręsti turinčias aplinkybes, nenurodant LR BPK 80 straipsnyje įtvirtintų išimčių. Pasak praktikų, liudytojo teisė neduoti parodymų apie savo paties padarytą nusikalstamą veiką neretai yra neišaiškinama prieš pradedant ar atliekant apklausą, o ypač, jei liudijantis asmuo pats neišreiškia susidomėjimo dėl LR BPK 80 straipsnio turinio.

Bet kuriuo atveju, „netiesioginis“ įtariamasis procese, turėdamas liudytojo statusą, negali pasinaudoti be kitų įtariamajam būdingų procesinių teisių, tame tarpe ir turėti gynėją. LR BPK 55 straipsnio normos suteikia tiesę nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui ar civiliniam atsakovui turėti atstovą, kuriuo gali būti advokatas, advokato padėjėjas, o ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teisėjo leidimu – ir kitas aukštąjį teisinį išsilavinimą turintis asmuo. Sistemiškai aiškinant minėtą normą, liudytojui tokia teisė nesuteikiama, nors nukentėjusysis apklausiamas pagal liudytojo apklausos taisykles.

Atsižvelgiant į tai, kas pasakyta, įstatymų leidėjas neturėtų leisti savaiminiam tokios praktikos formavimuisi, kuri akivaizdžiai pažeidžia asmens teises ir teisėtus interesus, bet priešingai, jis turi aiškiai įstatyme numatyti tokio „netiesioginio“ įtariamojo statuso reglamentavimą. Todėl jau ir baudžiamojo proceso teisės doktrinoje atkreiptas dėmesys į praktikoje susiformavusią „netiesioginio“ įtariamojo apklausą, bei remiantis užsienio šalių praktika, teikiami pasiūlymai minėto asmens statuso tinkamam reglamentavimui.⁸¹ Atitinkamas reglamentavimas suteiktų teises ir gynėjui būti aktyviu proceso dalyviu ir neapsiriboti valstybės pareigūnų atliekamų veiksmų stebėtojo vaidmeniu ar baudžiamojoje byloje dalyvauti gerokai „pavėlavus“ nei to reikalauja reali situacija.

---

⁸⁰ *Cit op* 79. P. 66.

⁸¹ Žr. daugiau: *Kilinskas V.* Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamojo apklausą // *Teisė* Nr. 57, 2005.

Priešingai nei liudytojo apklausoje, nors praktikoje pasitaiko, kad ir liudytojo apklausoje dalyvauja gynėjas, gynėjo teisė dalyvauti įtariamąjo apklausoje numatyta LR BPK 48 straipsnio 1 dalies 2 punkte, kuri atliekama pagal LR BPK 188 ir 189 straipsniuose įtvirtintas taisykles. Įtariamąjį ikiteisminio tyrimo metu gali apklausti ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras, o gavęs prokuroro prašymą – ikiteisminio tyrimo teisėjas. Lingvistiniu metodu aiškinant LR BPK 188 straipsnio normas, darytina išvada, kad įtariamasis turi būti apklaustas mažiausiai vieną kartą, t.y. ikiteisminio tyrimo metu, iki kaltinamojo akto surašymo, bei visada apklausiamas prieš jam paskiriant kardomąją priemonę, kurių skyrimo pagrindus, sąlygas bei tvarką reglamentuoja LR BPK XI skyrius. Prisimintina, kad parodymų davimas yra įtariamąjo teisė, o ne pareiga. Pavyzdžiui, Vokietijoje, jeigu policijos tardytojas, pažeisdamas BPK 136, 163a. straipsnius, nepaaiškina kaltinamajam apie tai, kad parodymų davimas – ne pareiga, o tik teisė, kad jis gali dar iki pirmosios apklausos pasikviesti gynėją, tai pagal Vokietijos Aukščiausiojo teismo formuojamą praktiką nebuvo esminis baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas, nes 136 straipsnyje įtvirtintas tik techninis apklausos eigos aprašymas.⁸² Pastebėtina, kad dabartinė formuojama praktika keičiasi gynybai naudinga linkme ir minėtų teisių neišaiškinimas laikomas baudžiamojo proceso pažeidimu.

LR BPK vadovėlio autoriai teigia: „[...] įtariamasis gali būti apklausiamas tik tuo atveju, kai jis sutinka duoti parodymus.“⁸³ Tokią situaciją lemia tai, jog įtariamasis savo procesine padėtimi užima savotišką tarpinę vietą tarp kaltinamojo ir liudytojo, tačiau, atrodo, šiuo atžvilgiu, įtariamasis yra kiek arčiau kaltinamojo, negu liudytojo. Jis, kaip ir kaltinamasis, nėra įpareigotas duoti parodymus, jam tik suteikiama tokia teisė; jis, kaip ir kaltinamasis, neatsako už atsisakymą duoti parodymus bei už žinomai melagingų parodymų davimą. Be to, įtariamąjo parodymai yra ne tik įrodymų šaltiniai, bet ir jo gynybos priemonė nuo jam pareikšto įtarimo.⁸⁴ Tokia įtariamąjo gynyba gali pasireikšti ir tylėjimu, taigi „Įtariamajam [...] apsisprendus tylėti ar nedalyvauti apklausoje, šį baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens apsisprendimą baudžiamojo persekiojimo institucijų pareigūnai privalo respektuoti be išlygų ar išimčių.“⁸⁵

Iš to, kas pasakyta aukščiau, galima teigti, kad įtariamasis gali atsisakyti duoti parodymus, t.y. laikytis tylėjimo pozicijos, kalbėti netiesą, bet negali atsisakyti atvykti į apklausą.

---

⁸² *Cit. op.* 52. P. 65.

⁸³ *Cit. op.* 17. P. 318.

⁸⁴ *Cit. op.* 21. P. 115.

⁸⁵ *Merkevičius R.* Nemo tenetur se ipsum accusare principio turinys reformuotame baudžiamajame procese // *Teisė* Nr. 60, 2006. P. 57.

Jei įtariamasis, duodamas parodymus ar atsisakydamas nuo jų, paprastai ir ginasi, tai advokato dalyvavimas daro šią gynybą kvalifikuota. Taigi gynėjas gali realizuoti savo teisę ir dalyvauti įtariamojo apklausoje, kuri viena iš labiausiai paplitusių ikiteisminio tyrimo veiksmų. Rusijos teisės doktrinoje pabrėžiama, jog įtariamojo apklausoje dalyvaujantis gynėjas turi šias galimybes: užduoti klausimus apklausiamiems asmenims; daryti rašytines pastabas dėl surašomo protokolo teksto teisingumo ir pilnumo. Minėtos galimybės leidžia gynėjui būti ne ikiteisminio tyrimo procesinio veiksmo stebėtoju, bet daro jį ir aktyviu įrodinėjimo veiksmo dalyviu.⁸⁶

Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas, reglamentuodamas įtariamojo apklausos tvarką, apie gynėjo teisę aktyviai dalyvauti įtariamojo apklausoje nutyli, išskyrus LR BPK 189 straipsnio 5 punkte įtvirtinta gynėjo teisė užduoti įtariamajam klausimus su sąlyga, jei minėtą apklausą atlieka ikiteisminio tyrimo teisėjas įtariamojo, o sistemaiškai taikant minėto straipsnio normas - ir gynėjo, iniciatyva. Kaip nurodo LR BPK komentaro autoriai, gynėjas gali dalyvauti ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekamoje apklausoje ne tik įtariamojo prašymu, bet ir įtariamąjį apklausiant, pavyzdžiui, prokuroro iniciatyva. Taip pat pripažįstama, jog ir įtariamojo apklausoje, kurią atlieka ne ikiteisminio tyrimo teisėjas (LR BPK 188 str.), turi teisę dalyvauti gynėjas, jeigu jis yra pakviestas ar paskirtas (LR BPK 50 – 52 str.). Galimybę gynėjui dalyvauti įtariamojo apklausoje, atliekamoje tiek ikiteisminio tyrimo teisėjo, tiek, pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo pareigūno, užtikrina LR BPK 48 straipsnio 1 dalies 4 punktas, suteikiantis teisę dalyvauti veiksmuose, kurie atliekami su įtariamoju. Gynėjas turi teisę užduoti klausimus, tačiau kiekvieną kartą prieš formuluojant klausimą vertėtų pamąstyti, kokio tikslo šiuo klausimu siekiama, ar tinkamas laikas jam paklausti, kokia tikimybė gauti norimą (ginamajam naudingą) atsakymą etc. Rusijos BPK 51 straipsnyje numatyta galimybė prokurorui gynėjo klausimą atšaukti, tačiau visada jį privalo įtraukti į protokolą, kuriame fiksuojamas apklausos atlikimas.

Manytina, jog svarbus gynėjo, kaip aktyvaus ginamojo teisių ir teisėtų interesų garantas, yra jo teisė dalyvauti bet kokiuose įrodymų rinkimo veiksmuose. Pastebėtina, jog ši teisė nėra absoliuti, nes LR BPK 48 straipsnio 1 dalyje nustatyta sąlyga šiai teisei realizuoti – ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo teisėjo leidimas. Kaip pavyzdį būtų galima paanalizuoti ikiteisminio tyrimo veiksmo – parodymo atpažinti – galimus suvaržymus gynėjo atžvilgiu.

Baudžiamojo proceso doktrinoje teigiama, jog advokatui dalyvaujant atliekant parodymų atpažinimą, advokatas turi galimybę įsitikinti, kad yra laikomasi visų būtinų

---

⁸⁶ *Cit. op.* 33. P. 21.

sąlygų to veiksmo teisėtam atlikimui ir turi realią galimybę įsitikinti ar faktiškai yra pasiektas minėto veiksmo tikslas, t.y. atpažintinas asmuo ar objektas buvo atpažintas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2007 m. sausio 23 d. nutartyje⁸⁷ išaiškino ir konstatavo, jog ikiteisminio tyrimo veiksmas buvo atliktas tinkamai ir BPK 179, 191, 192 ir 195 straipsnių reikalavimai nebuvo pažeisti, t.y. prieš atpažinimą liudytojai buvo apklausti, kokiomis aplinkybėmis jie matė ir įsidėmėjo atpažintiną asmenį, jo individualius požymius; atpažintinas asmuo buvo parodytas drauge su kitais dviem asmenimis, iš išorės panašiais į atpažintiną; liudytojai nurodė, pagal kokius požymius jie tą asmenį atpažino; be to, atpažinimas buvo atliktas dalyvaujant gynėjui ir jokių pareiškimų iš dalyvaujančių asmenų dėl šio procesinio veiksmo nebuvo pateikta; atpažįstančiųjų parodymai taip pat tinkamai užfiksuoti protokoluose.

Taigi vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, galima padaryti išvadą, jog: 1) prieš atpažinimo veiksmą asmuo turi būti apklausiamas apie aplinkybes susijusias su atpažintinu asmeniu; 2) turi būti parodomi ne mažiau kaip trys pagal išorę kuo panašesni asmenys; 3) tinkamai užfiksuota procesiniame dokumente – protokole. Tik minėtus reikalavimus įvykdžius, ikiteisminio tyrimo veiksmai yra pripažintini teisėtais.

Tačiau kaip vertinti pagal kriminalistikos mokslą ir procesines normas išimtinai subjektyvaus vertinimo grįstą reikalavimą – atpažintiną asmenį parodyti drauge su kitais dviem tos pačios lyties asmenim, pagal išorę kuo panašesniais į atpažintiną?

Praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kai per asmens atpažinimo veiksmą nukentėjusiajam pateikiami atpažinti trys asmenys – įtariamasis ir du pašaliniai, kurie savo išore visiškai nėra panašūs į įtariamąjį, nors kitų dviejų asmenų panašumas į atpažintiną asmenį yra viena iš būtinų sąlygų šiam ikiteisminio tyrimo veiksmui teisėtam atlikimui. Pažymėtina, kad asmens panašumas subjektyvi ir vertinamoji kategorija. Vadovaujantis LR BPK 192 straipsnio 1 dalimi, galima padaryti išvadą, jog parodomi atpažinti asmenys laikomi savo išore panašiais, jeigu neturi ryškesnių skirtumų pagal požymius tokius, kaip lytis, kūno sudėjimas, amžius ir ūgis; veido forma ir plaukų bei akių spalva; rūbų modelis ir spalva; ypatingos žymės⁸⁸.

Asmenis, galimai panašius į įtariamąjį, paprastai parenka ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, atliekantis parodymo atpažinti veiksmą. Taigi būtent kaltinimo šalies subjektyviu vertinimu yra parenkami „panašūs“ asmenys. LR BPK nenumato gynėjui galimybės siūlyti jo manymu panašius asmenis, ar jau pareigūnų parinktus pakeisti kitais. Šiame ikiteisminio tyrimo veiksmo gynėjas užima tik stebėtojo poziciją

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 23 d. nutartis, bylos Nr. 2K-41/2007, kategorija 2.2.6.4. (S).

⁸⁸ *Cit. op.* 32. P. 518.

neturint teisės aktyviai įtakoti proceso eigos. Žinoma, gynėjas, kaip ir bet kurį kitą baudžiamajame procese atliekamą veiksmą, turi teisę apskūsti, tačiau retas prokuroras ar teisėjas ydingo atpažinimo nelaiko įrodymu byloje⁸⁹. Be to, parodymo atpažinti ypatybė tame, kad jis nekartojamas, t.y. padarytų pažeidimų jau neįmanoma atstatyti.⁹⁰

Šiuo atveju reikėtų paminėti, kad pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo⁹¹ formuojamą praktiką liudytojo ar nukentėjusiojo apklausa, atlikta iki parodymo atpažinti pradžios, yra sudedamoji šio procesinio veiksmo dalis. Tai, kad byloje nėra procesinį veiksmą fiksuojančių nuotraukų (LR BPK 194 str. 3 d.), nėra pakankamas pagrindas pripažinti, kad jo metu gauti duomenys yra praradę įrodomąją reikšmę. Vadinasi tai, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras nesilaikė LR BPK 194 straipsnio 2 dalyje nustatytos tvarkos, t.y. prieš parodymo atpažinti iš kolekcijų ar kortelių neapklausė asmens apie jam žinomas aplinkybes, susijusias su atpažintinu asmeniu, daiktu ar kitu objektu nėra laikomas baudžiamąjo proceso pažeidimu. Pareigūno nesilaikymas LR BPK 194 straipsnio 3 dalies reikalavimo fotografuoti ar kitaip vizualiai fiksuoti parodymo atpažinti eigą neatima iš ikiteisminio tyrimo eigoje atlikto veiksmo duomenų įrodomosios galios. Įrodymų leistinumą principas reiškia, kad tik teisėtais būdais gauti duomenys gali būti pripažinti įrodymais. BPK komentaro autorių teigimu, jei proceso veiksmas atliktas nesilaikant tam veiksmui atlikti nustatytos tvarkos, kaip pavyzdžiui, šiuo minėtu atveju atpažįstantysis apklausiamas po parodymo atpažinti ir nėra vizualiai užfiksuojama, kaip to reikalauja įstatymas, tokie duomenys negali būti laikomi įrodymu. Akivaizdu, jog pareigūnai privalo laikytis LR BPK nustatytos ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo tvarkos.

Todėl, manytina, kad šiuo aspektu formuojama teismų praktika galimai ydinga. Gynybai tokia formuojama teismų praktika pozicijos nesustiprina, o valstybės pareigūnams sudaro galimybę piktnaudžiauti savo procesinėmis teisėmis, pavyzdžiui, parinkti parodymui atpažinti visiškai nepanašius asmenis, kaip ir nesilaikyti reikalavimo parodomų asmenų grupę nufotografuoti ar kitaip vizualiai užfiksuoti (LR BPK 192 str. 4 d.). Nesant fotonuotraukos ar kitos objektyviai užfiksuojančios asmenų grupę medžiagos, gynėjas, nors ir dalyvavęs ikiteisminio tyrimo veiksmė, realiai neturės galimybių įrodyti padarytų pažeidimų faktą.

Baudžiamąjo proceso įstatymas aiškiai nustato taisykles baudžiamąjį procesą vykdančioms pareigūnams, pagal kurias turi būti atliekami ikiteisminio tyrimo veiksmai.

---

⁸⁹ *Falkauskas V.* Teisės į gynybą įgyvendinimo problemos // *Justitia*, Nr. 2, 2004. P. 42.

⁹⁰ *Cit. op.* 33. P. 22.

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 20 d. nutartis, bylos Nr. 2K-143/2007, kategorija 2.1.6.1. (S).

Imperatyvaus teisinio reguliavimo metodo dominavimas reiškia, jog viskas, kas nėra *expressis verbis* įtvirtinta įstatyme - uždrausta. Nesilaikant nustatytų reikalavimų, pažeidžiamos ne tik asmens teisės bei teisėti interesai, bet ir baudžiamojo proceso fundamentas – principai. Pažymėtina, jog šio procesinio pažeidimo pasekmė bus dvejopo pobūdžio – suvaržytos proceso dalyvių teisės bei iškreiptas proceso nuoseklumas. Kitaip tariant, minėto pažeidimo rezultatas – duomenų surinkimas, pažeidžiant įrodymų leistinumą reikalavimus. Procesinės ikiteisminio tyrimo veiksmų taisyklės nustato ne tik procesinio tyrimo veiksmo tvarką, bet ir įtariamųjų procesinių interesų apsaugos garantijas.

Todėl darytina išvada, jog vadovaujantis LR BPK 20 straipsnio 4 dalimi, teismas, vertindamas tokius duomenis, pagrįstai turėtų abejoti dėl jų įrodomosios galios.

Tačiau vertinant formuojamą teismų praktiką, matyti, kad net teismui ir pripažinus pažeidimo faktą, surinkta pareigūnų medžiaga nepraranda įrodomosios galios. Manytina, kad teismui, laikantis pozicijos, jog ikiteisminio tyrimo metu pareigūnų surinkta bylos medžiaga, pažeidžiant LR BPK nustatytą tvarką, nors ir ne tiesiogiai, formuoja pasyvaus gynėjo įrodinėjimo procese vaidmenį.

Atkreiptinas dėmesys, kad ir kitose užsienio šalyse, pavyzdžiui, Vokietijoje baudžiamojo proceso įstatyme iš esmės yra įtvirtinta tik pasyvi gynėjo teisė dalyvauti ikiteisminio tyrimo veiksmuose. Be to, gynėjo teisės, kurios garantuoja jam realų dalyvavimą tyrimo veiksmų atlikime savo ginamojo byloje, gali būti apribotos, atsižvelgiant į grėsmę sėkmingam baudžiamosios bylos ištyrimui⁹². Tuo tarpu Lietuvoje, gynėjo dalyvavimas gali būti apribotas LR BPK 48 straipsnio 1 dalies 5 punkte numatytuose kituose ikiteisminio tyrimo veiksmuose, t.y. veiksmuose, nenumatytuose LR BPK 48 straipsnio 1 dalies 5 punkte, ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar ikiteisminio tyrimo teisėjui atsisakius duoti leidimą. Manytina, kad toks atsisakymas duoti leidimą taip pat gali būti susijęs su tuo, kad gynėjo dalyvavimas galimai keltų grėsmę sėkmingo ikiteisminio tyrimo atlikimui, bet toks atsisakymo motyvas nėra tiesiogiai įtvirtinta LR BPK.

2.2.2. Savarankiškas duomenų, reikalingų gynybai, rinkimas

Senjojo BPK 58 straipsnio 5 punkte įtvirtintos teisės rinkti įrodymus turinys buvo gerokai siauresnis ir apsiribojo tik gynėjo prašymu gynybai reikalingų pažymų, charakteristikų ir kitokių dokumentų iš valstybinių ir visuomeninių organizacijų, kurios nustatyta tvarka

---

⁹² *Cit. op. 52. P 22.*

privalo juos arba jų nuorašus išduoti. LR BPK 48 straipsnio 6 punkte atsirado nauja, bet seniai laukta nuostata, numatanti gynėjui teisę savarankiškai rinkti gynybai reikalingus duomenis, kuriuos gynėjas gali gauti nesinaudodamas procesinėmis priemonėmis: gauti iš įmonių, įstaigų ir organizacijų bei asmenų gynybai reikalingus duomenis ir daiktus, kalbėtis su asmenimis apie jiems žinomas įvykio aplinkybes, apžiūrėti ir fotografuoti įvykio vietą, transporto priemones ar kitaip fiksuoti gynybai reikalingą informaciją.⁹³

Aptariant šį klausimą pirmiausia reikėtų paminėti procesines prievartos priemones, kurių gynėjas negali taikyti rinkdamas duomenis, reikalingus gynybai, t.y. tokius duomenis, kurie teisina ginamąjį ar lengvina jo atsakomybę. Tuo tarpu kaltinimo šalis tokia teise naudojasi. Kaip pavyzdį galima pateikti ikiteisminio tyrimo pareigūno ar tokį tyrimą atliekančio prokuroro teisę vartoti prievartą imant lyginamajam tyrimui būtinus pavyzdžius, taip pat imant dokumentus ar kitus daiktus kaip medžiagai, turinčiai reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti (LR BPK 147 str. 4 d. – poėmio metu dokumentai ir daiktai gali būti paimami prievarta; LR BPK 156 str. 2 d. – pavyzdžiai genetiniai daktiloskopijai ir rankų antspaudai gali būti paimti priverstiniu būdu; LR BPK 148 str. 1 d. - pašto siuntų poėmį darančio pareigūno nurodymai pašto įstaigos darbuotojams privalomi etc.).

Šiuo aspektu gynėjas turi galimybę tik raštu prašyti prokuroro atlikti LR BPK numatytus ikiteisminio tyrimo veiksmus (LR BPK 178 str. 2 d.). Tokia gynėjo teisė, tik raštu prašyti prokuroro atlikti LR BPK numatytus veiksmus, nenurodant minėtoje baudžiamojo proceso įstatyme pareigos prokurorui operatyviai reaguoti į gynėjo prašymą, sudaro prielaidą, nors ir netiesiogiai, bet praktikoje, tikėtina, pasitaikančią, pareigūnui vilkinti alternatyvaus sprendimo priėmimą, t.y. pačiam atlikti prašomus veiksmus; įpareigoti ikiteisminio tyrimo įstaigą atlikti prašomus veiksmus; atsisakyti atlikti prašomus veiksmus (LR BPK 178 str. 2 d.). Atkreiptinas dėmesys, kad minėto straipsnio 3 dalies nuostata suteikia gynėjui teisę pasinaudoti apskundimo institutu, tačiau tokia procedūra trunka laiko atžvilgiu ir to rezultate, net ir patenkinus gynėjo skundą, gali susidaryti situacija, kai gynėjo prašomo atlikti veiksmas netenka prasmės dėl per procedūroms sugaištą laiką pasikeitusių aplinkybių.

Pagal LR BPK 48 straipsnio 1 dalies 6 punktą savarankiškai gynėjas gali tik gauti iš įmonių, įstaigų ir organizacijų bei asmenų reikalingus dokumentus ir daiktus. Jei žodžio „gauti“ sinoniminės reikšmės yra „pasidaryti turinčiam“, „įgyti“⁹⁴, tai gynėjas, nusprendęs pasinaudoti įstatymo leidėjo jam suteikta teise gauti iš įmonių, įstaigų ir

---

⁹³ *Cit. op.* 62. P. 16.

⁹⁴ Lietuvių kalbos žodyno svetainė <http://www.lkz.lt/autl.htm> [2007-03-09].

organizacijų bei asmenų gynybai reikalingą medžiagą, turėtų neabejotinai turėti juos savo žinioje ir realizuoti norimam tikslui pasiekti.

Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje teigiama, jog baudžiamojo proceso įstatymas, nors ir netiesiogiai, varžo teisę į gynybą nenumatant jokiems fiziniams ar juridiniams asmenims jokios atsakomybės už atsisakymą padėti gynėjui įgyvendinti gynybos interesų.⁹⁵ Pažymėtina, jog asmeniui, bet kokiu būdu trukdančiam advokatui atlikti su baudžiamosios bylos tyrimu ar nagrinėjimu susijusias pareigas, kyla baudžiamoji atsakomybė atitinkamai pagal LR BK 1 arba 2 dalį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konsultacijoje⁹⁶ pasisakė, jog bet kokiu būdu trukdymas minėto straipsnio dispozicijoje nurodytiems asmenims, *inter alia* advokatui, atlikti pareigas, apima bet kokios formos poveikį (reikalavimus, prašymus, patarimus, nurodymus ir pan.), kliudantį išvardytiems subjektams jas atlikti bei numatoma kaltininko tyčia, apimanti suvokimą, kad jis trukdo bent vienam iš nurodytų subjektų atlikti apibrėžtas jų pareigas, turėdamas bet kokius tikslus ar motyvus, taip pat ir tokius, kuriuos įgyvendinant norima sukliudyti ikiteisminį tyrimą ar teisingai išnagrinėti bylą teisme.

Tačiau asmeniui, į kurį gynėjas kreipiasi gynybai reikalingos medžiagos, atsisakius ją suteikti, nesant LR BK 231 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos sudėties, baudžiamoji atsakomybė nekyla. Todėl, manytina, jog neretai gynėjo „teisė gauti“ nepasiekia tikslo. Asmenys, į kuriuos gynėjas kreipiasi gynybai reikalingos medžiagos, neturėdami pareigos įgyvendinti gynėjo „teisė gauti“, realizuodami principą *quod lege non prohibitum, licitum est*, turi teisę neatsižvelgti į gynėjo kreipimąsi. Šiuo atveju gynėjui lieka tik pasitelkti išlavinta iškalba.

Manytina, kad ne be pagrindo LR BPK komentaro autoriai pažymi, jog įstatymo „teisė gauti“ yra labiau „teisė prašyti“.⁹⁷ Jei bus gynėjui atsisakyta, jis neturi jokių greitų ir efektyvių svertų gauti jam reikalingus įrodymus, ką jau kalbėti apie kurio nors pareigūno ar valdininko atsakomybę už atsisakymą padėti gynybai.⁹⁸

Pastebėtina ir tai, jog Advokatas, vykdydamas gynėjo funkcijas, negali konstatuoti jokių įvykių, faktų, aplinkybių (pavyzdžiui, yra ar ne atitinkamų pėdsakų, žymų dokumentuose arba ant daiktų, elektroninėse laikmenose, esančiose bet kuriuose institucijose). Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, manytina, jog LR BPK 48 straipsnio 2 dalies 6 punkte įtvirtinta gynėjo teisė gauti iš įmonių, įstaigų ir organizacijų bei asmenų

---

⁹⁵ *Cit. op.* 89. P. 41.

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 17 d. baudžiamoji konsultacija dėl trukdymo teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno, advokato ar teismo antstolio veiklai, Nr. B3-357 // Teismų praktika Nr. 23, 2005.

⁹⁷ *Cit. op.* 32. P. 120.

⁹⁸ *Cit. op.* 89. P. 43.

gynybai reikalingą medžiagą yra daugiau deklaratyvaus pobūdžio ir praktikoje įgyvendinama ne pilna apimtimi.

2.3. GYNĖJO TEISIŲ UŽTIKRINIMAS TEIKIANT PRAŠYMUS, SKUNDŽIANT IKITEISMINIO TYRIMO PAREIGŪNO, PROKURORO IR IKITEISMINIO TYRIMO TEISĖJO PROCESINIUS SPRENDIMUS BEI REIŠKIANČIUS NUŠALINIMUS

LR BPK straipsniuose, nustatančiuose gynėjo statusą, numatyta, kad šis proceso dalyvis, siekdamas įgyvendinti savo procesinius interesus, proceso metu gali pareikšti nušalinimus, įvairius prašymus, pavyzdžiui, surinkti ginamąjį teisinančius ar lengvinančius jo atsakomybę ir su ikiteisminiu tyrimu susijusius duomenis atliekant tyrimo veiksmus, taip pat reikalauti atlikti kitokius veiksmus. LR BPK numato tokių garantijų realizavimo procedūrą.

Kaip viena iš šių garantijų yra LR BPK 48 straipsnio 1 dalies 8 punkte įtvirtinta gynėjo teisė pareikšti nušalinimus, kuri atitinkamai detalizuota LR BPK 57-61 straipsniuose. Nušalinimas yra procesinis institutas, turintis garantuoti, kad nagrinėjant baudžiamąją bylą įtakos sprendimui priimti negalėtų daryti suinteresuoti bylos baigtimi, neobjektyviai galintys atlikti savo pareigas proceso subjektai.⁹⁹

Nušalinimo teise gynėjas naudojasi viso baudžiamojo proceso metu pareikšdamas nušalinimus tiek ikiteisminio tyrimo stadijoje: ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui, ikiteisminio tyrimo teisėjui, tiek ir teisminiame nagrinėjime: teisiamojo posėdžio sekretoriui, vertėjui, ekspertui, specialistui ir teisėjui (LR BPK 57 str. 2 d.). Pažymėtina, kad vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo¹⁰⁰ formuojama praktika, nepasinaudojus nušalinimo teise ikiteisminio tyrimo stadijoje, vėliau nėra teisėto pagrindo abejoti ikiteisminio tyrimo veiksmus atlikusių pareigūnų šališkumu. Todėl ir gynėjas pasinaudoti nušalinimo teise turi dar toje proceso stadijoje, kurioje veikia galimai šališkas proceso subjektas.

Visiems minėtiems baudžiamojo proceso subjektams taikomi bendri LR BPK 58 straipsnyje išvardinti nušalinimo pagrindai (pavyzdžiui, asmuo tame procese yra dalyvavęs kaip liudytojas; sieja šeiminiai ar giminystės santykiai; asmeninis proceso subjekto ar jo šeimos narių ar giminaičių suinteresuotumas bylos baigtimi etc.). Gynėjas gali pareikšti nušalinimą ne tik LR BPK konkrečiai nurodytomis, bet ir kitomis

---

⁹⁹ *Cit. op.* 17. P. 117.

¹⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. balandžio 12 d. nutartis, bylos Nr. 2K-312/2005, kat. 1.2.14.5.

aplinkybėmis, kurios kelia bet kokių abejonių proceso subjekto, kuriam gali būti reikiamas nušalinimas, nešališkumu (LR BPK 58 str. 1 d. 4 p.). Šiuo atveju gynėjas gali vadovautis tiek kituose teisės aktuose numatytais nušalinimo pagrindais, pavyzdžiui Lietuvos prokurorų etikos kodekso¹⁰¹ 5.3.3. punkte įtvirtintais, tiek ir bet kokiomis kitomis aplinkybėmis, kurios, jo manymu, įtakoja proceso subjekto nešališkumą.

Sistemiškai aiškinant LR BPK normas, manytina, jog viena iš aplinkybių, leidžiančių gynėjui pareikšti nušalinimą yra specialisto, atlikusio objekto tyrimą, pateikusio išvadą ar davusio paaiškinimą jo kompetencijos klausimais (LR BPK 89 str. 1 d.), nešališkumas. Kaip teigiama baudžiamojo proceso teisės doktrinoje: „Tikslus ir aiškus specialių žinių panaudojimo baudžiamajame procese reglamentavimas, atspindintis tuos sudėtingus santykius, kurie susiklosto praktinėje nusikaltimų tyrimo veikloje, yra žmogaus ir piliečio teisių ir laisvių baudžiamajame procese užtikrinimo garantija.“¹⁰² Tam, kad ši asmens garantija nebūtų tik deklaratyvaus pobūdžio, gynėjas turi teisę, naudodamasis nušalinimo institutu, reikalauti nešališkumo iš specialisto ir tokiu būdu užtikrinti tinkamą procesą. Kadangi LR BPK 89 straipsnio 2 dalies norma suteikia specialisto statusą ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnui, pastarajam turint reikiamų specialių žinių ir įgūdžių, tai sudaro galimybes šališkam specialių žinių panaudojimui, taigi ir bylos tyrimui.¹⁰³ Galima sutikti su baudžiamojo proceso teisės doktrinoje pateikta nuomone, jog specialių žinių panaudojimas monopolizuojamas kaltinimo rankose.¹⁰⁴ Pareigūno atliekamas objekto tyrimas ar pateikta išvada tos pačios institucijos pareigūno byloje suteikia pagrindą manyti dėl specialisto nešališkumo. Todėl gynėjo teisė nušalinti specialistą – ikiteisminio tyrimo įstaigos darbuotoją - yra ginamojo teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo garantija.

Be teisės pareikšti nušalinimus, kita svarbi gynėjo teisių užtikrinimo garantija - teisė pareikšti prašymus bet kokiais klausimais, kurie, gynėjo manymu būtini įtariamajam ginantis nuo pareikšto įtarimo ar gali palengvinti pastarojo teisinę ar (ir) faktinę padėtį.¹⁰⁵ LR BPK 48 straipsnio 1 dalies 8 punkto normoje įtvirtinta gynėjo teisė paduoti prašymus, kurių minėta įstatymo norma nedetalizuoja. Sistemine – loginė LR BPK normų analizė leidžia daryti išvadą, jog advokatas, atlikdamas gynėjo funkcijas, neretai gali būti aktyvus įrodinėjimo procese tik gavęs ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro leidimą. Šia

¹⁰¹ Patvirtintas Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. balandžio 30 d. įsakymu Nr. I-68 (Valstybės žinios, 2004, Nr. 76-2634).

¹⁰² *Juškevičiūtė Janina* Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse // *Jurisprudencija*, Nr. 75 (67), 2005. P. 38.

¹⁰³ *Stungys K.* Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai baudžiamajame procese // *Lietuvos advokatūra*, Nr. 1 (19), 2006. P. 11.

¹⁰⁴ *Cit. op.* 103. P. 11.

¹⁰⁵ *Cit. op.* 32. P. 121.

teise gali pasinaudoti ne tik, kai tai numato baudžiamojo proceso įstatymas tiesiogiai, bet sprendžiant bet kurią klausimą, kai LR BPK apie galimybę pateikti prašymą atskirai nekalba.

Jei baudžiamojo proceso įstatymas konkrečiai nenurodo, kokia forma turi būti reiškiamas gynėjo prašymas (pavyzdžiui, LR BPK 181 str. 1 d.), jis gali būti teikiamas tiek žodžiu, tiek raštu. Žodiniai prašymai įrašomi į atitinkamo procesinio veiksmo, taip pat specialiai šiam tikslui surašomą protokolą (LR BPK 179 str.). Visi gynėjo pareikšti prašymai bei jų atžvilgiu priimti procesiniai sprendimai prijungiami prie ikiteisminio tyrimo medžiagos ir perduodami teismui kartu su kaltinamuoju aktu (nepriklausomai, kas to prašo – gynėjas ar ginamasis).

Prašymus gynėjas gali reikšti per visą ikiteisminio tyrimo laiką tiesiogiai ikiteisminį tyrimą atliekančiam ikiteisminio tyro pareigūnui arba prokurorui, kuris yra kompetentingas atlikti prašomą veiksmą ar priimti prašomą sprendimą, nedelsiant pranešant apie tai gynėjui. Jei prašymą gavęs pareigūnas yra nekompetentingas priimti dėl jo sprendimą, prašymas nustatyta tvarka turi būti perduodamas kompetentingai institucijai (pareigūnui).¹⁰⁶

Sprendimas visiškai ar iš dalies atmesti gynėjo prašymą turi būti motyvuojamas tam reikalui priimtame atitinkamai ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarime ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje. Šį procesinį sprendimą gynėjas gali apskųsti LR BPK penkto skirsnio nustatyta tvarka. Galioja bendra taisyklė, kad baudžiamajame procese nėra neskundžiamų procesinių veiksmų ar sprendimų.

Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje yra svarstoma pranešimo apie įtarimą apskundimo galimybė, t. y. dar viena gynėjo teisė - ginčyti pranešimo apie įtarimą pagrįstumą ir pakankamumą.¹⁰⁷ LR BPK 187 straipsnio 1 dalyje nurodyti duomenys, sudarantys pranešimo apie įtarimą turinį: nusikalstama veika (padarymo vieta, laikas, kitos aplinkybės) ir baudžiamasis įstatymas, numatantis tą nusikalstamą veiką bei išvardytos įtariamojo teisės. Pasak LR BPK komentaro autorių, procesinis pranešimo apie įtarimą surašymo pagrindas yra duomenų apie tai, kad konkretus asmuo padarė nusikalstamą veiką, pakankamumas. Baudžiamojo proceso praktikų manymu minėtų duomenų yra per maža, nes labai dažnai pranešimas įteikiamas ir neturint pakankamai kaltės įrodymų, vien tam, kad asmuo galėtų būti apklaustas apie aplinkybes, susijusias su nusikalstama veika. Praktikų nuomone, būtų tikslinga numatyti pranešime apie įtarimą ne tik duomenis, kurie nustatyti baudžiamajame įstatyme, bet ir nurodyti argumentus, kurie

---

¹⁰⁶ *Cit. op.* 32. P. 121.

¹⁰⁷ *Cit. op.* 89. P. 39.

pagrįstų asmens traukimo baudžiamojon atsakomybėn ir asmens teisinio statuso pasikeitimo bei tolimesnių suvaržymų būtinybę. Esant detalesniam ir daugiau individualizuotam pranešimo apie įtarimą turiniui, įtariamasis galėtų aiškiai matyti, ar tikrai pakanka duomenų reikšti asmeniui įtarimą.¹⁰⁸

Sutinkant su tokia nuomone, jau nuo pranešimo apie įtarimą įteikimo momento gynėjas galėtų imtis aktyvių gynybos veiksmų, nes LR BPK penktame skirsnyje įtvirtintas apskundimo ikiteisminio tyrimo metu institutas. Esant pranešimui apie įtarimą argumentuotam, sistemiškai aiškinant LR BPK 48 straipsnio 1 dalies 9 punkto bei atitinkamas 62, 63 65 straipsnių normas, gynėjas galėtų ginčyti tokį pranešimą. Tačiau aukščiau išvardyti straipsniai be proceso veiksmų apskundimo numato gynėjo teisę skųsti procesinius dokumentus – nutarimus, jei procesinis dokumentas priimtas ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro, bei nutartis, kai pastaruosius priima ikiteisminio tyrimo teisėjas. LR BPK komentaro autorių nuomone, tais atvejais, kai pareigūnas ar prokuroras turi priimti motyvuotą sprendimą, turi būti surašomas nutarimas. Kita vertus, su baudžiamojo proceso teisės doktrinoje pateikiamu siūlymu, numatyti LR BPK galimybę skųsti pranešimą apie įtarimą būtų sunku sutikti.

Visų pirma, baudžiamojo proceso įstatymas nereikalauja pranešime apie įtarimą nurodyti motyvų, kuriais būtų pagrindžiamas būtent to konkretaus asmens ir inkriminuojamos veikos teisinis vertinimas. LR BPK 187 straipsnyje vartojama sąvoka „pranešimas“, kuri teisine prasme negali būti tapatinama su nutarimu ar nutartimi bei kurio apskundimo galimybių įstatymų leidėjas nenumato. Antra, tokia pozicija prieštarautų LR BPK nuostatoms, kurios reikalauja, kad bet koks ikiteisminio tyrimo veiksmas būtų atliekamas su įtariamuoju, t. y. asmeniu, kuriam jau yra pareikštas įtarimas. Taigi tik pradėjus ikiteisminį tyrimą galima atlikti su įtariamuoju baudžiamojo proceso įstatyme numatytus ikiteisminio tyrimo veiksmus. Manytina, kad įtarimo apie pranešimą apskundimas ir ateityje liks tik teoriniame lygmenyje.

Sisteminu metodu aiškinant LR BPK 178 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą normą gynėjas gali prašyti prokuroro atlikti jam reikalingus veiksmus, t. y. turi teisę kreiptis raštu į prokurorą. Tokiame prašyme gynėjas turi nurodyti aplinkybes, kurios, jo manymu, gali būti nustatytos tyrimo veiksmu. Gynėjas turi teisę prašyti ne tik papildyti ikiteisminį tyrimą, bet ir pareikšti prašymus kitais klausimais: pakeisti kardomąją priemonę, pakeisti įtariamąjo veiksmų kvalifikavimą, panaikinti laikiną nuosavybės teisių apribojimą ir t.t. tokio pobūdžio prašymai taip pat turi būti argumentuoti.¹⁰⁹ Baudžiamojo proceso

---

¹⁰⁸ *Cit. op.* 89. P. 39.

¹⁰⁹ *Cit. op.* 32. P. 456.

doktrinoje prie vieno iš prašymų veiksmų priskirtas ir ikiteisminio tyrimo nutraukimas. Be LR BPK 48 straipsnio 1 dalyje reglamentuotų gynėjo teisių – procesinių aksiomų – įstatymų leidėjas suteikė gynybai dar vieną teisėtos gynybos būdą – LR BPK 212 straipsnio 10 punkte bei 215 straipsnyje reglamentuotą ikiteisminio tyrimo nutraukimo galimybę. Minėti baudžiamojo proceso įstatymo straipsniai įtvirtina vieną iš ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindų – pernelyg ilgą ikiteisminio tyrimo trukmę, - kuris tuo pačiu yra pagrindas gynėjui paduoti procesinį dokumentą – skundą.

Savo pobūdžiu ši norma yra imperatyvi – „Ikiteisminis tyrimas nutraukiamas [...] dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės.“ LR BPK 215 straipsnio 1 dalyje pateikiamos nutraukimo sąlygos ir priežastys, t. y. jei per šešis mėnesius po pirmosios įtariamojo apklausos ikiteisminis tyrimas nebaigiamas, gynėjas turi teisę paduoti skundą ikiteisminio tyrimo teisėjui dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo. Aiškinant šias normas lingvistiniu ir sisteminiu būdu būtų galima teigti, jog ikiteisminis tyrimas nutraukiamas, jei jis nėra baigtas per šešis mėnesius nuo įtariamojo pirmosios apklausos. Minėto straipsnio 3 dalis įtvirtina ikiteisminio tyrimo teisėjo, nagrinėjančio gynėjo skundą, priimamų nutarčių alternatyvas tokias, kaip: skundą atmesti; įpareigoti prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą per nutartyje nustatytą terminą; ikiteisminį tyrimą nutraukti. Taigi ikiteisminio tyrimo nebaigimas per šešis mėnesius nuo ginamojo pirmosios apklausos yra tik viso labo pagrindas gynėjui paduoti skundą, tačiau, ar tai bus laikytina kaip pagrindu nutraukti ikiteisminį tyrimą, paliekama nuspręsti ikiteisminio tyrimo teisėjui, kuriam įstatymo leidėjas paveda tokį skundą nagrinėti.

Pastebėtina, kad praktikoje, teismo posėdyje, įgyvendinant rungimosi principą, nagrinėjant gynėjo skundą dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės, remiamasi ir papildomais argumentais, t. y. ne tik faktu, jog ikiteisminis tyrimas trunka šešis mėnesius ir daugiau. Proceso metu ikiteisminio tyrimo teisėjo dėmesys kreipiamas ne tik į minėtuose LR BPK 212 ir 215 straipsnių nuostatose reglamentuotas ikiteisminio tyrimo nutraukimo sąlygas, bet į tai, kokie veiksmai atliekami ikiteisminio tyrimo metu. To rezultatas – priimama nutartis, kurioje nurodoma, kad tyrimas užtruko dėl objektyvių priežasčių, dėl bylos sudėtingumo ir didelės apimties.¹¹⁰

Manytina, kad gynėjo paduotas skundas dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo yra daugiau pagrindas tokio pobūdžio teismo posėdžio teisėtam surengimui ir ikiteisminio tyrimo eigos „paspartinimui“, nei pagrindas nutraukti ikiteisminį tyrimą, įvertinus tai, jog prokurorui argumentų, galimai įtikinčių teismą ikiteisminio tyrimo nenutraukti, visada atsiras.

---

¹¹⁰ *Cit. op.* 89. P. 43-44.

Gynėjas, remdamasis LR BPK 215 straipsnio 4 dalies norma turi teisę ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį apskųsti apylinkės teismo pirmininkui, kuriame dirba ikiteisminio tyrimo teisėjas (LR BPK 65 str.). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime¹¹¹ išaiškino, jog Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas“. Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Šiose Konstitucijos nuostatose yra įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo ir nešališkumo principas. Nešališkumo principas taip pat įtvirtintas ir Lietuvos Respublikos teismų įstatymo¹¹² 5 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatoma, jog asmuo turi teisę, kad jo byla būtų išnagrinėta pagal įstatymus sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo.

LR BPK 65 straipsnyje pateikta bendra taisyklė, pagal kurią visi ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekami proceso veiksmai bei priimtos nutartys skundžiamos apylinkės teismo pirmininkui. LR BPK komentaro autoriai, lyg numatydami, kad tokia apskundimo sistema gali būti abejojama, motyvuoja teismo nešališkumo ir klausymo tik įstatymo principais. Minėtoje Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutartyje teismas, konkretizuodamas aukščiau konstitucinių normų nuostatas, pabrėžė, jog asmens konstitucinė teisė, kad jo byla išnagrinėtų nešališkas teismas, reiškia ir tai, kad asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių. Teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, taigi ir pasitikėjimo teismu, sąlyga. Pastebėtina, kad šiuo atveju baudžiamojo proceso teisės doktrinoje abejonių randasi tuo pagrindu, jog to paties teismo pirmininkas gali šališkai nagrinėti skundą vien dėl to, kad skundas paduotas dėl jo vadovaujamo teismo teisėjo proceso veiksmų ar priimtų nutarčių. Atkreiptinas dėmesys, jog teisė į teisingą teismą suprantama taip, kad byla nagrinėjantis teismas yra ne tik objektyviai nešališkas, bet ir subjektyviai yra suvokiamas kaip nešališkas.¹¹³

LR BPK komentaro autorių teigimu, ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimų apskundimo apylinkės teismo pirmininkui tvarka nustatyta norint garantuoti, kad skundai bus sprendžiami operatyviau, negaištant laiko skundo ir jo nagrinėjimui reikalingos medžiagos siuntinėjimui aukštesnės pakopos teismui.

---

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 10/04-12/04-18/04 // Valstybės žinios. 2006, 130-4910.

¹¹² Su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, Nr. 46-851.

¹¹³ Žmogaus teisių stebėjimo instituto svetainė. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje. Apžvalga. http://www.hrmi.lt/downloads/structure//teismu_sistema_ir_teise_i_teisinga_teisma.pdf [2007-03-12].

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, bei sistemiškai vertinant LR BPK nustatytą teisinį reguliavimą, pagal kurį kaip apeliacinė instancija skundai nagrinėti yra apylinkės teismo pirmininkas jam pavaldaus teisėjo proceso veiksmui ar nutarties teisėtumui ir pagrįstumui vertinti, darytina išvada, jog LR BPK dominuojančiu ir prioritetiniu teisiniu veiklos principu numato operatyvumo principą teisėjo nešališkumo principo atžvilgiu, t. y. operatyvumo principas įgyvendinamas nešališkumo principo sąskaita.

Nepaisant to, kad tinkamo baudžiamojo proceso viena iš būtinų sąlygų yra per kuo trumpesnę laiką atlikti ikiteisminį tyrimą ir teismui priimti teisingą sprendimą dėl laiku bėgant galimai sudėtingėjančio įrodinėjimo proceso, ši sąlyga netūrėtų būti realizuojama pažeidžiant konstitucines teismo veiklos nuostatas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 13 d. taip pat yra konstatavęs, kad įstatymų leidėjas privalo suderinti skirtingus interesus, užtikrinti konstitucinių vertybių pusiausvyrą¹¹⁴. Taigi vienas konstitucinės vertybės (operatyvaus proceso) įgyvendinimas neturėtų iš esmės pažeisti kitos vertybės (teismo nepriklausomumo ir nešališkumo).

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad analogiška tvarka yra numatyta ir gynėjui skundžiant prokuroro veiksmus. LR BPK 63 straipsnis įtvirtina prokuroro proceso veiksmų ir nutarimų apskundimą aukštesniajam prokurorui, kurio sąvokos baudžiamojo proceso įstatymas nepateikia. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo¹¹⁵ 15 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog apylinkės ir apygardos aukštesnysis prokuroras yra atitinkamai tos prokuratūros vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas), o pastarųjų vyriausiajam prokurorui (jo pavaduotojui) – aukštesnės grandies vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas). Tokios apskundimo tvarkos tinkamumas taip pat kelia abejones ir yra diskutuotina nešališko ir objektyvaus skundo išsprendimo atžvilgiu.

Šiuo metu Lietuvos Respublikos Seime svarstomas projektas¹¹⁶ dėl Prokuratūros įstatymo 15 straipsnio pakeitimo. Pasak generalinio prokuroro „Teisės žinioms“¹¹⁷,

---

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX-1868 „Dėl seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija)“, Nr. 43/03-46/03 // Valstybės žinios. 2004, Nr. 81-2903.

¹¹⁵ Su pakeitimais ir papildymais. Valstybės žinios, 1994, Nr. 81-1514.

¹¹⁶ 2007 m. kovo 5 d. Prokuratūros įstatymo 5, 7, 14, 15, 19, 23, 25, 26, 29, 32, 33, 34, 36, 39, 44, 47, 49, 51, 52 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 37(1) straipsniu įstatymo projektas, Nr. XP-2071. Lietuvos Respublikos Seimo svetainė. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=292957&p_query=&p_tr2 [2007-03-12].

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos prokuratūros svetainė. Generalinio prokuroro A. Valantino 2006 m. spalio 30 d. interviu „Teisės žinioms“ <http://www.prokuraturos.lt/Naujiena/tabid/104/ItemID/196/Default.aspx> [2007-03-12].

siūloma pataisa numato, kad teritorinėse prokuratūrose priimtų sprendimų kontrolė būtų panašesnė į teismuose praktikuojamą apeliacinę sistemą – sprendimas galės būti revizuojamas ir apygardų prokuratūroje, ir Generalinėje prokuratūroje. Būtina pažymėti, kad Generalinė prokuratūra formuoja vieningą proceso praktiką, todėl jos vyriausiesiems prokurorams bus suteikta galimybė keisti teritorinių prokurorų sprendimus. Minėtas revizinis sprendimas bus priimtas tik vieną kartą, tai reiškia, kad reikės aiškiai apsispręsti, į kokią prokuratūrą jis nori kreiptis. Įstatymo projekte numatyta alternatyva skundai paduoti, t.y. pasirinktinai apylinkės vyriausiajam, apygardos vyriausiajam, Generalinės prokuratūros departamento (skyriaus) vyriausiajam prokurorui ar atitinkamai jų pavaduotojams. Manytina, kad priėmus šią pataisą būtų galima tikėtis objektyvumo nagrinėjant gynėjo skundus dėl prokurorų veiksmų.

Vertinant Prokuratūros įstatymo pakeitimo projektą darytina išvada, jog įstatymų leidėjas pripažįsta ydingą skundų dėl prokuroro proceso veiksmų ir nutarimų nagrinėjimo tvarkos reglamentavimą. Todėl priėmus šias Prokuratūros įstatymo pataisas tikėtina, jog panašios įstatymo leidėjo pozicijos galima būtų laukti ir LR BPK 63 straipsnio atžvilgiu.

„Visada lengviau visuomenę sutelkti prieš ką nors negu už ką nors.“¹¹⁸

3. GYNĖJO TEISĖS IR PROCESINĖS GALIMYBĖS ĮRODINĖJANT NAGRINĖJANT BYLĄ TEISME

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime¹¹⁹ pažymėjo, jog iš Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalies, teisinės valstybės principo kylanti asmens teisė į tinkamą teismo procesą, kuris yra būtina sąlyga bylai teisingai išspręsti, reiškia tai, kad baudžiamajame procese teisme turi būti paisoma proceso aiškumo, proceso dalyvių lygiateisiškumo, jų dalyvavimo įrodinėjimo procese, jų teisės turėti vertėją, rungimosi ir kitų principų, idant būtų išsamiai, objektyviai, nešališkai ištirtos nusikalstamos veikos

¹¹⁸ Atviros Lietuvos fondo svetainė. Cituota Georg Soros. <http://www.osf.lt/lt/main.htm> [2007-03-12].

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d. 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-17/05 // Valstybės žinios, Nr. 7-254, 2006.

padarymo aplinkybės ir būtų priimtas teisingas sprendimas baudžiamojoje byloje. Baudžiamasis procesas turi būti ir toks, kad nebūtų pažeistos ir asmens, įtariamo, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, konstitucinės teisės: turi būti užtikrinta jo teisė į gynybą, teisė turėti advokatą, teisė žinoti, kuo yra kaltinamas, ir kt. Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, garantuojant asmens teises teisminiame procese būtina užtikrinti, kad procesas vyktų sąžiningai, kvalifikuotai, kad būtų gerbiamos proceso šalių teisės, o byla nagrinėtų neutralus teisėjas.

Remiantis Konvencijos 6 straipsnio nuostatomis, nagrinėjant baudžiamąsias bylas pabrėžiamas kaltinamojo teisių į teisingą ir sąžiningą procesą užtikrinimas. Ši procesinė kaltinamojo garantija sudaro vieną iš asmens teisių užtikrinimo pagrindų Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje. Ji atspindi Konvencijos 6 straipsnio įtvirtintą ir juridinėje literatūroje įvairiai vadinamąją garantiją – teisę į nešališką teismą per įmanomai trumpiausią laiką bei procesines garantijas (angl. – *Right to a fair trial*). Minėto straipsnio pirmoje dalyje numatoma, kad bylas teismai turi nagrinėti lygybės sąlygomis. Vadinas abiems proceso šalims (kaltinimo ir gynybos) turi būti sudarytos vienodos sąlygos¹²⁰. Abi jos gali naudotis tokiomis pat procesinėmis priemonėmis – kaltinimo ir gynybos šalys turi lygias teises teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, pateikti prašymus, ginčyti kitos šalies argumentus ir išsakyti savo nuomonę visais bylos klausimais.

Advokato dalyvavimas, baudžiamąją bylą nagrinėjant teismo posėdyje, yra kaltinamojo konstitucinės teisės gauti kvalifikuotą teisinę pagalbą (Konstitucijos 31 str. 6 d.) bei baudžiamojo proceso įstatymo įtvirtintos rungimosi ir lygiateisiškumo principų įgyvendinimo garantas. Gynėjo dalyvavimas teisme suteikia ginamajam jo teisių ir teisėtų interesų apsaugą bei sudaro pagrindą visapusiškam ir objektyviam bylos aplinkybių nustatymui. Gynėjas, veikdamas ginamojo interesais ir būdamas lygiaverčiu kaltinimo šalies proceso dalyviu, dalyvauja įrodymų tyrime, teikia prašymus bei nušalinimus, duoda skundus dėl teismo veiksmų bei sprendimų, pareiškia nuomonę, pasisako dėl kaltinimo esmės, baudmės dydžio, kaltinamojo asmenybės etc.

LR BPK įrodymų vertinimas yra visos nagrinėjimo teisme stadijos funkcija. Senajam BPK 76 straipsnyje įrodymų įvertinimo funkcija be teismo buvo priskirta prokurorui, tardytojui bei kvotėjui, kurie, dar prieš perduodant bylą teismui, turėjo įvertinti įrodymus pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiau ir nešališku bylos aplinkybių viseto išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu ir teisine sąmone. LR BPK net ir teisėjui, sprendžiančiam bylos perdavimo nagrinėti teismajame posėdyje klausimą, nenumato galimybės įvertinti, ar pakanka įrodymų bylai nagrinėti teisme. Įrodymų

---

¹²⁰ *Jurka R.* Įslaptinti liudytojai ir kaltinamojo teisė į teisingą procesą // *Teisė*, Nr. 44, 2004. P. 94.

vertinimas yra teismo prerogatyva. Tuo tarpu Rusijos BPK ikiteisminio tyrimo pareigūnai yra įrodymų vertintojai iki šiol.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. birželio 7 d. nutartyje¹²¹ pasisakė, jog BPK 20 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad teisėjai įrodymus vertina pagal savo vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu. Būtina sąlyga vertinant įrodymus – vidinis įsitikinimas turi būti pagrįstas išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu.

Atsižvelgiant į tai, kad vienas iš teisėjų įrodymų vertinimo kriterijų yra jų vidinis įsitikinimas (LR BPK 20 str. 5 d.), gynėjo aktyvus dalyvavimas teisminiame nagrinėjime yra svarbi sąlyga teisėjams formuojant jų įsitikinimą įrodymų vertinime.

Neabejotinai tai stiprina gynėjo pozicijas, nesutelkiant kaltinimo šaliai svarios persvaros gynybos atžvilgiu bei leidžia pilna apimtimi realizuoti rungtimosi principą teismo posėdyje teismui teikiant argumentus, teisinančius ginamąjį ar lengvinančius jo atsakomybę. Įstatymų leidėjas įgalina gynėją būti aktyviu proceso dalyviu per visą teisminį nagrinėjimą.

3.1. GYNĖJO PASIRUOŠIMAS TEISMINIAM BYLOS NAGRINĖJIMUI

Bylos parengimo nagrinėti teisme įstatymų leidėjo numatyto etapo paskirtis dvejopa: kontrolinė ir paruošiamoji. Kontrolinė paskirtis reiškiasi tuo, kad teisėjas patikrina bylos medžiagą ir išaiškina, ar nėra kliūčių nagrinėti bylą iš esmės teisiama jame posėdyje, t. y. ar nėra aplinkybių, darančių procesą negalimą, ar nekyla sunkumų dėl byloje taikomų įstatymų konstitucingumo, ar byla nėra neteisinga šiam teismui ir kita.¹²² Šiuo paminėta veikla, kurią vykdo teisėjas, kuriam paskirta byla, yra teisėjo darbo funkcijos, kurias numato bylos parengimo nagrinėti teisme tvarką reglamentuojančios baudžiamojo proceso įstatymo normos.

Kita paruošiamoji minėto etapo paskirtis reiškiasi tuo, kai teisėjui nustačius, jog nėra kliūčių nagrinėti bylą teisiama jame posėdyje, turi būti sudarytos procesinės sąlygos bylos eigai tokiam posėdyje: šaukimais iškviečiami bylos nagrinėjimui reikalingi asmenys, proceso dalyviai jų prašymu supažindinami su bylos medžiaga, išsprendžiami proceso dalyvių gauti prašymai.¹²³ Gynėjo fizinį dalyvavimą teisminiame posėdyje

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. birželio 7 d. nutartis, bylos Nr. 2K-357/2005, kat. 1.1.6.3.; 2.3.3.4.

¹²² *Cit. op.* 17. P. 373.

¹²³ *Cit. op.* 17. P. 373.

užtikrina šaukimas atvykti į teismo posėdį. Siekiant operatyvaus bylos nagrinėjimo, gynėjo pareigą atvykti į teismą įtvirtina LR BPK 48 straipsnio 2 dalies 2 punktas. Pastarajam be svarbios priežasties, kuri tokia pripažįstama teismo, neatvykus, teismas gali paskirti vieną iš procesinių prievartos priemonių – baudą arba areštą (LR BPK 163 str. 1 d.).

Parengiamoji posėdžio dalis neretai būna ir advokato pasiruošimo bylai momentas. Kaip, pavyzdžiui, gynėjas turi teisę susipažinti su teisme esančia byla. Advokatas gali susipažinti su ginamojo baudžiamąja byla ir kai byla pradedama nagrinėti iš esmės teismo posėdyje. Šitaip esti tais atvejais, kai tas pats advokatas dalyvavo ikiteisminiame tyrime ir yra gerai susipažinęs su visa bylos medžiaga.¹²⁴ Net ir tuo atveju, jei gynėjas dalyvavo atliekant ikiteisminį tyrimą ir susipažįstant su byla baigus tyrimą, teisėjas turi užtikrinti, kad gynėjo pageidavimu jam būtų pateikta visa bylos medžiaga¹²⁵. Gynėjui, atvykusiam susipažinti su baudžiamosios bylos medžiaga, turi būti suteikta vieta ir galimybė pasidaryti išrašus iš bylos.¹²⁶ Senojo BPK 226 straipsnio 1 dalyje buvo įtvirtinta tardytojo bei prokuroro, surašiusio kaltinamąją išvadą, pareiga pranešti proceso dalyviams, taip pat ir dalyvaujančiam gynėjui, apie galimybę susipažinti su visa bylos medžiaga. LR BPK sisteminė – loginė 48, 181 bei 237 straipsnių analizė leidžia teigti, jog gynėjui paliekama alternatyva – su visa bylos medžiaga pastarasis gali susipažinti ikiteisminio tyrimo metu prokurorui rašant kaltinamąjį aktą arba, kai byla perduota į teismą. Gynėjui nerealizavus teisės susipažinti su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu, jis gali tai padaryti, kai jau byla yra teisme.

Pastebėtina, jog neretai jau bylos medžiagai esant perduotai į teismą, kaltinamasis dar nėra pasikvietęs gynėjo (LR BPK 50 straipsnio 1, 2 d.), o nesant būtino gynėjo dalyvavimo pagrindų, numatytų LR BPK 51 straipsnyje, gynėjas nėra paskirtas ir valstybės pareigūnų. Todėl gynėjui, dalyvaujant byloje tik nuo bylos nagrinėjimo teismo posėdyje, suteikiama teisė susipažinti su visa bylos medžiaga teisme ir tokiu būdu pasiruošti gynybai, bei suformuoti gynybos tolimesnę poziciją, kurios bus laikomasi teismo posėdžio metu. Kaltinamajam, kurio byla nagrinėjama teisme, esant suimtam (LR BPK 51 str. 1 dalis) galimybę susipažinti su visa bylos medžiaga numatyta tik gynėjui (LR BPK 237 str. 2 dalis). Atsižvelgdamas į tai teisėjas, ruošdamasis nagrinėti bylą ir matydamas, kad suimtas kaltinamasis neturi gynėjo, privalo prieš pradėdamas nagrinėti bylą teismo posėdyje sužinoti, ar kaltinamasis pageidauja susipažinti su bylos medžiaga bylai

---

¹²⁴ Šumskas A. Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. Vilnius: Justitia, 2000. P. 154.

¹²⁵ *Cit. op.* 124. P. 154.

¹²⁶ *Cit. op.* 53. P. 402.

esant teisme.¹²⁷ Jei kaltinamasis išreiškia tokią valią, tačiau pats nepasikviečia norimo gynėjo, turi būti užtikrintas gynėjo dalyvavimas procese ir kaltinamojo interesus atstovaujantis gynėjas turi teisę susipažinti su visa bylos medžiaga, tiek su visa pristatyta ikiteisminio tyrimo, tiek su ta medžiaga, kuri gauta jau bylai esant teisme. Pagal Rusijos BPK 236 straipsnį, reglamentuojantį proceso dalyvių galimybę susipažinti su bylos medžiaga, suimtam gynėjui nenumatytas minėtos teisės apribojimas, t. y. suimtas kaltinamasis gali pats tiesiogiai susipažinti su bylos medžiaga, todėl suimtojo susipažinimo su byla vieta nustato teismas - susipažįstama teisme ar kaltinamojo laikymo vietoje.¹²⁸ Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje yra siūloma ikiteisminio tyrimo stadijoje leisti ir suimtam įtariamajam susipažinti su bylos medžiaga grindžiant tuo, jog įstatymas numato įtariamąjį teisę atsisakyti gynėjo.¹²⁹ Manytina, kad remiantis užsienio šalių patirtimi bei teisės žinovų siūlymais, analogiškai būtų galima numatyti ir šiame bylos etape suimto kaltinamojo teisę asmeniškai susipažinti su bylos medžiaga.

Gynėjas, susipažinęs su bylos medžiaga, gali pareikšti įvairaus pobūdžio su byla susijusius prašymus, taip pat prašyti išreikalauti naujų įrodymų, kurie, jo manymu, teisintų ginamąjį ar lengvintų jo padėtį (LR BPK 48 str. 1 d. 8 p., 2 d. 1 p., 238 str.). Net ir tuo atveju, kai ikiteisminio tyrimo metu jo prašymas nebuvo patenkintas, gynėjas gali pakartotinai paduoti prašymą teisme.

Taigi gynėjui pasiruošti gynybai prieš bylos nagrinėjimą teismine tvarka ypač aktualu tada, kai gynėjas dalyvauja byloje ir atstovauja kaltinamąjį pabaigus ikiteisminį tyrimą ir perdavus bylą teismo žinion. Gynėjas turėtų įdėmiai perskaityti kaltinamąjį aktą, ypač išstudijuoti visas aplinkybes, kuriomis prokuroras grindžia ginamojo kaltumą. Tai leistų gynėjui pasidaryti preliminarinius vertinimus, nusibrėžti gaires ar pasidaryti ištisa veiksmų schemą, kurių bus galimai imtasi teisminiame nagrinėjime.¹³⁰

Prieš bylos nagrinėjimą reikia ne tik ginamajam paaiškinti visų baudžiamojoje byloje atliekamų procesinių procedūrų esmę ir padarinius, jo parodymų reikšmę bylai, duodamų klausimų tikslumą ir kitaip skatinti protingą kliento aktyvumą sprendžiant teisinį savo likimą¹³¹, bet suderinti savo gynybos poziciją, atsižvelgiant į tai, ar ginamasis pripažins savo kaltę, ar ją neigs, ar teisme duos kitus parodymus nei ikiteisminio tyrimo metu. Gynėjas, susipažinęs su bylos medžiaga, esančia teisme, ir įsivertinęs jos turinį, gali duoti patarimą, kuris jo manymu, vertintinas kaip teisinantis ginamąjį ar lengvinantis

---

¹²⁷ Goda G. (et al) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras II. V-XI dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 63.

¹²⁸ Cit. op. 53. P. 403.

¹²⁹ Kilinskas V. Įtariamąjo procesinis statusas // Teisė, 2003, 47. P. 74.

¹³⁰ Cit. op. 33. P. 75.

¹³¹ Cit. op. 30. P. 7.

atsakomybę. Baudžiamojo proceso doktrinoje yra pateikiama nuomonių, kad gynėjas turėtų palikti ginamajam alternatyvą ir įtikinti ginamąjį priimti savarankišką sprendimą.¹³²

Manytina, kad advokatas, veikdamas kaip profesionalas, turintis reikiamų žinių ir praktinės patirties, atstovaudamas kliento interesus bei mokėdamas teisinę kalbą gali geriau įvertinti susiklosčiusią kaltinamojo teisinę padėtį ir esamas aplinkybes ir turėtų patarti ginamajam dėl pasirinktos pozicijos teisiamejame posėdyje.

3.2. GYNĖJAS ĮRODYMŲ TYRIMO ETAPE

Laikantis įrodymų tyrimo etapo struktūros, įrodymų tyrimas pradedamas prokurorui paskelbiant kaltinamąjį aktą. Pastebėtina, kad Vokietijoje teismo posėdis turi tik dvi sudedamąsias dalis – pasiruošimas pagrindiniam nagrinėjimui ir pagrindinis nagrinėjimas.

Todėl pagrindinio nagrinėjimo bylos etapą pagal Lietuvoje įstatymo leidėjo reglamentuotą struktūrą, sudarytų parengiamoji teisiamejo posėdžio dalis, įrodymų tyrimas, baigiamosios kalbos ir kaltinamojo paskutinio paskutinis žodis bei nuosprendžio priėmimas. Tačiau procesinių veiksmų eiliškumas sutampa, t. y. po kaltinamojo akto pranešimo teismo posėdžio pirmininkas apklausia kaltinamąjį pagal LR BPK 271 straipsnio 2 dalį. Pagal bendrą LR BPK 275 straipsnyje įtvirtintą taisyklę, nagrinėjimo teisme dalyviai klausimus tiek kaltinamajam, tiek ir kitiems apklausiamiems asmenims teisiamejo posėdžio pirmininko leidimu užduoda tiesiogiai, išskyrus proceso dalyviams, piktnaudžiaujantiems šia teise. Šiuo atveju klausimai apklausiamiems asmenims užduodami tik per teisiamejo posėdžio pirmininką. Vokietijos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje atkreipiamas dėmesys į pirmininkaujančio teisėjo itin plačius įgaliojimus vadovaujant bylos tyrimui, apklausiant kaltinamąjį bei vykdant teisminį tyrimą (Vokietijos BPK 238 str.). Tik su jo leidimu teisėjai, prokuroras, teisiamejis ir gynėjas gali užduoti klausimus kaltinamajam, liudytojams bei ekspertams (Vokietijos BPK 240 str.). Pagal Vokietijos BPK 241 straipsnį, pirmininkaujantis teisėjas turi teisę savo nuožiūra uždrausti prokurorui ir gynėjui užduoti klausimus liudytojams ir ekspertams, jeigu jie, jo nuomone, piktnaudžiauja tokia teise ar pateikinėja netinkamus ir su byla nesusijusius klausimus. Taip pat Vokietijos BPK yra numatyta kryžminių apklausų teismo nagrinėjimo metu galimybė¹³³ (Vokietijos BPK 237 str.), t. y. prokurorui ir gynėjui abipusiu sutarimu leidžiama apklausti liudytojus ir ekspertus. Pastebėtina, jog dažniausiai tokia kryžminė apklausa nėra vedama. Manytina, kad pagal tokį teismo

---

¹³² *Cit. op.* 30. P. 7.

¹³³ *Cit. op.* 124. P. 21.

bylos nagrinėjimo reglamentavimą gynėjui sunku pasinaudoti įstatymo leidėjo suteiktomis teisėmis, o ir pastarosios gerokai apribojamos.¹³⁴

Atkreiptinas dėmesys, jog gynėjui apklausti liudytojus bei teisė pakviesti gynybos liudytojus yra realios gynybos realizavimo būdas. Įstatymų leidėjas įtvirtina galimybę gynėjui užduoti klausimus kaltinamajam, nukentėjusiajam, liudytojui bei kitiems apklausiamiems asmenims paskutiniam, taip įvertinus apklausos rezultatus, užduoti tik tokius klausimus, kuriuos geriausiai galima panaudoti gynybos interesams.¹³⁵ Jei gynėjui kyla abejonių, jis visada turi atkreipti teisėjų dėmesį į apklausiamųjų parodymų patikimumą.¹³⁶ Gynėjas, argumentais paneigiantis kaltinimo šalies įrodymus bei verčiantis suabejoti jų pagrįstumu ir patikimumu bei remiantis postulatu *in dubio pro reo*, „įmuša įvartį į kaltinimo šalies vartus“¹³⁷. Pastebėtina, jog ne visada galima suabejoti kaltinimo šalies pateiktais duomenimis, o gynybai sustiprinti taip pat reikia svarių ir akivaizdžių įrodymų.

Lietuvos baudžiamojo proceso teisės doktrinoje išskiriama, jog prokuroras turi kur kas daugiau galimybių surinkti įrodymus ir pateikti juos teismui nei gynėjas. Atsižvelgiant į tai, jog neretai gynėjo galimybės teikti įrodymus pasireiškia tik jo teise pateikti prašymus, kad būtų išreikalauti nauji įrodymai, nagrinėdamas bylą teisme, teisėjas turi atkreipti ypatingą dėmesį į gynėjo pateiktus prašymus tiek per ikiteisminį tyrimą (patikrindamas, kaip jie patenkinti toje tyrimo stadijoje), tiek per teisminį nagrinėjimą. Nagrinėjant bylą dalyvaujantis advokatas atstovauja kaltinamojo interesams kaip specialistas profesionalas, todėl jo prašymai negali būti iš anksto ignoruojami, manant, kad byloje surinkti įrodymai patvirtina kaltinamojo kaltę ir gynybos prašymai išreikalauti naujų įrodymų nieko nebegali pakeisti.¹³⁸ Pavyzdžiui Rusijoje, skirtingai nei Lietuvoje, būtinybę visokeriopai skatinti advokatų dalyvavimą įrodymų tyrime, įdėmiai svarstyti jų prašymus bei nagrinėti skundus, užtikrinti jų aktyvų dalyvavimą procese, įgyvendinant jiems suteiktas įstatymo teises, užtikrinant visapusišką, pilną ir objektyvų bylos ištyrimą, akcentuoja pats Aukščiausiasis Teismas.¹³⁹

Būtina paminėti Žmogaus teisių stebėjimo instituto 2006 m. lapkričio 14 d. pateikto projekto¹⁴⁰ „Teismo proceso stebėjimas: teisėjų bešališkumo, šalių lygybės bei

¹³⁴ Goda G. Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai. P. 21.

¹³⁵ Cit. op. 127. P. 139.

¹³⁶ Cit. op. 52. P. 55.

¹³⁷ Jovaišas K. Nekaltumo prezumpcija: žinomo principo nežinomi aspektai // Teisės problemos Nr. 46, 2004 (4). P. 90.

¹³⁸ Cit. op. 124. P. 152.

¹³⁹ Cit. op. 53. P. 413.

¹⁴⁰ Žmogaus teisių stebėjimo instituto svetainė. <http://www.hrmi.lt/project.php?strid=1191&id=2051> [2007-03-15].

procesų rungtyniškumo baudžiamosiose bylose įvertinimas“ analizę. Minėtame projekte pateikiama ypatingai svarbi išvada, jog teismai įtariai žiūri į gynybos prašymus pakviesti į teismo posėdį ir apklausti liudytojus, kurie nebuvo apklausti ikiteisminio tyrimo eigoje. LR BPK 270 straipsnio 1 ir 3 dalies sisteminė loginė analizė leidžia daryti išvadą, jog gynėjas turi teisę prašyti iškviešti liudytojus bylai nagrinėjant teismo posėdyje. Tokią gynėjui suteiktą teisę suponuoja ir LR BPK 1 straipsnyje įtvirtintas baudžiamojo proceso tikslas – kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas bei lygiateisiškumo ir rungtyniškumo principu grįstas procesas.

Minėto tyrimo duomenimis, teisėjai patikimesniais parodymais laiko tuos, kuriuos užfiksavo ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir dėl pastarųjų parodymų teismui nekyla abejonių. Projekto autoriai pateikia išvadą, kad teismai, bandymą teikti papildomus, ikiteisminio tyrimo „neapčiuotus“ įrodymus, laiko trukdymais vykdyti teisingumą ar „bylų griovimu“.

Konstitucinė nuostata, jog teisingumą vykdo tik teismas (Konstitucijos 109 str.) bei imperatyvi LR BPK 20 straipsnio 5 dalies norma, kad teisėjai įrodymus vertina pagal vidinį įsitikinimą, pagrįstą išsamiu ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu, vadovaudamiesi įstatymu nepalieka teisėjui, sprendžiant asmens kaltės klausimą, subjektyvaus vertinimo galimybes. Todėl minėto tyrimo išvados, jog teisėjų pastangos nukreiptos ne savarankiškai teisme nustatyti, koks iš tikrųjų buvo įvykis ir koks kaltinamųjų bei nukentėjusiųjų vaidmuo, bet „pritempti“ įvykius prie ikiteisminio tyrimo pareigūnų sukonstruotos versijos, manytina, ne tik diskredituoja teismo autoritetą, bet varžo gynybos galimybes aktyviai veikti lygiomis teisėmis su kaltinimo šalimi įrodinėjimo procese.

3.3. GYNĖJO BAIGIAMOJI KALBA

Baigiamosios kalbos yra atskira teisiamojo posėdžio dalis, kurioje bylos nagrinėjimo teisme dalyviai suveda įrodymų tyrimo rezultatus ir išdėsto teismui savo samprotavimus apie kaltinimo teisingumą ir pagrįstumą.¹⁴¹

Prieš teismui išeinant į pasitarimų kambarį priimti nuosprendžio, kuriuo nusikalstamą veiką padaręs asmuo nuteisiamas, o nekaltas – išteisinamas, visada išklausoma proceso dalyvių baigiamosios kalbos, turinčios įtakos vidiniam teisėjo

---

¹⁴¹ *Cit. op.* 127. P. 175.

įsitikinimui ir darančios poveikį priimant teisėtą bei pagrįstą valstybės vardu priimamą sprendimą.

Nors LR BPK 48 straipsnio 2 dalies normos, reglamentuojančios gynėjo pareigas baudžiamajame procese, tiesiogiai neįtvirtina gynėjo pareigos sakyti baigiamąją kalbą, tačiau LR BPK 293 straipsnio komentaro autorių teigimu, gynėjas neturi teisės atsisakyti dalyvauti sakant baigiamąją kalbą, nes gynybos funkciją gynėjas privalo atlikti iki galo. Savo kalboje gynėjas, laikydamasis gynybos pozicijos, analizuoja ir įvertina visą bylos medžiagą, t. y. susumuoja įrodymų tyrimo rezultatus, iš gynybos pozicijų analizuoja ir vertina surinktą byloje medžiagą, pateikia įrodymus, paneigiančius kaltinimą arba lengvinančius kaltinamojo kaltę, pareiškia samprotavimus dėl bausmės dydžio ir kitais teismo sprendiniais klausimais.

Atsižvelgiant į tai, kad gynėjas pasisako po visų proceso dalyvių išdėstytų kalbų (LR BPK 293 str. 1 d.), gynėjas turėtų atsižvelgti ir į ankstesnius išsakytus argumentus. Gynėjo kalba turi būti ne tik gerai apgalvota, konkreti, įtikinama, pagrįsta bylos medžiaga, bet ir pasirinkta tokia pozicija, kuri neprieštarauja ginamajam.¹⁴² Advokatas, atstovaujantis savo kliento teises ir teisėtus interesus, negali užimti kaltinimo pozicijos bei atsisakyti ginti kaltinamąją, kurio atsisakymas įmanomas tik esant LR BPK 48 straipsnio 2 dalies 5 punkto ar 61 straipsnio 1 dalies normose nurodytoms sąlygoms. Šiame proceso etape gynėjas gali argumentuoti kaltinamojo visišką ar dalinį nekaltumą, ginčyti nusikalstamos veikos kvalifikavimo teisingumą, siūlyti bausmės dydį, nurodyti švelninančias aplinkybes.

Atkreiptinas dėmesys, jog LR BPK 293 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta bendra taisyklė, kad baigiamosiose kalbose galima remtis tik tais įrodymais, kurie buvo ištirti teismo posėdyje. Suprantama, kad teismui skirta kalbos dalis ar jos aspektas turi būti pagrįstas argumentais, kurie išplaukia iš per teisminį nagrinėjimą nustatytų įrodymų. Įrodymų loginiai ryšiai sudaro galimybę įtikinti teismą advokato keliamos tezės pagrįstumu.¹⁴³ Tačiau gynėjo tikslas ne aptarti ištirtus įrodymus, o būtent surasti įtikinamų paaiškinimų, kodėl vienais ar kitais teismo posėdyje tirtais įrodymais teismas neturėtų grįsti priimamo nuosprendžio. Dėl šios priežasties advokatas turi įvertinti visus byloje tirtus įrodymus – tiek kaltinimo, tiek gynybos. Gynėjas turėtų akcentuoti stipriausias gynybos pozicijos puses, tačiau taip pat aptardamas silpnąsias, apie kurias jau buvo teismo posėdyje pasisakyta, tačiau visada tik iš gynybos pusės. Taip atsiranda kaltinimo šaliai pareiga jas argumentuoti. Gynėjas gali savo poziciją, ypač jei gynybos įrodymai

---

¹⁴² *Cit. op.* 21. P. 285.

¹⁴³ *Zabiela V.* Rinktinės advokatų kalbos teisme. Vilnius: Justitia, 1998. P. 10.

menkai atsveria kaltinimo, grįsti, pateikdamas duomenis apie ginamojo asmenį, jo praeitį, ateitį, jo šeiminę padėtį ar sveikatą, tuo „nukenksmindamas“ kaltinimo įrodymus.¹⁴⁴ Todėl ypač svarbūs advokato oratoriniai sugebėjimai, minčių raiška, kalbos stilius bei vartojama leksika.

Manytina, kad ypatingą reikšmę advokato kalba turi prisiekusiųjų teisme, ypač bendrosios teisės (common law) tradicijos valstybėse (JAV, Jungtinėje Karalystėje ir kt.). Tokie teismai yra ir Rusijoje, nors pastaroji nėra minėtos teisės tradicijos puoselėtoja. Baudžiamąjį proceso teisės doktrinoje teigiama, jog prisiekusiųjų teismas leidžia advokatui suprasti vertę ginamosios kalbos, nuo kurios gali priklausyti ginamojo likimas. Kitaip tariant, prokuroras kaltina, advokatas gina, o teismas teisia.¹⁴⁵

3.4. TEISĖ PADUOTI APELIACINĮ IR KASACINĮ SKUNDUS

1966 m. Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto¹⁴⁶ 14 straipsnyje įtvirtinta, jog kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto kompetentingo, nepriklausomo ir nešališko teismo, kuris nustatytų, ar jam pareikštas baudžiamasis kaltinimas yra pagrįstas. Nacionaliniame lygmenyje šį reikalavimą realizuoja konstitucijoje įtvirtinta teismų sistema (Konstitucijos 111 str. 1 d.), bei baudžiamąjį proceso struktūra, sudaranti galimybę nuteistajam, ginant savo teises bei laisves, skųsti valstybės vardu priimto nuosprendžio teisėtumą bei pagrįstumą ir šiuo prisidėti prie tiesos ieškojimo baudžiamajame procese, įgyvendinant baudžiamąjį proceso tikslą – kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas (LR BPK 1 str.). Advokatas, atstovaudamas savo kliento interesus, kaip profesionalas turi išnaudoti visas jam įstatymų leidėjo suteiktas gynybos galimybes, užtikrinant savo ginamojo teisių ir laisvių apsaugą, įskaitant ir teisę apskųsti neteisėtus ir nepagrįstus teismo nuosprendžius.¹⁴⁷

Lietuvoje neįsiteisėję pirmos instancijos teismo sprendimai (atitinkamai nutartis ar nuosprendis) skundžiami apeliacine tvarka, o įsiteisėję pirmos instancijos ir apeliacinės instancijos teismo sprendimai – kasacine tvarka Lietuvos Aukščiausiam Teismui (LR BPK 311 str., 366 str.). Pastebėtina, jog Rusijoje, skirtingai nei Lietuvoje, pirmos instancijos teismo neįsiteisėję sprendimai peržiūrimi kasacine tvarka.

---

¹⁴⁴ *Cit. op.* 21. P. 118.

¹⁴⁵ *Cit. op.* 143. P. 339.

¹⁴⁶ Valstybės žinios. 2002, Nr. 77-3288.

¹⁴⁷ *Cit. op.* 33. P. 135.

LR BPK 312 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta gynėjo teisė paduoti skundą apeliacine tvarka apygardos teismui, kuris apeliacine tvarka nagrinėja apylinkės teisme išnagrinėtas bylas, ar Lietuvos apeliaciniam teismui, nagrinėjančiam pirmąją instanciją apygardos teisme išnagrinėtas bylas (LR BPK 311 str.), kurių nagrinėjime gynėjo dalyvavimas būtinas. Apeliacinio skundo motyvai ir pagrindai gali būti įvairūs. Kaip nurodo LR BPK komentaro autoriai, motyvai yra bet kokie skundą padavusio asmens – apelianto – argumentai, kuriais ginčijamos teismo nustatytos faktinės bylos aplinkybės, teisiniai vertinimai ar priimti sprendimai. Nuosprendžio apskundimo pagrindas yra LR BPK numatytas netinkamas baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymas ar kitoks pažeidimas, dėl kurių gali būti pakeistas ar panaikintas pirmosios instancijos teismo nuosprendis.¹⁴⁸

Gynėjo teisė paduoti skundą kasacine tvarka numatyta LR BPK 367 straipsnio 1 dalyje. Jei paduodamo skundo apeliacine tvarka pagrindai gali būti įvairūs, tai išiteisėję sprendimai apskundžiami ir bylos nagrinėjamos kasacine tvarka tik, jeigu netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas arba padaryta esminių LR BPK pažeidimų (LR BPK 369 str.).

Sistemiškai aiškinant LR BPK 313 straipsnio 1 dalį bei 368 straipsnio 1 dalį, įstatymų leidėjas nurodo tik rekvizitus bei bendrą informaciją, kuri turi būti atitinkamai apeliaciniame ar kasaciniame rašytiniame skunde. Tačiau advokatas, kaip kvalifikuotas ir turintis reikiamų teisinių žinių, privalo parašyti dalykiškus, pagrįstus, logiškus bei įstatymo reikalavimus atitinkančius skundus.¹⁴⁹ Gynėjo paskirtis baudžiamajame procese suponuoja pareigą skundus paduoti tik užtikrinant ginamojo interesus – apeliaciniame skunde gali reikalauti teismo ištirti papildomas teisinančias aplinkybes, prašyti šalinti ar keisti atskiras nuosprendžio formuluotes, ginčyti civilinio ieškinio, nagrinėto toje byloje LR BPK nustatyta tvarka, daiktinių įrodymų ir panašius klausimus¹⁵⁰, tačiau draudžiama gynėjui reikalauti panaikinti išteisinamąjį ir priimti apkaltinamąjį nuosprendį ar kitaip sunkinti ginamojo padėtį.

Atsižvelgiant į tai, jog kasacinio apskundimo pagrindų sąrašas išsamus, advokatas skunde turi tinkamai argumentuoti, kodėl, jo manymu, teismo netinkamai pritaikytas atitinkamas LR BK straipsnis, dalis ar punktas ar nusikalstama veika kvalifikuota ne pagal tą straipsnį, jo dalį ar punktą, pagal kurį, jo manymu, reikėjo kvalifikuoti ginamajam inkriminuotą veiką. Jei būtų procesinių normų pažeidimų, gynėjas turi argumentuotai nurodyti jų tiesioginį ryšį su skundžiamo nuosprendžio neišsamiumi ir

---

¹⁴⁸ *Cit. op.* 127. P. 234.

¹⁴⁹ *Cit. op.* 21. P. 310.

¹⁵⁰ *Cit. op.* 127. P. 231.

neteisingu priėmimu, nes baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimai apskundimo ir bylos nagrinėjimo kasacine tvarka pagrindu yra tik tuomet, kai tokie pažeidimai sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį (LR BPK 369 str. 3 d.). Dėl minėtų aplinkybių gynėjas turi analizuoti turimą bylos medžiagą, teismo posėdžio protokolą, kuriame užfiksuoti visi procesiniai veiksmai bei išdėstytos bylos aplinkybės, susitikti su ginamuoju, esant būtinybei, gauti papildomus įrodymus, galimai sustiprinančius jo poziciją, tinkamai taikyti materialiosios ir proceso teisės normas, analizuoti teismų praktiką¹⁵¹ tinkamam skundai paruošti ir tuo būdu įvykdyti profesinę pareigą – panaudoti visas įstatymuose nurodytas gynybos priemones ir būdus, kad būtų nustatytos aplinkybės, teisinančios ginamąjį ar lengvinančios jo atsakomybę (LR BPK 48 str. 2 d. 1 p.).

Kyla klausimas – turi advokatas teisę, savarankiškai, nepriklausomai nuo kliento, paduoti skundą realizuojant įstatymo leidėjo jam suformuluotą tikslą? Daugumoje atvejų, manytina, kad ne. Baudžiamojo proceso įstatymas numato, jog gynėjas gali paduoti tiek apeliacinį, tiek ir kasacinį skundą tik gavęs raštišką ginamojo pasirašytą sutikimą, kuris gali būti surašytas ant atskiro popieriaus lapo arba užrašytas ant gynėjo atitinkamo skundo.¹⁵² Ginamajam dėl tam tikrų priežasčių, pavyzdžiui psichologinės būsenos – nuovargio, nusivylimo ir pan., nesutinkant su skundo padavimu, o gynėjui manant, kad nuosprendį būtina apskūsti, pastarojo profesinės pareigos - palengvinti ginamojo padėtį – įgyvendinimas galimai varžomas. LR BPK 320 straipsnio 4 dalyje nagrinėjant skundą apeliacine tvarka, tiek LR BPK 376 straipsnio 3 dalies normoje, reglamentuojančioje teismo įgaliojimus nagrinėjant kasacinę bylą ribas, įtvirtinta, jog nuteistojo padėtis gali būti pabloginta tik tiek, kiek to prašoma apeliaciniame ar atitinkamai kasaciniame skunde. Manytina, jog gynėjo toks prašymas pažeistų ne tik baudžiamojo proceso teisės normas, bet ir prieštarautų advokato profesinės etikos normoms. Todėl turėtų būti preziumuojama, jog gynėjas klientą atstovauja sąžiningai, rūpestingai ir protingai, o teismo apkaltinamojo nuosprendžio apskundimas – profesinės pareigos vykdymas. Manytina, jog ginamajam įstatymo leidėjo suteikta teisė atšaukti gynėjo apeliacinį skundą, nereikalaujant nurodyti motyvų, yra tinkamas *ratio legis* pastarojo valiai išreikšti.

Atkreiptinas dėmesys, jog tuo atveju, jeigu ginamasis yra nepilnametis ar dėl fizinių ar psichinių trūkumų negali pasinaudoti teise į gynybą ir advokatui manant, jog skundas galimai palengvins ginamojo teisinę padėtį, ginamojo rašytinio sutikimo

---

¹⁵¹ *Cit. op.* 33. P. 138.

¹⁵² *Cit. op.* 127. P. 231; 372.

nereikia (LR BPK 312 str. 5 d., 367 str. 2 d.). Šiuo nepilnamečiu bus toks asmuo, kuriam teismo nagrinėjimo metu nėra sukakę 18 metų; inkriminuojamą veiką padarė būdamas nepilnametis, tačiau teismo nagrinėjimo metu jam jau sukakę 18 metų; asmuo, apkaltintas padaręs dvi ar daugiau nusikalstamų veikų, kurių dalį jis padarė būdamas nepilnametis, nepriklausomai nuo to, kad teismo nagrinėjimo metu jam jau suėję 18 metų.¹⁵³ Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai Lietuvoje, panašiai kaip ir Rusijoje, numatyti atskirame BK skyriuje, kur Vokietijoje reglamentuojama specialiu įstatymu¹⁵⁴, o baudžiamajame procese gynėjo dalyvavimas būtinas (LR BPK 51 str. 2 d. 1 p.). Asmeniui, dėl fizinių ar psichinių trūkumų negalinti pasinaudoti savo teise į gynybą, laikytinas tokiu, jei jis yra kurčias, aklas, nebylys ar turi kitų fizinių ar psichinių trūkumų. Šių trūkumų baudžiamąjį procesą įstatymais nedetalizuoja, o Vokietijos BPK įtvirtina kaip vieną iš būtinųjų gynybos atvejų – kaltinamojo negalėjimas pačiam savarankiškai apsiginti (Vokietijos BPK 140 str. 2 d.). Šio įstatymo nuostatos komentare, kuris yra pagrįstas teismo praktika, nurodoma, kad vienas iš pagrindų pripažinti įtariamąjį (kaltinamąjį) negalinti savarankiškai apsiginti, gali būti jo fiziniai arba protiniai (psichikos) trūkumai.¹⁵⁵

Atkreiptinas dėmesys į svarbią gynybai garantiją – gynėjo teisę susipažinti su baudžiamąja byla apeliaciniame procese. Pažymėtina, jog LR BPK 52 straipsnis įtvirtina įtariamąjo ar kaltinamojo teisę bet kuriuo proceso metu atsisakyti gynėjo. Atsisakymas gynėjo neatima iš įtariamąjo, kaltinamojo ar nuteistojo teisės vėliau bet kuriuo proceso metu vėl turėti gynėją. LR BPK normos, reglamentuojančios bylų procesą apeliacinės instancijos teisme, nustato, kad per terminą, skirtą nuosprendžiui apskųsti, byla turi būti nuosprendį priėmusiame teisme ir nuteistasis, jo gynėjas ar išteisintasis ir jo gynėjas turi teisę teisme susipažinti su byla (LR BPK 313 str. 6 d.). Apeliaciniam procesui taip pat yra taikomos tam tikros proceso pirmosios instancijos teisme nuostatos (BPK 320 str. 6 d.), tačiau tarp jų nėra normos, nustatančios galimybę bylos nagrinėjimo teisiame posėdyje pradžią atidėti iki tol, kol visiems nagrinėjimo teisme dalyviams, jų tarpe naujai byloje dalyvaujančiam gynėjui, bus sudarytos galimybės susipažinti su bylos medžiaga (BPK 240 str. 4 d., 250 str. 2 d.). Sisteminiu loginiu metodu aiškinant LR BPK 7 straipsnio, 44 straipsnio 7, 8 dalių bei 48 straipsnio 2 dalies 1 punkto normas teigtina, jog gynėjas turi teisę turėti pakankamai laiko bei galimybių pasirengti gynybai viso

---

¹⁵³ *Cit. op.* 32. P. 143.

¹⁵⁴ *Drakšienė A.* Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // *Teisė* Nr. 48, 2003. P. 67.

¹⁵⁵ *Kanapeckaitė J.* Būtinas gynėjo dalyvavimas ikiteisminio tyrimo metu – įtariamųjų, turinčių fizinių arba psichikos trūkumų (sutrikimų), teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo procesinė garantija // *Jurisprudencija* Nr. 47 (39), 2003. P. 71.

baudžiamojo proceso metu, kas šiuo atveju reikštų gynėjo susipažinimą su visa baudžiamojo proceso medžiaga. Šios teisės realizavo klausimas tampa ypač aktualus, jeigu gynėjas į procesą įstoja jau padavus apeliacinį skundą ir bylą išsiuntus į apeliacinės instancijos teismą. LR BPK 313 straipsnio 6 dalis numato galimybę susipažinti su byla tik per terminą, skirtą nuosprendžiui apskūsti, kuomet byla yra nuosprendį priėmusiame teisme. Manytina, jog advokatui, dalyvaujančiam byloje, kai skundas jau paduotas ir galimai nagrinėjamas kasacine tvarka, įstatymų leidėjas nenumato galimybės naujai į bylą įstojusiam gynėjui prašyti atidėti bylos nagrinėjimą, norint susipažinti su byla.

Kaip teigiama Teisės projektų ir tyrimo centro 2003 m. spalio 10 d. atliktame tyrime¹⁵⁶ dėl teisių užtikrinimo baudžiamajame procese, pagal BPK 377 straipsnį kasacinės instancijos teisme gynėjui užtikrinama galimybė teisme susipažinti su kasaciniu skundu ir papildomai surinkta medžiaga. Tačiau ši norma nesuteikia teisės susipažinti su visa byla. Tokia situacija vėlgi riboja nuteistojo teisę į gynybą, kadangi tuo atveju, jei nuteistasis kasacinio proceso metu norėtų pakeisti gynėją, pastarasis neturėtų galimybės susipažinti su visa bylos medžiaga, kas savo ruožtu trukdytų gynėjui tinkamai atstovauti ginamąjį. Be to, bylą nagrinėjant kasacinės instancijos teisme BPK 381 straipsnis nustato tik du kasacinės bylos nagrinėjimo atidėjimo pagrindus, tarp kurių nėra normos, numatančios galimybę atidėti bylos nagrinėjimą, siekiant suteikti pakankamai laiko pasiruošti gynybai naujai įstojusiam gynėjui. Todėl atsižvelgiant į mokslinių tyrimų analizes, baudžiamojo proceso doktriną, įstatymų leidėjo pareigą ištaisyti visus įstatymo netobulumus, nesudarant prielaidų žmogaus teisės į gynybą pažeidimui bei tuo varžyti gynėjo galimybes įrodinėjimo procese.

---

¹⁵⁶ Ex Jure svetainė

http://www.exjure.com/lt/index.php?option=com_content&task=view&id=39&Itemid=30 [2007-03-15].

IŠVADOS

1. Įstatymų leidėjas, įtvirtindamas gynėjo tikslą – panaudoti visas įstatymuose nurodytas gynybos priemonės ir būdus, kad būtų nustatytos aplinkybės, teisinančios ginamąjį ar lengvinančios jo atsakomybę, ir teikti ginamajam reikiamą teisinę pagalbą, - reikalauja, nors ne tiesiogiai, iš gynėjo būti aktyviu proceso dalyviu, tačiau baudžiamojo proceso kodekso normų, baudžiamojo proceso teisės doktrinos analizė leidžia formuluoti apibendrinamąją išvadą, kad ikiteisminiame tyrime gynėjo teisių, leidžiančių būti aktyviu įrodinėjimo proceso subjektu, įgyvendinimas daug priklauso nuo kaltinimo šalies subjektyvaus aplinkybių vertinimo.
2. Teismas, nagrinėdamas gynėjo prašymus išreikalauti naujų įrodymų bei prašymus pakviesti į teismo posėdį ir apklausti liudytojus, kurie nebuvo apklausti ikiteisminio tyrimo eigoje, turėtų visada atsižvelgti į tą aplinkybę, jog gynėjas ikiteisminio tyrimo metu turi kur kas mažiau teisių surinkti įrodymus ir pateikti juos teismui nei kaltinimo šalis.
3. Galimai ydingai yra formuojama teismų praktika, nereikalaujanti iš valstybės pareigūnų laikytis formalių reikalavimų renkant duomenis, reikšmingus nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti. Surinktų ir teismui pateiktų duomenų, pažeidžiant įstatymo reikalavimus, teismo pripažinimas turinčiais įrodomąją galią, tuo pačiu yra ir pripažinimas kaltinimo šalies dominuojančios padėties bei suteikia gynėjui, nors ir netiesiogiai, ikiteisminio tyrimo veiksmų statisto padėtį.
4. Tvarka, numatanti ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinių veiksmų ir nutarčių apskundimą apylinkės teismo pirmininkui, nevisiškai užtikrina teismo bešališkumą nagrinėjant skundus. Siūlytina ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinius veiksmus ir nutartis skųsti aukštesnės pakopos teismui – apygardos teismui. Taip būtų užtikrinamas teismo nešališkas skundo nagrinėjimas.
5. LR BPK nenumato normos, kuria gynėjui, naujai įstojusiam į bylą, nagrinėjamą apeliacinėje ar kasacinėje instancijoje, būtų duodama laiko susipažinti su bylos medžiaga ir pasiruošti dalyvauti teisminiame bylos nagrinėjime, kaip yra numatyta nagrinėjant bylą pirmoje instancijoje (LR BPK 250 str. 2 d.). Siūlytina atitinkamai bylų apeliacinio nagrinėjimo bendrosiose nuostatose (LR BPK 320 str.) numatyti LR BPK 250 straipsnio 2 dalies taikymą, o kasaciniame bylos nagrinėjime numatyti, jog gynėjui leidžiama susipažinti ne tik su kasaciniu skundu ir papildomai surinkta medžiaga (LR BPK 377 str. 1 d.), bet ir su visa baudžiamąja

byla. Taip pat LR BPK 381 straipsnyje įtvirtinti dar vieną pagrindą atidėti kasacinės bylos nagrinėjimą - naujai į bylą įstojus gynėjui, kai jam reikia laiko susipažinti su byla.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Norminiai aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
2. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288.
3. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497.
4. 2003 m. sausio 23 d. Tarybos direktyva 2003/8/EB dėl teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo tarptautiniuose ginčiuose pagerinimą nustatant minimalias bendras teisinės pagalbos tokiems ginčams taisykles // OL, 2003 L 26.
5. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1992, Nr. 31-953.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2002, Nr. 37-1341.
7. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodeksas parengtas pagal 2001 m. sausio 1 d. galiojusius norminius aktus su visais vėlesniais jų pakeitimais ir papildymais. Vilnius: Pačiolis, 2001.
8. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
9. Lietuvos Respublikos Advokatūros įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 64; aktuali redakcija: Valstybės žinios, 2004, Nr. 50-1632.
10. 2003 m. liepos 10 d. Lietuvos advokatų tarybos sprendimas dėl advokatų padėjėjų teisės ginti baudžiamajame procese. Lietuvos advokatūros svetainė. <http://www.advoco.lt/?item=latsprend>
11. 2006 m. sausio 19 d. Lietuvos advokatų tarybos sprendimas dėl advokatų padėjėjų teisės ginti baudžiamajame procese. Lietuvos advokatūros svetainė. <http://www.advoco.lt/?item=latsprend>
12. Advokatų profesinės etikos kodeksas // Valstybės žinios, 2005, Nr. 130.
13. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. I-58 patvirtinta ikiteisminio tyrimo pradžios registravimo tvarka // Valstybės žinios, 2003, Nr. 39-1807.

14. Policijos komisariatų areštinių veiklos nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2000 m. vasario 17 d. įsakymu Nr. 88 // Valstybės žinios, 2000, Nr. 21.
15. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 18 d. įsakymu Nr. I-58 patvirtinta rekomendacijos dėl proceso dalyvių susipažinimo su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo metu // Valstybės žinios, 2003, Nr. 39-1807.
16. Lietuvos prokurorų etikos kodeksas, patvirtintas Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2004 m. balandžio 30 d. įsakymu, Nr. I-68 // Valstybės žinios, 2004, Nr. 76-2634.
17. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1994, Nr. 1-480.
18. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas (su pakeitimais ir papildymais) // Valstybės žinios, 1994, Nr. 81-1514.
19. 2007 m. kovo 5 d. Prokuratūros įstatymo 5, 7, 14, 15, 19, 23, 25, 26, 29, 32, 33, 34, 36, 39, 44, 47, 49, 51, 52 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Įstatymo papildymo 37(1) straipsniu įstatymo projektas, Nr. XP-2071. Lietuvos Respublikos Seimo svetainė. http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=292957&p_query=&p_t r2
20. Федеративная Республика Германия уголовно – процессуальный кодекс. Москва: Манускрипт, 1994.
21. Rusijos Federacijos Konstitucija - Rusijos Federacijos Konstitucijos svetainė. <http://www.constitution.ru/10003000/10003000-4.htm>

2. Specialioji literatūra

1. *Balnienė E.* Lietuvos advokatūros teisinės padėties raida // Teisė, Nr. 56, 2005. P. 16-29.
2. *Danisevičius P., Kazlauskas M., Palskys E.* Lietuvos TSR baudžiamasis procesas. Vilnius: Mintis, 1978.
3. *Danisevičius P., Liakas A.* Pagrindiniai teisminių įrodymų klausimai tarnybiniame baudžiamajame procese. Vilnius: Vaizdo spaustuvė, 1971.
4. *Drakšienė A.* Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse // Teisė, Nr. 48, 2003. P. 66-77.

5. *Dziegoraitis A.* Konstitucinė teisė į gynybą ir advokatūra teisinėje valstybėje // Pradžia: Justitia, Nr. 1, 2001. P. 6-7. Tęsinys: Justitia, Nr. 2, 2001. P. 2-3.
6. *Falkauskas V.* Teisės į gynybą įgyvendinimo problemos // Justitia, Nr. 2, 2004. P. 37-44.
7. *Goda G. (et al)* Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I tomas. I-IV dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
8. *Goda G. (et al)* Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. II tomas. V-XI dalys. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
9. *Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P.* Baudžiamojo proceso teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
10. *Goda G.* Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai. Vilnius: Saulužė, 1997.
11. *Jarašiūnas E., Mesonis G.* Užsienio šalių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
12. *Jovaišas K. (et al)* Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras/ 1 dalis. Vilnius: Teisės institutas, 2000.
13. *Jovaišas K.* Nekaltumo prezumpcija: žinomo principo nežinomi aspektai // Teisės problemos Nr. 46. P. 83-98.
14. *Jurka R.* Įslaptinti liudytojai ir kaltinamojo teisė į teisingą procesą // Teisė, Nr. 44, 2004. P. 93-107.
15. *Juškevičiūtė J.* Specialisto veiklos reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse // Jurisprudencija, Nr. 75 (67), 2005. P. 37-42.
16. *Kaganas I.* Apie gynėjo padėtį baudžiamajame procese // Lietuvos advokatūra, Nr. 1 (11), 2004. P. 14-17.
17. *Kanapeckaitė J.* Būtinasis gynėjo dalyvavimas ikiteisminio tyrimo metu – įtariamųjų, turinčių fizinių arba psichikos trūkumų (sutrikimų), teisių ir teisėtų interesų užtikrinimo procesinė garantija // Jurisprudencija Nr. 47 (39), 2003. P. 70-77.
18. *Kilinskas V.* Įtariamąjo procesinis statusas // Teisė, Nr. 47, 2003. P. 70-78.
19. *Kilinskas V.* Ikiteisminio tyrimo teisėjo atliekama įtariamąjo apklausa. // Teisė Nr. 57, 2005. P. 50-70.
20. *Kuklianskis S.* Ikiteisminio tyrimo teoriniai pagrindai // Jurisprudencija Nr. 75 (67), 2005. P. 7-15.
21. *Kūgis R.* Teisinės pagalbos teikimo reforma Lietuvoje // Lietuvos advokatūra. Lietuvos advokatų tarybos žurnalas Nr. 4 (6), 2002, gruodis. P. 12-15.

22. *Merkevičius R.* Nemo tenetur se ipsum accusare principo turinys reformuotame baudžiamajame procese // Teisė Nr. 60, 2006. P. 50-65.
23. *Panomariovas A., Ramanauskas R.* Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė // Jurisprudencija Nr. 75 (67), 2005. P. 50-57.
24. *Randakevičienė I.* Kasacinio teismo jurisprudencija. Baudžiamojo proceso teisė 1995-2005. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
25. *Rinkevičius J.* Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 1990.
26. *Rimšelis E.* Ikiteisminio tyrimo duomenų atskleidimas teismui skiriant kardomasias priemones // Jurisprudencija Nr. 75 (67), 2005. P. 69-75.
27. *Stungys K.* Specialių žinių samprata ir panaudojimo ypatumai baudžiamajame procese // Lietuvos advokatūra, Nr. 1 (19), 2006. P. 11-15.
28. *Šumskas A.* Baudžiamųjų bylų nagrinėjimas teisme. Vilnius: Justitia, 2000.
29. *Zabiela V.* Rinktinės advokatų kalbos teisme. Vilnius: Justitia, 1998.
30. *Мурадбян З. М.* Истина как проблема судебного права. Москва: Юристъ, 2004.
31. *Львовой Е. Ю.* Защита по уголовному делу: Пособие для адвокатов. Москва: Юристъ, 1998.
32. *Лутинская П. А.* Уголовно процессуальное право Российской Федерации. Москва: Юрист, 1998.
33. *Филимонов Б. А.* Защитник в Германском уголовном процессе. Москва: Юристъ, 1997.
34. *Алексеев В. Б. (et al)* Уголовно-процессуальный кодекс. Комментарий Москва: Спарк 1997.

3. Praktinė medžiaga

1. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų santrauka. // Teismų praktika, Nr. 23, 2005.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ Nr. 17/94 // Valstybės žinios, 1994, Nr. 91-1789.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4, 5, 9, 14

- straipsnių ir jos Ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 1995, Nr. 9-199.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 4 ir 5 dalių, 256 straipsnio 4 dalies, 260 straipsnio 4 dalies, 280 straipsnio 1, 2 ir 6 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 5/98. // Valstybės žinios, 1999, Nr. 15-402.
  5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. IX-1868 „Dėl seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams (2003 m. balandžio 3 d. redakcija)“, Nr. 43/03-46/03. // Valstybės žinios, Nr. 81-2903, 2004.
  6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnio antrosios dalies 3 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 17/94 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d. 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-17/05 // Valstybės žinios, Nr. 7-254, 2006.
  7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 90 straipsnio 8 dalies (2002 m. sausio

- 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Nr. 10/04-12/04-18/04. // Valstybės žinios, Nr. 130-4910, 2006.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2002 m. spalio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje, bylos Nr. 2K-659/2002.
  9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. balandžio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-275/2004.
  10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 50 dėl teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą // Teismų praktika, Nr. 22, 2004.
  11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimu Nr. 50 patvirtinta teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą apibendrinimo apžvalga // Teismų praktika, Nr. 22, 2004.
  12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-418/2005.
  13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. balandžio 12 d. nutartis baudžiamoji byla, Nr. 2K-312/2005.
  14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. birželio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-357/2005.
  15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-41/2007.
  16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Nr. 2K-143/2007.
  17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje, bylos Nr. 2K-31/2007.
  18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 17 d. baudžiamoji konsultacija dėl trukdymo teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno, advokato ar teismo antstolio veiklai, Nr. B3-357 // Teismų praktika Nr. 23, 2005.
  19. Europos Žmogaus Teisių Teismo svetainė. Spėdimas *Lamy prieš Belgiją*.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/viewhbkm.asp?action=open&table=F69A27FD8FB86142BF01C1166DEA398649&key=99&sessionId=11987950&skin=hudoc-en&attachment=true>
  20. Europos Žmogaus Teisių Teismo svetainė. Spėdimas *Schöps prieš Vokietiją*.
<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=11990611&skin=hudoc-en&action=request>

4. Interneto nuorodos

1. Žmogaus teisių stebėjimo instituto svetainė. Žmogaus teisių įgyvendinimas Lietuvoje. Apžvalga.
http://www.hrmi.lt/downloads/structure//teismu_sistema_ir_teise_i_teisinga_teism_a.pdf [2007-03-12].
2. Žmogaus teisių stebėjimo instituto svetainė.
<http://www.hrmi.lt/project.php?strid=1191&id=2051> [2007-03-15].
3. Lietuvos Respublikos prokuratūros svetainė. Generalinio prokuroro A. Valantino 2006 m. spalio 30 d. interviu „Teisės žinioms“
<http://www.prokuraturos.lt/Naujiena/tabid/104/ItemID/196/Default.aspx> [2007-03-12].
4. Ex Jure svetainė
http://www.exjure.com/lt/index.php?option=com_content&task=view&id=39&Itemid=30 [2007-03-15].
5. Lietuvių kalbos žodyno svetainė. <http://www.lkz.lt/dzl.php?13> [2007-02-15].

GYNĖJAS ĮRODINĖJIMO PROCESĖ

Santrauka

Šiame magistro darbe analizuojama gynėjo teisių ir pareigų visuma įrodinėjimo procese, visose baudžiamojo proceso stadijose. Remiantis galiojančiais teisės aktais, teisine, mokslinė literatūra, teismų praktika, užsienio šalių Vokietijos ir Rusijos reglamentavimo lyginamąja analize, nagrinėjamas gynėjo tikslingumo, prasmės aspektas, jo galimybės viso įrodinėjimo proceso metu. Darbe dėstomi teorijoje ir praktikoje daugiausia diskusijų keliantys klausimai pagal atitinkamas struktūrines darbo dalis.

Gynėjo pasirengimas įrodinėti baudžiamajame procese pasireiškia jo teise matytis su suimtu ginamuoju be pašaliečių bei susipažinti su procesiniais dokumentais. Aktyviai ikiteisminiame tyrime gynėjas veikia dalyvaudamas baudžiamojo persekiojimo ar teisingumo institucijų pareigūnų atliekamuose tyrimo veiksmuose bei savarankiškai rinkdamas ginamąjį teisinančius ar jo atsakomybę lengvinančius duomenis. Gynėjo teisės užtikrinamos teikiant prašymus, skundžiant ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ir ikiteisminio tyrimo teisėjo procesinius sprendimus bei reiškiant nušalinimus.

Įstatymas įtvirtina kaltinimo ir gynybos šalių lygiateisiškumo ir rungimosi principus teisminiame bylos nagrinėjime. Darbe atskleidžiama, kokios realios gynybos galimybės teikti įrodymus, aptariama gynėjo baigiamosios kalbos reikšmė įrodinėjimo procesui bei jo teisė skųsti teismo sprendimus apeliacine ir kasacine tvarka.

A PLEADER IN A CRIMINAL PROCESS

Summary

In this master's final paper it is analyzed the complex of the rights and duties of the pleader in the criminal process. With reference to the law, legal, nonfiction literature, courts praxis, comparative analyses of the regulation of foreign countries – Germany and Russia, examined expedience, the true meaning of the pleader, his possibilities during the whole criminal process. This final paper expounds in theory and praxis mostly debate raising questions on appropriate structural parts.

The preparation of the pleader to aver in criminal process asserts on his right to meet with defensive in confidence and acquaint with the procedural files. Participating in criminal prosecution or justice institution officer's implemented investigatory action and collecting defensive excusing or amenability palliatives data by himself the pleader acts positively in pretrial. The rights of the pleader are secured by applying, appealing the procedural rulings of the officer, prosecutor and pretrial judge and expressing debar.

The law provides to the parties of prosecution and defense equality and competitiveness principles in the judicial stage of the process. This final paper expounds what practical opportunities in showing evidence defense holds, disputes the meaning of the pleader's final word in the criminal process and his right to appeal judgments in the order of appellate and cassation.